LISTY
GENEALOGICKÉ A HERALDICKÉ SPOLEČNOSTI V PRAZE

ACTA
GENEALOGICA AC HERALDICA

5. ŘADA

Červen 1977

práce členů, materiály

POČETNÍ METODY V HERALDICE A GENEALOGII (2.část: Genealogie)

Viktor Genttner

Na rozdíl od heraldiky není úvaha o nasazení výpočetní techniky při zpracování genealogických pramenů jen teorií. Více než deset let pomáhají počítače v evropských zemích a v Americe zvládat tak zvané masové historické prameny, především matriky narozených, oddaných a zemřelých, soupisy obyvatel a osobní spisy, o které buď před obdobím kvantifikace společenských jevů nebyl zájem, nebo byly "ruční formou" nezvládnutelné. I když s výjimkou akce v Salt Lake City jde o jednorázové programy konkrétně zaměřené na úzký problém, nespojované s informačními systémy, sloužící jen svému autorovi, pracovní skupině či nejvýš katedře či universitě, každé poučení o nich je užitečné; o jednom zpracování matrik v počítači referoval před časem J. Honc, (1) poslední souborné zhodnocení a perspektivy výpočetní techniky v archivnictví a v historických pramenech provedl V. Smetáček, J. Žabka (2) a J. Baťková. V období čekání na spolehlivý recept, jak komplexně, bez zbytečně vysokých finančních nákladů, spolehlivě a bez mezer vyexcerpovat, utřídit a zpracovat údaje o osobách pro potřeby genealogie však není neužitečné zamyslet se nad metodikou sběru genealogických dat pro počítače; stať navazuje na autorovy úvahy úvodní pro metodiku heraldickou (3) a řazení kapitol i pročíslování obrázků je proto jednotné a průběžné.

Autor je přesvědčen, že způsob a poloha čísel při nastavování do počítače musí se řídit čtěcími schopnostmi stroje tak, jak je to dáno počítačovými generacemi. A k tomu bude mít hlavní slovo inženýrský odborník počítačové techniky.

3. Genealogická excerpce z dokumentů

3.1. Zpracovávání matrik

3.1.1. Matriky narozených

Obsah matrik je badatelům všeobecně znám a není nutným jejich popis. Zmíníme se tedy jen o postupech provádění výpisů. Použijí se nejen matriky církevní a světské, ale i opisy matrik z fondů ústředních církevních úřadů (biskupství a arcibiskupství a pod.). U těchto posledních se pouze později konfrontuje jejich úplnost z té či oné strany. Poznamenává se současně, zda se jedná pouze o včlenění do církve či náboženské obce (křest a pod.) nebo zda narození bylo vypočteno na základě údaje o stáří křtěnce (odvozeno). K záznamu údaje o vstupu do života se použije buď pomocné karty narození (viz obr. 4a), nebo již přímo "výsledné karty jednotlivce". V matrikách při záznamu narození jsou uvedeni rodiče, event. i prarodiče, místo, datum, číslo domu, zaměstnání a tituly rodičů atp. Ostatní údaje, tj. jména kmotrů, svědků, hebamy, kněze i rodičů resp. prarodičů se zaznamenávají s datem, místem a jménem, event. jejich gramotností (pozná se podle tří křížků nebo toporného či chybového podpisu) na zvláštních kartičkách vedených pro každý případ a osobu jednotlivě a sloužících k dotvrzení životopisů objektů. Viz obr. 5. Všechny karty se později třídí podle příjmení a doplňují ostatními údaji. Osoby z jiných míst nežli jsou zapsá-

ny v excerpovaném pramenu se vytřídí do obcí, ze kterých jsou původem či bydlištěm. Kmotři, svědkové a ostatní osoby, které zůstaly neženaté či neprovdané, nebo které nezaložily rodiny, dávají svými kartami dokreslení společenského obrazu a zachycení jejich osudů považujeme za ekvivalentní ostatnímu obyvatelstvu.

3.1.2 Matriky zemřelých

Tyto matriky obsahují do 19. století jen velmi strohé zápisy. Teprve později jsou obohacovány o doplňky oddavek, hlavně však místem a datem narození. Ze starých zápisů lze ovšem odvoditi někdy jen rok narození (a to ještě velmi přibližně), event. jméno manžela nebo rodiče. U novějších, vyskytne-li se datum narození ap., bude nutné poznamenat, že byly údaje zapsány při úmrtí. Viz obr. 4b.

3.1.3. Matriky oddaných

Oddací matriky při prvých manželstvích obsahují údaje i o rodičích, resp. prarodičích a místo, odkud jedinec pochází. U druhých oddavek a dalších jedná se spíše o místo a zaměstnání snoubence. Viz obr. 4c a 4d, Snoubenec at muž či žena musí však obdržeti svou vlastní kartu, kde se údaje zopakují na příslušných místech se všemi detaily, aby ve "výsledných kartách jednotlivců" byla osoba úplně dokreslena. Svědci při svatbě obdrží opět kartičky zvláštní, jak bylo uvedeno analogicky v čl. 3.1.1. Viz obr. 5.

3.1.4. Matriky biřmovanců

Záznamy o biřmovancích se vyskytují poměrně málo. Ale i zde lze vytěžiti hodně. Někdy v životě biřmovanci používali nové, přijaté křestní jméno. Tyto údaje se zaznamenávají na zvláštní kartičku, podobně jako je pro kmotry a svědky s datem a údajem místa, atd. Viz obr. 5 a text pro čl. 3.1.1. nebo 3.1.3. Vyplní se i zvl. kartička pro kněze.

3.2. Jiné prameny

3.2.1. Konskripční listy

Konskripční listy jsou jen pro větší obce. Z nich se vynášejí údaje také na malé kartičky, protože se jedná o dospělé osoby (rodiče) a k nim přináležející členy rodiny (děti, služebnictvo apod.). U hochů bývá uveden správný den narození, u děvčat, tj. nepovinných vojenskou službou bývá zapsán jen rok narození, někdy i jen odhadem a event. i směrování snatkem za koho a kam. Vytěží se tím skladba rodiny v místě toho kterého roku a i někdy několikeré stěhování. V důkladnějších záznamech bývá i datum úmrtí některých členů rodiny. Tyto údaje lze rozvinout v kartičkách pro pozdější dokreslení osudů jednotlivce na "výsledné kartě".

3.2.2. Seznamy poddaných a zpovědní seznamy

Také zde se založí kartičky pro každého zapsaného jednotlivce s datem a místem, resp. zaměstnáním atd. atd.

3.2.3. Ostatní prameny

Všechny ostatní prameny se týkají jen curriculum vitae jednotlivců a použije se pro ně malých kartiček. Největšími a nejrozsáhlejšími prameny jsou zde pozemkové knihy se všemi detaily testamentárních, dedikačních aj. úkonů. Z těch-

to je nutné zakládati kartičky pro postupující a nastupující (tj. obmyšlené). Ať v místě obmyšlení či jinde. Všichni postupující i obmyšlení musí pak míti na kartičce uvedeno jak své místo pobytu a datum akce, tak i obnos či hodnotu předmětu převodu (stačí v poznámce). Také stvrzenky o platbách (kvitance), dále i školní seznamy (calculi scholastici atd.) atd. je nutné vytěžit. Viz poznámky nejprve na kartičce (viz obr. 5) a dále na obr. 6 také poznámky.

3.2.4. Vybavení dílčích karet

Karty pro narození, úmrtí a oddavky, respektive i karty svědků a jinak se objevivších společensky zařazených osob jsou vyplňovány již v číslech za probíhající rešerše, ale bez rozvrhu čísel pro počítače. Provádí se pouze návrh čísel tak dalece, aby slovní pojmy byly již nahrazeny čísly dle katalogů.

4. Výsledná životopisná karta jednotlivce

Ku sestavení základního životního schematu slouží výsledná karta, do které se zanese především údaj narození, úmrtí a oddavek (někdy několikrát se opakující) samozřejmě v číslech. Viz obr. 6. A teprve po vyčerpání zásoby údajů z karet podle čl. 3.1.1., 3.1.2., 3.1.3. navrhuje se doplňovati podle kartiček 3.1.4. a 3.2.

4.1. Konfrontace údajů o jednotlivci

Je nutné si připomenout, že kartový bank musí být veden pod abecedním zařazením podle příjmení, i když jsou známy klíčové kody pro jména, neboť příjmení se někdy vyskytují v různých zkomoleninách či dokonce v diametrálně odlišných tvarech. Zde musí nastoupit vždy úsudek řízený intelektem za pomoci komparativních metod, které početní stroj přirozeně není schopen zvládnout, není-li mu dáno schema, dle kterého má selekci či srovnávání provádět.

4.1.1. Konfrontace podle místa pobytu

Pokud jedinec počal, žil a ukončil svůj život v úzkém prostorovém areálu je možné jej úplně rekonstruovat poměrně jednoduše. Naproti tomu migrační jedinec vyžaduje vyhledávání návaznosti svého života na různých místech. Různé karty napřed kuse vyplněné a vybývající v různých územních areálech, seřazené dle příjmení, vyžadují v migračních případech konfrontaci a kritickým posouzením souhlasných znaků vytvoření návaznosti. Velmi obtížným případem se mohou státi vojáci (odvedenci) padlí v bitvách, nebo zemřelí při detašmánech jako malé vojenské útvary po vesnicích a městečkách. Ale i ti patří do sledování a do dokreslení statistického obrazu.

Pakliže vybydou v některém rayonu neúplné osobní karty, přijdou do dalšího skrutinia vybraného podle krajů či podle majitelů větších panství, nebo dokonce země. V těchto srovnávacích rayonových operacích očekává se doplnění dalšího počtu životopisů.

4.1.2. Sestava dle úmrtí

Prvým úkonem na "výsledné kartě" jest po zapsání údajů o narození (počátku existence) zápis o úmrtí pokud jedinec nemigroval nebo jako žena neměnil příjmení. Povětšině se to povede hned u dětí a mládeže, než vstupují do manželství. Neznamená to, že "výsledné karty" mladistvých bez rodiny přestávají mít funkční význam jakožto "předčasně" zemřelí. Musíme mít na paměti, že tito jedinci v hromadných statistikách ukazují na nezdravost rodin nebo kmene v některých časových obdobích. Navíc tyto děti musí být vedeny na kartách svých rodičů v sez-

namu dětí (fertilita).

U žen změnivších příjmení lze zapsat úmrtí teprve po zapsání všech sňatků a potom se doplňuje již jejich curriculum vitae jen z hlediska jejich společenských úkonů a majetkových převodů.

FOL.

PŘARODIČE: O. M. O. M.

RODIČE: O. M.

IVNÍ:

Č. FOL.

ODMVĚNÍ: (MÍSTO, JMÉNA, VZTAH K JEDNOTLIVCI, OZNOS ENOVITÝ, NEMOVITÝ?)

FOL.

PŘARODIČE: O. M. O. M.

RODIČE: O. M.

SVATEBNÍ SMLOUVA: SOUPIS DĚTÍ:

FOL.

SOUPIS DĚTÍ:

SVATEBNÍ SMLOUVA:

Obr. 5a

ÚDAJE ARCHIVNÍ:

ARCHIV	INV. Č.	FOL.

ZEMĚ:
PŘÍJMENÍ:
JMÉNO:

PŘI ÚDAJI JE JEDNOTLIVEC ŽIVÝ NEBO MRTVÝ

	STALO SE							
	MÍSTO	DATUM			PROF	VĚK	ODKUD	
		ROK	M.	D.				
0								
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								

KDE SE UVEDE, ZDA JEDNOTLIVEC JE:
1) KNOTEREM, SVĚDKEM, U KTERÉ RODINY, KNĚZEM, NEZDAMOU, OTCEM, DĚDEM ATP.
2) ZDA PRODÁVÁ, KUPUJE, ODDAŘOVÁN (A KOLIK ČÍCO), NOBILITOVÁN, ODVEDEN K VOJSKU ATP.
3) EVENT. OSTATNÍ ÚDAJE

VÝSLEDNÁ ŽIVOTOPISNÁ KARTA JEDNOTLIVC

Obr 6

ÚDAJE CÍRKEVNÍ:

	FARNOST (OBLD)	KNĚZ
N:		
I.O:		
II.O:		
III.O:		
VI:		
BIB:		

ÚDAJE ARCHIVNÍ:

	ARCHIV	INV. Č.	FOL.
N:			
I.O:			
II.O:			
III.O:			
VI:			

ZEMĚ:
PŘÍJMENÍ:
JMÉNO: BIB.
VOJENSKÉ ÚDAJE:

	Č. DOMU:					Č. DOMU:								Č. DOMU:								Č. DOMU:			
	NAROZENÍ					ÚMRTÍ								1. ODDAVKY								SNOUBENEC			
	MÍSTO	DATUM				MÍSTO	DATUM				VĚK	PROF.	ODKUD	MÍSTO	DATUM				VĚK	PROF		JM.	VĚK	ODKUD	
		St.	R.	M	D.		St.	R.	M.	D.					St.	R.	M	D							
0																									
1																									
2																									
3																									
4																									
5																									
6																									
7																									
8																									
9																									

OSTATNÍ ŽIVOTOPISNÉ ÚDAJE OBJEKTU:

DATUM					FUNKCE		DATUM					FUNKCE	
Sto	rok	měsíc	den				Sto	rok	měsíc	den			

E

PRARODIČE: O. M. M. O.

	ARCHIV	INV. Č.	FOL.
V.:			
KE:			
PK:			

RODIČE: O. M.

Č. DOMU: Č. DOMU: Č. DOMU: Č. DOMU:

	2. ODDÍLY								SNOUBENEC				3. ODDÍLY								SNOUBENEC			
	MÍSTO	DATUM				VĚK	PŘEP.	JM.	VĚK	ODKUD		MÍSTO	DATUM				VĚK	PŘEP.	JM.	VĚK	ODKUD	
		St.	R.	M.	D.								St.	R.	M.	D.						

HISTORICKÁ LITERATURA:

SOUPIS DĚTÍ: (STROJN. ČÍSLY)

BIOGRAFIE:

MIGRAČNÍ ÚDAJE:

ZMOSTY REGR MOBILITACE:
(ODKAZ NA KARTU MERALTICKOU)

Obr. 5.

ZEMĚ:
PŘÍJMENÍ:
JMÉNO:

PŘI ÚDAJI JE JEDNOTLIVEC ŽIVÝ či MRTEV

STALO SE						
MÍSTO	DATUM			PŘÍP	VĚK	ODKUD
	ROK	M.	D.			

ÚDAJE ARCHIVNÍ:

	ARCHIV	INV. Č.	FOL.

ZEMĚ:
PŘÍJMENÍ:
JMÉNO:

PŘI ÚDAJI JE JEDNOTLIVEC ŽIVÝ či MRTEV

STALO SE						
MÍSTO	DATUM			PŘÍP	VĚK	ODKUD
	ROK	M.	D.			

ÚDAJE ARCHIVNÍ:

	ARCHIV	INV. Č.	FOL.

ZEMĚ:
PŘÍJMENÍ:
JMÉNO:

PŘI ÚDAJI JE JEDNOTLIVEC ŽIVÝ či MRTEV

STALO SE						
MÍSTO	DATUM			PŘÍP	VĚK	ODKUD
	ROK	M.	D.			

ÚDAJE ARCHIVNÍ:

	ARCHIV	INV. Č.	FOL.

ZEMĚ:
PŘÍJMENÍ:
JMÉNO:

PŘI ÚDAJI JE JEDNOTLIVEC ŽIVÝ či MRTEV

STALO SE						
MÍSTO	DATUM			PŘÍP	VĚK	ODKUD
	ROK	M.	D.			

ÚDAJE ARCHIVNÍ:

	ARCHIV	INV. Č.	FOL.

ZDE SE ÚVEDE, ZDA JEDNOTLIVEC JE:
a) NNOTEREM, SVĚDKEM, U NTERÉ RODINY, KNĚZEM, NEBAMOU, OTCEM, PĚTEM ATP.

ZDA PRODÁVÁ, KUPUJE, OBDAROVÁN (A KOLIK ČICO), NOBILITOVÁN, ODVEDEN K VOJSKU ATP.

3) EVENT. OSTATNÍ ÚDAJE

4.2. Závěrečné zpracování

Záznam o narození, oddavkách a úmrtí jsou hlavní data jednotlivce. Může se stát, že v závěru prací jen nepatrné množství těchto údajů nebude nalezeno. Předpokládá se ale, že bude přece jen možno (i když některé jen odhadem!) všechny tři údaje vyjádřit.

Při excerpci údajů o narození a oddavkách objevují se ponejvíce návaznosti k rodičům a i prarodičům, takže vzestupná rodinná sestava není obtížná. Tyto údaje se pak objevují v kartách dvakrát. Jednou u rodičů jako děti, podruhé u dětí jako předkové.

Na kartě muže se objevují údaje jeho ženy a na kartě ženy jsou recipročně uvedeny údaje jejího muže. Nebude existovat karta manželství. Postupně, jak se dovídáme další detaily života každého jednotlivce v podobě záznamu o kmotrovství a svědectví, pamětních knih, pozemkových držbách atd., dovídáme se také detaily o jeho obydlí. Postupné změny čísel domů (objevující se dle vládních nařízení hromadně v obci) dávají pro jiné prameny (např. při stejných příjmeních v jedné obci) identifikační znaky příslušnosti k rodinám atp.

Výsledná karta je navázána na sestupný i vzestupný rodinný svazek a dostane se tak obraz celé rodiny, kterou je možno dále rozvíjet vzestupně i sestupně sondami. Sondami lze sledovat i hmotný rozvoj rodiny, její plodnost za příznivých i nepříznivých hmotných podmínek. Takovýto sociologický rozbor dává za použití výpočetní techniky (samozřejmě při řízení intelektem) spolehlivé a přesné výsledky pro použití aplikací v nových podmínkách.

4.3. Pomůcky pro záznam a možný postup zpracování

V příloze jsou naznačeny možnosti tabulkového záznamu. Jest to napřed jednotlivě tabulka (viz obr. 4a) pro záznam narození, pro záznam oddavek prvních i druhých (resp. třetích, viz obrázky 4c a 4d) pro záznam úmrtí (viz obr. 4b) a drobné tabulky (viz obr. 5) pro záznam osob jakožto kmotrů, svědků, odkazujících, obmyšlených, atd. atd.

Takovéto jednotlivé záznamy je nutné zpracovávat jako lískovnicové záznamy, protože např. badatel, zpracovávající matriku narozených, nebude hned zpracovávat matriku oddaných nebo zemřelých. Spíše se dá očekávat, že osoba badatele nebude táž. Jednotlivé záznamy se pak třídí podle obcí, kde jednotlivci žili, v řazení dle obcí pak je řazení dle příjmení a na sebe navazující jednotlivé záznamy se vtělují do výsledné karty jednotlivce (viz obr. 6) podle čl. 4.2. Teprve tato karta je uspořádána tak, aby mohly být prováděny sondy pomocí početních strojů. V čl. 4.1.1. byla zmíněna eventuelní nutnost srovnání životopisů v širších rayonech než jsou jednotlivé obce. Připojí-li se k základní excerpční kartě ještě možnost pro pracovní zapojení počítače (obr. 5a) lze srovnávací úkony provésti i v rozsahu velkých rayonů.(4)

POZNÁMKY

1. Jaroslav Honc, Perspektivy samočinných počítačů v historické demografii a Russův pokus při zpracování matrik. Historická Demografie 5 (1971), 104 - 109 a týž, Možnosti a cíle české kvantitativní genealogie a heraldiky, Listy GHSP 4 (1976), str. 4 s opatrnější formulací.
2. Vladimír Smetáček - Josef Žabka, Použití moderních metod pořádání informací a zpracování dat v archivnictví a historii. Zpravodaj pobočky ČVTS Státní ústřední archiv 1976, červen, str. 37 - 62 s cenným soupisem lite-

ratury a Jana Baťková, Přehled československé literatury o využití informatiky v archivnictví, tamtéž str. 1-34 též se seznamem literatury zaměřené na české práce.

3. Viktor Genttner, Početní metody v heraldice a genealogii. 1. část Úvod a heraldika, Listy GHSP 4 (1976/77), str. 189 - 197
4. Autor pojal tuto svou studii z dobrých důvodů redakčně neupravenou, v obou částech jako iniciativní metodiku a diskusní podnět, nekonzultoval ji proto s výpočetními techniky, nýbrž jen s některými praktiky -genealogy ; plodná byla přitom zvláště písemná konzultace s prom. etngr. R. Zrůbkem z Rychnova nad Kněžnou (např. o pojmu třídění písmenné místo pův. třídění číselné a pod.).

ÚŘEDNÍK A FEUDÁL BURJAN SVÍTKOVSKÝ ZE ŠKUDL, JEHO ROD A VELKOSTATEK SKALICE (1531-1605)

Jaroslav Bernard

Přirozený populační přírůstek rytířské i panské šlechty v českých zemích byl ve všech staletích, jak předběžné a přibližné historickodemografické propočty ukazují, trvale nízký. I když totiž existovaly šlechtické rody s více dospělými přežívajícími syny, daleko větší počet rodů po celá staletí měl jen jedinou linii, populačně stagnoval a průměrný počet dospělých synů na jednu rodinu přesahoval málo hodnotu 1. Feudální stát, církev a velcí feudálové však po celá staletí trvale zvyšovali svou poptávku po vyšších úřednících velkostatkového i státního aparátu, po vyšších důstojnících armády a po vyšších představitelích církve. Bylo tedy nejen třeba doplnit populační deficit šlechty vzniklý vymíráním rytířských a panských rodů českých zemí, ale současně vytvořit populační reze rvy pro požadavky státu, církve a velkých feudálů. To se mohlo stát jen tak, že český král povyšoval svobodné obyvatele českého království, moravského markrabství a slezského knížectví do šlechtického stavu nebo podporoval imigraci cizí šlechty a současně tím, že rytířské stavy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku tyto nové šlechtice přijímaly do svých řad. Společenské skupiny, z nichž český král vybíral své nové rytíře, jsou velmi rozmanité, od básníků, mistrů a bakalářů až po bohaté měšťany, dvorské služebníky a úředníky. Do jaké míry se králi podařilo rozšířit šlechtu českých zemí o biologicky aktivní, znalostmi přínosné a o věrné jedince a rody, je zajímavá a kupodivu ne příliš často zodpovídaná otázka, které se však česká moderní genealogie nevyhne, jestliže chce ve formě atlasu šlechtických a občanských rodů českých zemí splatit svůj dluh české historii a celé odborné veřejnosti. Malým příspěvkem k tomuto souboru je shrnutí našich znalostí o rodu Svítkovských ze Škudl.

1. Literatura a problematika Svítkovských ze Škudl

Český šlechtický rod Svítkovských ze Škudl, doložený v letech 1531-1623, nezaujal české genealogy a heraldiky natolik, aby jej zařadili mezi statě o českých šlechtických rodech v Riegerově a v Ottově naučném slovníku před 110 a 80 lety. Pouhá existence rodu byla známá autorům místopisných anotací o Svítkově a Škudlech, kteří předpokládali u obou obcí majitelské vztahy k rodu Svítkovských ze Škudl, i autoru naší historické bibliografie, který zare-

gistroval jedinou zmínku o rodu v literatuře.(1)

Za naší paměti potvrdil nullitu znalostí o Svítkovských ze Škudl a podcenění heuristiky v roce 1972 zkušený heraldik A. Přibyl a v roce 1974 historik a genealog V. Holejšovský.(2) Byl přitom objeven potřetí známý nobilitační diplom Burjana ze Škudl, popsán jeho erb, vyobrazený s obráceným pořadím figur a zdůrazněna neznalost literatury o Svítkovských výzvou k "objevování" dokladů o členech a o vymření rodu Svítkovských. Autoři ani redakce nevzali na vědomí základní genealogickou a heraldickou literaturu, která nobilitaci z r. 1531 i popis erbu dávno znala.(3) Nejnepochopitelnější je vztah našeho nejzkušenějšího šlechtického genealoga A. Sedláčka k rodu Svítkovských ze Škudl: již roku 1882 v prvním díle svých Hradů měl solidní archivní doklady o Svítkovských jako držitelích statků Bláto a Čankovice na Chrudimsku,(4) ale stať o nich do Ottova slovníku nenapsal.

Význam zakladatele rodu Svítkovských ze Škudl, pernštejského a pak komorního úředníka na jednom z největších českých feudálních velkostatků Pardubicích mi byl dávno znám ze Smolíkových článků v Památkách archeologických a místopisných a z pardubických pernštejských knih 16. století, kde jsem shromažďoval zprávy o rodu Křičenských, z něhož pochází má paní. Stručně jsem některými svými poznatky doplnil ještě v roce 1972 mezery Přibylova článku a jiné jsem shrnul a zveřejnil v přednáškách pro pardubické vlastivědné zájemce.(5) Později dal k dispozici své historické i heraldické poznatky o Svítkovských genealog K. Vyšín(6) a pramennou základnu jsem doplnil o spisy české komory v archivním fondu Stará manipulace, Česká dvorská kancelář a další.

Péče o rozšíření pramenné základny o rodu Svítkovských ze Škudl a shromažďování i ojedinělých zmínek o jednotlivých členech rodu se ukázala plně zdůvodněná a přesáhla daleko prvotní osobní vztah ke Svítkovským, který pomohl překlenout nesnáze při budování solidní základny pro plné pochopení vývoje rodu Svítkovských a obecnějších otázek s ním spojených. Genealogie Svítkovských dnes představuje nejen faktografický příspěvek k poznání jednoho z českých šlechtických rodů, který by chyběl v genealogickém atlasu českých zemí, ale především přináší několik zobecnitelných dílčích poznatků, které sehrají roli dokladu či ilustrace v obecnějších otázkách české historie: sociální kapilarita prostého pernštejského úředníka, budování nového velkostatku pro nový šlechtický rod, růst ceny feudálního velkostatku a právněekonomické potíže při pronikání mezi rody staré rytířské šlechty. Ze shrnutí znalostí o rodu Svítkovských nevyjde vždy čtení veselé a kladné, protože se ukáže nevděk bohatého císaře Rudolfa II. vůči zasloužilému a věrnému pardubickému úředníkovi, kořistnost rychmburského pána Václava Berky z Dubé vůči zemanovi Svítkovskému, smutný konec syna zakladatele rodu, dožívajícího na prostém svobodnickém dvorci, neznámý osud druhého syna, mizejícího v Pardubicích a především marný boj o udržení rodového majetku s českou královskou komorou.

2. Začátky a rod Burjana Svítkovského ze Škudl

První historickou zmínku o Burjanovi Svítkovském ze Škudl a současně jeho první životní šanci obsahuje listina českého krále Ferdinanda I., který ve Špýru 2. října 1531 udělil Burjanovi "... štít tříhranný od svrchu až k dolu rozdělený, první strana žlutá, druhá černá, v první straně štika modrá a v druhé vepř bílý, hřbety k sobě obrácený a nad tím štítem helm, na kterýmžto přikrývadlo neboližto fafrnochy žlutú a černú barvú potažené doluov visí a nad tím vším štičí hlava žlutá".(7) Erbovní diplom neobsahuje ani vykresle-

ní erbu, ani podrobnosti o zásluhách nového šlechtice, který tu je ještě označen bez příjmení "Svítkovský". Z volby figur znakových lze soudit apriori na úzkou spojitost s ekonomikou feudálního velkostatku, zaměřeného na rybnikářství (modrá štika na žlutém podkladě) a na chov vepřů (bílý vepř na černém podkladě) a na osobní skromnost nabyvatele šlechtického znaku, který upustil od výběru honosných orlic, lvů, gryfů a podobných figur, charakterizující nové šlechtice 16. století: nejasná formulace "první ... druhá" místo levá a pravá v erbovním diplomu zavedla ke změně polí malíře erbu v roce 1972, ale A. Sedláček měl z roku 1555 k dispozici pečeť Burjana Svítkovského ze Škudl se správným obrazem (vepř heraldicky v pravé půlce a štika v levé půlce štítu) .(8)

Druhá historická zmínka a současně druhá životní šance Burjana Svítkovského ze Škudl pochází z téhož roku, když na svém zámku Lanškrouně 22. listopadu zlistinil svou závěť bohatý Vojtěch Pernštejn.(9) Na významném šestém místě je za Tamchynou, Zámrským, Sudličkou, Zachařem a Vánišovými jmenován Burjan ze Škudl, obmyšlený nejvyšším legátem 300 kopami gr. č. Všichni jmenovaní zřejmě patřili mezi pernštejské nejbližší a nejvýznamnější úředníky pernštejských panství Hluboká nad Vltavou, Chlumec na Cidlinou a dalších, ale dostávali závětí svého zaměstnavatele jen částky 150, 200 a 250 kop gr. č. Pořadí, určené v závěti nejspíše životním věkem a příslušností ke starému rytířskému rodu, se tedy zřejmě nekrylo s objemem zásluh: těmi vynikal tedy nejmladší z pernštejnské byrokracie. A jistě právě tyto zásluhy byly důvodem, proč vlivný Vojtěch Pernštejn krátce předtím prosadil nobilitaci svého služebníka a úředníka Burjana ze Škudl.

Členitá správa velkostatku Pardubic, který byl nespornou centrálou všech českých pernštejských velkostatků Vojtěcha Pernštejna i jeho otce Viléma, je dána její místní a ústřední povahou a přes první svody ojedinělých zpráv o osobách a o funkcích pernštejnských pardubických úředníků nebude přesvědčivě objasněna, dokud nebudou z pozic dějin správy pardubického velkostatku vyexcerpována registra gruntovní a sirotčí. Do té doby nebude možno zjistit v Pardubicích začátky úřední kariéry "pana Burjana", jak je běžně zván zakladatel rodu Svítkovských ze Škudl, ani jeho vztah k pernštejnské poddanské obci Škudly u Přelouče a rodový původ. Není pochyby o tom, že rod Svítkovských ze Škudl je původu poddanského a že stejně jako rod Vánišů ze Ždánic dostal příležitost od Pernštejnů, osvědčil se, zbohatl, získal osvobození od poddanství, šlechtictví, znak a šlechtický přídomek, upomínající na obec, odkud jeho poddanský rod vyšel (Škudly, Ždánice) i majetek a rozšířil tak populační základnu české rytířské šlechty jak bychom dnes řekli "z místních zdrojů". Již Burjanův otec byl jistě příslušníkem zbohatlé poddanské vrstvy, jinak by nebylo možné, aby jeho jiný syn Matouš vystudoval universitu jako bakalář a získal majetek v Kutné Hoře: nezaložil však patrně rodinu a dohodou s jeho vdovou získal pozůstalost roku 1541 jeho bratr Burjan Svítkovský.(10) Stejně jako vstup Burjana ze Škudl do pernštejnských služeb není dosud nic přesného známo o jeho manželce, snad také z řad poddaných pardubických nebo přeloučských měšťanů, o jeho otci a o osudu původního majetku ve Škudlech. Podrobnější zprávy začínají až o dvou synech a dvou vnučkách Burjana Svítkovského. S jistou dávkou předběžnosti a odvahy lze schematicky rozrod Svítkovských sestavit, ovšem již nyní.

Rozrod Svítkovských ze Škudl : %

1. ? Jan ze Škudl
n. ok. 1475 i ok. 1530

- 2. Matouš ze Škudl, n. ok. 1500 i 1541, bakalář
- 3. Burjan Svítkovský ze Škudl, n. ok. 1505 i 1572, velkostatek Skalice
  - 4. Jan Svítkovský ze Škudl, n. ok. 1535 i ok. 1575, Pardubice
  - 5. Cyprián Svítkovský ze Škudl, n. ok. 1540 i ok. 1600, velkostatek Skalice
    - Mandalena, oo Václav Krupý z Probluze
    - Kateřina, oo Albrecht Krupý z Probluze

Nobilitace Burjana ze Škudl roku 1531 a bohatý odkaz od jeho zaměstnavatele zemřelého 1534 i slušný úřednický plat byly jen několika známými zdroji bohatství Burjana Svítkovského ze Škudl. Konkrétní údaje o jeho měšťanském majetku v Pardubicích a o získání významného podílu v katastru příměstské vsi Svítkova, odkud si přinesl i příjmení, nejsou známé, nelze však o nich dobře pochybovat. Z archivně doložených majetkových zisků či investic úředníka Svítkovského je charakteristická koupě krémy v Žaravicích a selského statku s 1 1/2 lánem v Soprči mezi Bohdančí a Chlumcem po zemřelém krémáři Janovi Šourovi roku 1541 za 90 kop gr. č.(11) Není pochyby, že ani v nejmenším nepomýšlel na to, že by sám nebo některý z synů šel hospodařit na koupený poddanský komplex v Žáravicích a že jen využil svého vlivu a volné peněžní hotovosti a za výhodných podmínek získal kdykoliv se ziskem prodejnou realitu: skutečně po splacení částky 27 kop ji přenechal jinému pernštejskému zaměstnanci, fišmistrovi Jiřímu Křičenskému. Stejně přispěla jeho mocenská pozice k tomu, že byl vybrán jako správce pozůstalosti a substituovaný dědic bohatou vdovou po pernštejnském zedníkovi Pavlovi v Pardubicích roku 1551, když sestavovala svou poslední vůli ve prospěch nezletilé schovanky Anny.(12)

V září 1548 se však uskutečnila zatím nejzávažnější majetková transakce Burjana Svítkovského ze Škudl, koupě deskového statku Bláto, ležícího mezi Pardubicemi a Chrudimí, od mladého syna a dědice Jiříka Vániše ze Ždánic. Oba smluvní partneři, Václav Vániš a Burjan Svítkovský, prohlásili osobně v úřadu desk zemských na pražském hradě, že podmínky trhové smlouvy byly splněny a že za částku 230 kop gr. č. statek Bláto lze zapsat jako vlastnictví Burjanovi Svítkovskému.(13) Není vyloučeno, že ke koupi došlo o několik let dříve a že oba synové Vánišovi a Svítkovský z úsporných důvodů intabulovali nejen své majetkové vypořádání a rozdělení dědictví po otci i prodej Bláta až při cestě do Prahy: věc nespěchala, protože šlo o dvě zpřátelené rodiny, vylučující právní konflikt. Jen tak totiž by bylo lépe vysvětlit, že nový příslušník feudální třídy, dosavadní vlastník jen majetkových celků na poddanském purkrechtním právu, se tohoto svobodného zemského majetku vzdává a prodává statek Bláto již za půl roku po jeho právním zajištění rytíři Zdeňkovi Komárovskému z Libenic s více než slušným ziskem za částku 275 kop.(14) Pro Svítkovského tento prodej neznamenal nikterak odchod z řad feudálních vlastníků, ale naopak příležitost, jak lépe umístit trhovou částku za prodaný statek Bláto a získat majetek

daleko větší. Realizoval totiž právě v těchto letech hodnotu svých dvacetiletých služeb u třetího Pernštejna a ucházel se o zástavní odprodej izolovaného souboru tří vsí od pernštejnského velkostatku Pardubice.

2. Úřední funkce Burjana Svítkovského ze Škudel

Moravští a čeští Pernštejnové si uměli vytvořit spolehlivé úřednické kolektivy pro své majetkové komplexy, protože poznali jejich nezbytnost a svou závislost na jejich schopnostech a věrnosti při řízení početných statků. V druhé čtvrtině 16. století, do něhož spadá začátek funkčního období mladého Burjana Svítkovského v Pardubicích, byly pernštejnské velkostatky typicky rentové, i když obrovské soubory více než tisíce poddaných. Správa těchto celků představovala prosté inkaso jejich peněžních pozemkových rent dvakrát v roce ve formě svatojiřského a svatohavelského úroku, zastupování zájmů majitele v dědickém řízení pro případ odúmrtního titulu, bdělý dozor nad splácením částek za odebrané ryby a dříví z panských rybníků a lesů, evidenci majetku a dědických podílů poddanských sirotků a dozor nad nepočetným kolektivem ostatních nižších správních úředníků a nad čeledí tří panských dvorů: vedení purkrechtních knih pro poddanské usedlosti na panství bylo chápáno spíše jako přičleněná agenda písaře. Pro zmocněného majitele ve všech těchto agendách bylo běžně v té době užíváno označení "úředník", později nahražené označením hejtman a ještě později ředitel. Burjan Svítkovský ze Škudl si získal v této funkci důvěru nejprve Vojtěcha Pernštejna (zemř. 1534), pak jeho bratra Jana (zemř. 1548), poručníků jeho dětí a nakonec i posledního pardubického Pernštejna.

V zastoupení majitelů velkostatku Pardubice uzavřel Burjan Svítkovský na příklad významnou trhovou smlouvu o prodeji panské lékárny za 500 kop Janovi Rozhovskému roku 1549, někdejšího bratrského sboru za 400 kop Matějovi Běštovskému v témže roce a panského domu u hutě dělolijce za 50 kop Janovi Čapkovi později.(15) Závažná byla i jeho osobní účast na vyšetřování hrdelních zločinů, při výslechu a mučení podezřelých při rozsudcích, vynášených pardubickou radou roku 1549 i jindy.(16)

Není pochyby, že Pernštejnové dostali za intervenci při nobilitaci a za legát 300 kop a za další projevy přízně od Burjana Svítkovského zpět oddané a spolehlivé hájení svých vlastních zájmů po celých více než 30 let. Zvláště přesný důkaz o ztotožnění svých a pernštejnských zájmů podal Burjan Svítkovský ze Škudl, když zaujal opoziční a kritický postoj vůči králi Ferdinandovi I. ve věci protičeskobratrských zákonů v roce 1547. Jan Pernštejn totiž v duchu svého otce nechtěl ustoupit od své podpory Jednoty českých bratří na svých panstvích, i když král obnovil protipikhartské zákony, nařídil konfiskaci jejich sborů a vypovězení bratrských kněží a vynucoval odchod neústupných členů jednoty ze země. Svítkovský tehdy v Novém Bydžově, patřícím též Pernštejnovi, pohrdavě nazval královská nařízení proti bratrům smyšlenkami a bajkami ("fabule") a dostal se proto před soud.(17) Nelze dobře říci, zda v tomto střetnutí pernštejnských a královských zájmů hrála roli Svítkovského oddanost či přesvědčení, ale nesporně se ukázalo, jak málo mohl český král nobilitacemi nových šlechticů vytvářet vlastní spolehlivou prokrálovskou šlechtu a nezvětšovat řady opozice. Patřilo ale pak k životní katastrofě rodu Svítkovských, že roku 1560 koupí velkostatku Pardubice se stal Burjanovým zaměstnavatelem týž král, který jej 1531 nobilitoval a který jím byl urážlivě nazván 1549 tvůrcem zákonných "bajek".

Osoba Burjana Svítkovského ze Škudl představovala zosobněnou kontinuitu Pernštejnů na Pardubicích, zcela zákonitě tedy nechyběl mezi ručiteli za pernštejn-

ské dluhy roku 1555 a hrál s Hynkem Kostelákem z Kostelce rozhodnou roli při složitých jednáních o převodu pernštejnských dluhů na krále Ferdinanda I. a českou komoru a o odprodeji Pardubic, Lanškrouna a Litomyšle roku 1559. V těchto složitých a nesnadných jednáních Burjan Svítkovský obstál, přes svůj vysoký věk a protikrálovský postoj roku 1547 byl do služeb komory převzat a sloužil jako regent v Pardubicích ještě roku 1565. Služební označení v komorních poměrech nebývalé (v čele komorních velkostatků stáli hejtmani) naznačuje dokonce i působnost mimo Pardubice a analogicky podle uzance rožmberské by odpovídala označení později užívanému "vrchní hejtman". S tím dobře souhlasí jeho oběma syny zdůrazňovaná zásluha, že byl králem Maxmiliánem vyslán z Pardubic na Slovensko "... k vyměřování rybníků".(18) I když tedy Burjan Svítkovský ze Škudl přesáhl dávno hranici průměrného věku, ještě jako šedesátiletý (odhad jeho data narození je okolo 1505, spíše dříve a král Maxmilián nastoupil r. 1564) byl sto konati králi "... pracné a věrné služby".(19) Pak však brzo nato onemocněl a až do konce života nestačil pro svou nemoc uskutečnit svou audienci u krále a dosáhnout zlistinění držby svého velkostatku Skalice, získaného za vrcholu své služební funkce od bratří Pernštejnů roku 1551.

3. Vznik nového feudálního velkostatku Skalice

Náhlé rozhodnutí Burjana Svítkovského ze Škudl, odprodati r. 1549 nedávno koupený statek Bláto, první majetek na zemském právu, který z něho přes nevelký rozsah vytvářel plnoprávného člena rytířského stavu, mělo jistě dobrý důvod. Tím byla příležitost zapůjčení větší částky peněž třem bratrům Pernštejnům s perspektivou odkoupení části pardubického panství ve výši půjčky. Takové peněžní transakce, výhodné pro obě strany, byly mezi největšími bohatými feudály a mezi jejich osvědčenými zasloužilými úředníky s volným peněžním kapitálem dosti časté. Týkaly se vždy okrajových celků a i když je bylo možno nazvat "rozchvacováním" panství a i když byly vždy žárlivě sledovány méně šťastnými uchazeči o podobný odprodej, byly jen logickým důsledkem okamžité finanční potřeby majitele velkostatku a vysoké poptávky po svobodném zemském majetku. Nejvíce pochopitelně to užili po vlastním šlechtickém sídle s příslušným počtem vsí a poddaných příslušníci nové vysoké rytířské šlechty, která k zakoupení již existujícího velkostatku při trvale vysoké poptávce a rostoucích cenách neměla ani konexe, ani peníze. Recept byl v takovém případě jediný: využít finanční tísně velkého feudála, odkoupit od něho několik vsí, ve vybrané vsi od poddaných vykoupit několik statků, zřídit při vykoupených usedlostech panský dvůr a postavit při dvoře panské sídlo, schopné později přestavby na tvrz nebo zámek.

Dvě celé vsi, Skalice s pěti a Bližňovice s 11 poddanými a větší části vsi Čankovic s 11 poddanými získali ve 14. století pro svůj klášter v Sezemicích u Pardubic od štědrých dárců cisterciačky jako ekonomickou základnu svého kláštera. Po zrušení kláštera v husitských válkách šel jejich někdejší majetek z ruky do ruky a byl včleněn do nového velkostatku Kunětická Hora, vzniklém na troskách klášterního velkostatku Opatovice nad Labem. Tři vsi někdejších sezemických cisterciaček ležely na okraji nového velkostatku a roku 1490 byly krátce v zástavním držení Jindřicha Sobka z Jezera, který půjčil majitelům Kunětické Hory a Pardubic částku 1200 uherských dukátů.(20) Byly jako stvořené k tomu, aby byly přebudovány na nový feudální velkostatek. Právní základna nového velkostatku, který stále ještě neměl ani název ani hospodářský střed a který byl jen souborem asi 27 poddaných, byla vytvořena kupní smlouvou, uzavřenou mezi bratry Pernštejny a Burjanem Svítkovským ze Škudl dne 19. 7. 1551. Jaroslav Pernštejn prodal i

v zastoupení obou mladších bratrů Vratislava a Vojtěcha pardubickému úředníkovi B. Svítkovskému své zápisné Bližňovice, Skalice a Čankovice v tom rozsahu, a právu, jak je do té doby sami drželi po otci, strýci a dědovi, vypočetli jejich cenu na částku 1474 kop 52 gr. 2 peníze české, předali novému majiteli soupis pozemkové renty placené jednotlivými poddanými a dali o prodeji sepsat právně platnou trhovou smlouvu, která byla schopna vejít do desk zemských.(21) Prohlášení o prodeji bylo vloženo do desk při nejbližší příležitosti, kdy Jaroslav Pernštejnů byl osobně v Praze v září 1551 a současně byl do desk pořízen opis trhové smlouvy a B. Svítkovský si současně dal pořídit opis osobního prohlášení J. Pernštejna o konzumaci a splnění podmínek trhové smlouvy.
Přes tuto právní opatrnost a přes prosazení deskové intabulace nebylo právní postavení nového velkostatku jednoduché. Prodávající bratři Pernštejnové totiž nebyli vlastníky prodávaných vsí, ale jen držiteli: formálním vlastníkem byl dosud klášter cisterciaček v Sezemicích , více než 100 let předtím vypálený a rozehnaný.

Bořkové Mrzákové z Miletínka, kníže Minstrberský a Pernštejnové byli jen vlastníky zápisnými a museli by tyto vsi a mnohé další vrátit klášteru při jeho případné obnově, nebo českému králi, který měl právo původní rozhodnutí císaře Zikmunda o převodu klášterních statků zápisně na Diviše Mrzáka z Miletínka zrušit. Burjanovi Svítkovskému ze Škudl i Pernštejnům byla tato skutečnost známa a do trhové smlouvy roku 1551 vložili ustanovení, jak by při případném zpětném ujetí tří klášterních vsí pro krále nebo pro klášter byly zajištěny finanční nároky Svítkovského: dostal by místo těchto vsí jinou ves pánů Pernštejnů Tuněchody, která byla allodním svobodným majetkem.

Burjan Svítkovský se tedy roku 1551 stal majitelem tří poddanských vsí, ale velkostatek, který z nich vytvořil nebyl velkostatkem dědičným, ale zápisným s vyhraženým právem výkupu králem nebo kláštera. Tato potencionální právní možnost ztráty získaného velkostatku příliš neznepokojovala ani velké feudály, kteří z husitských válek vytěžili daleko větší velkostatkové soubory a užívali je bez obav, stavěli na nich zámky a rybníky a právoplatně je prodávali a vkládali do desk zemských. Zápisná povaha někdejších církevních velkostatků měla téměř celé 16. století jen teoretický význam: ani katolická církev, ani čeští králové nepomýšleli na obnovu stavu před husitskými válkami. Burjan Svítkovský proto bez obav vykoupil několik selských statků ve Skalici, sloučil je v panský dvůr a vystavěl si tu sídlo, podle něhož velkostatek byl běžně označován jako Skalice a majitelé se tedy psali "seděním na Skalici". Poprvé byl nový velkostatek zanesen do seznamu českých velkostatků roku 1557, kdy došlo k reformě daňového systému a jak od šlechty, tak i od poddaných byly vybírány daně podle přiznané ceny velkostatku a poddanských statků. Pro tento daňový katastr přiznal Burjan Svítkovský cenu své Skalice ve výši 2030 kop gr. č. a statků svých poddaných ve výši 2021 kop.(22) I při tomto ocenění svého velkostatku, které ve většině případů čeští feudálové stlačovali co nejníže, je zřejmá rigoroznost a čestnost B. Svítkovského. Neudal cenu své Skalice částkou odpovídající kupní ceně 1474 kop, ale přičetl k ní zřejmě i cenu zatím získaných poddanských usedlostí a vybudovaného sídla, nebo i jiné zdanitelné celky.

Když se někdejší pernštejnský úředník a nyní český feudál Burjan Svítkovský stal roku 1560 přímým královským komorním úředníkem, měl nejlepší příležitost požádat krále, aby v uznání jeho služeb včetně rybniční akce na Slovensku prohlásil jeho velkostatek za dědičný formou tak zvaného doprodeje, kdy by král český jako zástupce někdejšího sezemického kláštera definitivně někdejší

klášterní vsi Skalice, Bližňovice a Čankovice prodal jejich dosavadnímu držiteli. Jistě o tom Svítkovský na sklonku života uvažoval, ale z důvodu nemoci, nedostatku finančních prostředků (při doprodeji musel být uhražen rozdíl mezi skutečnou současnou cenou vsí a mezi jejich zápisnou hodnotou z roku 1421), či jiných k tomu nedošlo. Teprve v roce 1572, který byl pravděpodobně jeho rokem úmrtním, se jeho synové Jan a Cyprián o právní vylepšení svého zděděného velkostatku Skalice začali starat.

4. Právní postavení velkostatku Cypriána Svítkovského 1572 - 77

Dědictví Burjana Svítkovského ze Škudl bylo bohaté, zanechal svým dvěma dospělým synům velký majetek v Pardubicích, zapsaný v městských knihách a velkostatek Skalici u Chrudimi, zapsaný jako zápisný nedědičný majetek v deskách zemských. Bratři Jan a Cyprián Svítkovští ještě roku 1572 otcův majetek drželi společně a společně se zděsili, když královský prokurátor Brykner je obeslal do Prahy k jednání o vrácení jejich velkostatku Skalice králi podle vyhraženého práva na zpětný výkup někdejšího klášterního majetku. Vypravili se osobně ke králi do Vídně a prosili o zrušení obeslání. Ve dvou písemných nedatovaných suplikách pak králi připomněli zásluhy svého otce, jeho úmysl uplatnit královu nabídku a požádat o dědičné dokoupení velkostatku Skalice a svou ochotu půjčit králi k dřívějším 200 kopám ještě 300 kop gr. č., zajištěných na velkostatku Skalici a přičtených k původní částce 1474 kop 52 gr. 2 peníze a k ceně vykoupených selských statků tak, aby zápisná částka a cena jejich velkostatku Skalice činila 2250 kop gr. č.(23) V dalších písemných suplikách komoře a králi své nabídky opakovali, upozornili, že mají zajištěnou hodnotu svých tří vsí ve smlouvě z roku 1551 (ves Tuněchody, nyní s hodnotou 3000 kop) a že by mohli naopak požadovat vrácení 200 kop č., které půjčil králi jejich otec. Tyto čtyři intervence nakonec zřejmě měly úspěch a král dal proces svého prokurátora o vyvlastnění velkostatku Skalice od nedílných bratří Jana a Cypriána Svítkovských zastavit. O dědičném doprodání velkostatku Skalice či o zvýšení zástavní sumy však dále jednáno nebylo.

Teprve roku 1575 oba bratři Svítkovští z vlastní iniciativy nabídli české komoře jednání o svém velkostatku Skalici. Podle jejich představ by nešlo o přeměnu zápisného titulu na dědičný, ale o pevnější právní zajištění formou majestátu, konstatování zástavní hodnoty velkostatku ve výši 3000 kop gr. č. a se zárukou, že oba bratři po dobu svých životů zůstanou v nerušeném vlastnictví velkostatku Skalice. Na jejich postupu je patrná naivní víra v trvalou paměť na zásluhy jejich otce a neschopnost nabídnout prostě komoře vyšší částku na dokoupení tří někdejších klášterních vsí tak, jako postupovali početní jiní zápisní držitelé feudálních velkostatků v letech 1570 - 80 s masovými allodifikacemi starých zápisných velkostatků. V jedné ze zachovaných suplik je rozepsána částka 3000 kop gr. č., kterou chtěli mít od krále listinnou formou zajištěny na Skalici a kterou zřejmě bratři Svítkovští pokládali za skutečnou hodnotu svého velkostatku: (24)

1475 kop gr. č.	původní kupní a zástavní částka z roku 1551 (zaokrouhleno na celé kopy)
750	hodnota skoupených selských statků, doložena v purkrechtních knihách
175	náklad na postavení poplužního dvora ve Skalici
100	dodatečný dar jejich otci za jeho služby
200	částka půjčená králi Ferdinandovi jejich otcem
300	půjčka nabízená bratry Svítkovskými králi Maxmiliánovi

3000 kop gr. č. zlistinněná hodnota zápisného velkostatku Skalice

Česká komora tyto požadavky v osobním jednání již se samotným Cypriánem Svítkovským podstatně zredukovala a shrnula je v návrhu podaném císaři 14.11. 1575: ponechat statek Svítkovskému, zajistit na jejich statku jistinu 250 kop gr.č., kterou Svítkovský nově půjčil králi, změnit délku nevyplatitelné držby ze dvou životů bratří Svítkovských na život Cypriána Svítkovského a jeho syna a vystavit o této nové situaci Svítkovskému císařskou listinu.(25) Do doby definitivního zlistinění nového zástavního listu na Skalici pro Cypriána Svítkovského vystavila komora na základě králova souhlasu zatímní rekognici 26. ledna 1576, (26) pak ale nastala nepředvídaná situace v úmrtí krále a císaře Maxmiliána I. a až na jaře roku 1577 vydal prezident a radové české komory jménem císaře Rudolfa II. listinu o prodloužení zápisné držby na dva životy a o zvýšení zástavní částky o 250 kop gr. č.(27) Tím dostal Cyprián do rukou právní podklad a záruku nerušeného vlastnictví pro nejbližší budoucnost. Z jednání je patrná snaha Cypriána Svítkovského dosáhnout zvýhodnění svého práva na Skalici s minimálními finančními náklady, nemožnost nabídnout vyšší částku za dědičné doprodání a vymanipulování staršího bratra Jana Svítkovského z nároků na Skalici. Pro dějiny rodu Svítkovských je zajímavá poslední okolnost: nedíl obou bratří byl zrušen patrně během jednání u české komory v roce 1575, Jan se vzdal nároku na Skalici a pohotový Cyprián Svítkovský využil situace, aby zajistit držbu Skalice svému synovi zvláštní formou "transferování života z bratra". Jediným vysvětlením je domněnka, že starší bratr Jan ujal městskou a poddanskou část dědictví po otci Burjanovi a Cyprián deskovou část. V té souvislosti je naznačen i možný návrat Jana Svítkovského do městského stavu a ztrátu možnosti dědicky převzít deskový velkostatek Skalice: zatím proto je jen náznak v osobě městského rychtáře Jana Svítkovského, připomenutého právě v roce 1573.(28) I když vydaná císařská listina nebyl majestát v představě Cypriána Svítkovského ze Škudl, mohl být s výsledkem svého jednání spokojen. Do bezstarostných perspektiv rytíře Svítkovského na Skalici po několika letech zasáhl patrně nelítostný osud smrtí jeho syna a tvrdým hospodářským vývojem, který zvýšil opět poptávku a cenu českých velkostatků a nastolil otázku, co se stane s velkostatkem Skalice po smrti Cypriána Svítkovského ze Škudl.

5. Ztráta velkostatku Skalice a zánik rodu Svítkovských

Česká komora pověřila 14.2.1586 tříčlennou komisi složenou z Václava Berky z Dubé a Lipé na Rychmburce a z hejtmanů komorních velkostatků Pardubic a Chlumce nad Cidlinou, aby provedli odhad velkostatku Skalice pana Cypriána Svítkovského ze Škudl a rozhodli, zda by mohl být natrvalo odprodán od komorního velkostatku Pardubice.(29) Oba úkoly splnili ještě koncem června a jejich návrh komora 3. 7. 1586 předala k nahlédnutí Cypriánovi Svítkovskému na Skalici. Dojemný, smutný a bezradný dopis Svítkovského komoře(30) je pohřební řečí nad marnými nadějemi a vírou v nekonečnou štědrost českého krále a v založení bohatého rodu s vlastním rytířským panstvím. Svítkovský v dopise vůbec nemluví o uplatnění příslibu ponechat i jeho synovi velkostatek Skalice, jak byl zformulován v císařské listině z roku 1577 a smrtí tohoto syna je nejspíše vysvětlena resignace, čišící z posledního dopisu Cypriána Svítkovského. Připomenuté zásluhy jeho otce a výčitka "... aby tak stará mnohá léta pořád v pracech a službách platných dobrý paměti někdy Burjana Svítkovského otce mého milého tak v brzkých časích a letech k zapomenutí přijíti měla..." jen znovu potvrzují, že zásluhy otcovy byly jediným aktivem, které mohl syn Cyprián uplatnit a že předpoklad o jejich uplatnění v kořistnické době sklonku 16. století byl mylný a naivní. Nesměle

navržená nabídka, že by si Skalici, označenou Cypriánem jako "skrovný stateček a chudá živnůstka", chtěl dokoupit, je opět na prvý pohled nereálná: komora patrně na tento dopis vůbec neodpověděla. Zatím totiž čilý pardubický hejtman Jiřík Adlšpach z Damštorfu poslal 9. 7. 1586 komoře přesné vyčíslení hodnoty velkostatku Skalice ve formě taxy, používané běžně při odhadech velkostatků.(31) Vyšla mu částka daleko přesahující 3000 kop gr. č. a její struktura je poučná pro poznání majetkové základny rodiny, vycházející ze skromných poměrů pernštejnského úředníka před 50 lety.

Kopy	Groše	České peníze	
3 239	41	5 1/2	Hodnota peněžní pozemkové renty od 27 poddaných ze vsí Skalice, Blížňovice a Čankovice, získaná 55násobkem jejich roční výše
53	37	3 1/2	Hodnota robotní renty poddaných 19 1/2 dne ženní roboty (cena 1 dne po 3 gr. č.) stejnou kapitalizací
100	50		Hodnota naturální pozemkové renty 55 slepic (slepice v ceně 2 gr. č.) stejnou 55násobnou kapitalizací
275			Hodnota řeky Chrudimky, patřící ke Skalici, vypočtená z ročního výnosu 10 kop poloviční kapitalizací
100			Hodnota honitby zajíců a koroptví
3 769	9	2	Hodnota celého zápisného velkostatku Skalice

Stárnoucí, ekonomicky zřejmě neúspěšný, bezperspektivní a bezkreditní Cyprián Svítkovský ze Škudl nebyl sto, prosadit své staré požadavky z roku 1575 a měl na částku 3 700 kop gr. č. k dobru jen otcovu kupní a zástavní částku 1 475 kop a dvě malé jistiny ve výši 450 kop gr. č., tedy málo přes polovici potřebných peněž. Pravým důvodem, proč se nepustil do dlouhého jednání s českou komorou o koupi svého zápisného velkostatku Skalice pro sebe jako dědičný velkostatek, byly asi poměry rodinné: dorůstající dcery spíše hotové peníze potřebovaly, než aby otci pomohly získat kredit ve výši bezmála 2 000 kop gr. č.: v ceně vypočtené hejtmanem Adlšpachem totiž nebyla zahrnuta hodnota dvora a sídla, takže výsledná částka byla spíše vícenež 3 769 kop. V této nesnadné situaci zřejmě vycítil svou příležitost bohatý vlivný katolický feudál Václav Berka, ostatně dobře jako člen komise se skutečnou cenou velkostatku Skalice obeznámený, nabídl se Svítkovskému jako kupec jeho zápisného velkostatku a po uskutečnění prodeje sám dosáhl za své zásluhy jistě hladce přeměnu zápisného statku na statek dědičný. Závěr tohoto jednání a koupě Skalice Václavem Berkou roku 1587(32) je nekrologem nad 60 lety snahy Burjana Svítkovského a jeho dvou synů zabydlet se mezi střední rytířskou šlechtou českého království.

Do hodnotových vztahů menších a středních rytířských velkostatků se podaří velmi zřídka proniknout, protože právě pro kritické období předbělohorské s nejvyšším nárůstem cen půdy jsou zachovány jen sporé záznamy deskové o prodejní ceně velkostatku. Rodový velkostatek Svítkovských, obnovený roku 1551 vyčleněním

tří vsí z pernštejnského velkostatku Pardubic, má situaci lepší díky tomu, že se ocitl v zorném poli Burjana Svítkovského a české komory. Údaje o jeho ceně a o počtu poddaných, čerpané z podkladů ve studii uvedených a doplněné o počet poddaných v urbáři Viléma Pernštejna a v berní rule, jsou přesné a plně srovnatelné. Představují tak dokument o prudkém růstu ceny feudální půdy a poddanské renty v 16. století (na šestinásobek) a vysokou cenu poddaného nevolníka, který byl placen roku 1490 asi 20 kopami grošů českých a při vyvlastnění velkostatku z rodiny Svítkovských již asi 150 kopami gr. č. Tabelární strohý svod čísel je tvrdým účetním saldem marné snahy Svítkovských udržet krok s ekonomikou předbělohorských českých dějin, která i na vzdáleném Chrudimsku vytvořila cenovou lavinu středně velkého rytířského statku Skalice s jeho asi 742 hektary vší půdy a zvýšila cenu 1 ha půdy z necelé 1 kopy gr. č. na 5 kop gr. č.

Cena a rozsah velkostatku Skalice na Chrudimsku
1490 - 1654

Rok	Cena			Počty poddaných v jednotlivých vsích		
	kopy,	gr.č.	d. č.	Skalice	Bližnovice	Čankovice
1490	600	0	0			
1507	-			5	11	11
1551	1474	52	2			
1557	2030					
1586	3769	9	2			
1654	-			4	12	11

Zchudlý rytíř Cyprián Svítkovský ze Škudl provdal starší dceru Mandalenu za stejně chudého rytíře Václava Krupého z Probluze, který ze své dlouholeté služby císařského forstmistra na pardubickém komorním velkostatku nevyzískal žádné jmění a statek a druhou dceru Kateřinu za zetova synovce a poručence Albrechta Krupého z Probluze, který přece jen zůstal na periferii rytířské šlechty a udržel si svobodnický dvorec ve Štičanech až do své smrti roku 1623. Nic nemůže lépe dokázat ekonomickou degradaci rodu Svítkovských ze Škudl a Krupých z Probluze, než hledání příbuzného, který by právě roku 1623 uhradil náklady na pohřeb posledního člena rodu Krupých, zetě Cypriánova.(33)

Pochopitelná touha Burjana Svítkovského proniknout mezi české feudální rytíře a stejně přirozená snaha jeho syna udržet přes své téměř nulové finanční a právní předpoklady postavení a majetek svého otce, měla v podmínkách 16. století měnlivé vyhlídky na úspěch. Jakmile se však tlakům se strany úspěšnějších feudálů a české královské komory přidal ještě ekonomický a biologický debakl Cypriána Svítkovského, nemohl slibný vývoj skončit jinak než ztrátou rodového, tak těžce získaného, velkostatku a zánikem rodu Svítkovských ze Škudl. Poučné, i když ještě neuzavřené a doplnitelné sledování jejich historie na okraji připravovaného Atlasu rodů, mělo dokázat pravdivou a tvrdou realitu, platnou i pro rodový a ekonomický vývoj české feudální šlechty.(34)

Poznámky

1. Ottův slovník naučný 24 (1906), 444 a 23 (1905), 317 a Zíbrtova bibliografie I, 545
2. Alois Přibyl, Neznámé erby několika českých a moravských vladyckých erbovních rodů z 16. a 17. století. Listy Genealogické a heraldické společnos-

ti č. 20 (listopad 1972, str. 6 a 10 erb, Zdirad J. K. Čech) a Vlastimil Holejšovský, Soupis svobodníků z roku 1605. Listy GHSP č. 5 (říjen 1974), str. 8

3. Josef Smolík, Šlechtické rodiny, usedlé v Pardubicích v r. 1500 - 1650. Památky místopisné a archeologické 9 (1871 - 73), str. 118 - 119, Josef Sakař, Dějiny Pardubic nad Labem II, 1, (Pardubice 1924), str. 190 (také bez znalosti základního článku Smolíkova) a August Sedláček, Českomoravská heraldika II (Praha 1925), str. 619 a předtím Doerr 13
4. Hrady I, 176 a 224, pozn. 6
5. Jaroslav Bernard, Ohlasy článku Al. Přibyla o neznámých erbech několika českých a moravských vladyckých erbovních rodech z 16. a 17. století. Listy GHSP č. 22 (květen 1972), str. 12
6. Karel Vyšín, Zapomenutý východočeský rybníkář Burjan Svítkovský ze Škudl. Zprávy klubu přátel Pardubic 1976
7. Státní ústřední archiv, Saalbuch č. 283, str. 5
8. A. Sedláček, Českomoravská heraldika II, 619
9. Anna Vavroušková, Kvatern trhový běžný červený od léta 1542 - 1543 (Praha 1935), str. 276, ale ne podle DZV 2, nýbrž DZV 2 G 1 (intabulace z roku 1543)
10. J. Smolík na uv. m.
11. J. Bernard na uv. m. s bližšími údaji a s korekturami (Martin místo Marta, Johana jako manželka Svítkovského jen dohad bez opory)
12. J. Sakař uv. m. V, 137
13. SÚA, DZ 8 O 14 (čtvrtek po sv. Diviši 1548)
14. DZ 8 Q 6 (čtvrtek den sv. Valentina 1549)
15. J. Sakař uv. m. II/1, III/1, 101 a V, str. 150
16. J. Sakař uv. m. II/1, str. 74
17. Státní ústřední archiv, Stará manipulace (dále jen SM) sign. S 253/1, fol. 18 (suplika bratří Svítkovských císaři)
18. SM S 253/1, fol. 24
19. Archiv český 16, str. 369
20. SM S 253/1, fol. 4 a 7 (prostý opis) a 19-20 (ověřený deskový opis)
21. Otto Plachý str. 54 (částka o ceně statků poddaných 2021 kop jistě koruptela nebo omyl)
22. SM S 253/1, fol. 18 a 21 a 22-23 (dvě shodné supliky), fol. 17 a 24 (suplika české komoře) a fol. 12-13 (třetí suplika vyřízená reskriptem císaře Maxmiliána z 9. 9. 1572)
23. SM S 253/1, f. 3 a 8 (nedatovaná suplika, ještě bez navržené modality transferu života z bratra na syna)
24. SM S 253/1, fol. 5 a 6 (přípis komory císaři z 14.11.1575) a 2 a 9 (reskript císaře z 9. 12. 1575)
25. SM D 1, písmeno S, číslo 40
26. SM 253/1, fol. 27-28 (koncept)
27. J. Sakař uv. m. II/1
28. SM S 253/1, fol. 35 (koncept)
29. SM S 253/1, fol. 30-31 (vlastnoruční dopis, který by zasluhoval edici jako ilustrace "zlatého věku" císaře Rudolfa II.)
30. SM S 253/1, fol. 32-33 (taxa) a 27 a 37 (průvodní Adlšpachův dopis)
31. Hrady I, 224, pozn. 6
32. Bohumír Lifka, Vladycká rodina Krupých z Probluze. Časopis rodopisné společnosti 12 (1940), str. 116 násl.
33. Konzultoval a redakčně doplnil J. Honc

REPLIKY ŠLECHTICKÝCH PŘÍJMENÍ VANČURA, MATERNA A TRMAL

Jaroslav Jihlavec

Stručně nadhozený problém "... o replikách šlechtických příjmení pro nešlechtické nositele typu Berka, Trčka, Kóloredo..." byl doplněn v redakčním dovětku ke článku J. Bílého,(1) , který upozornil na tradici Jiřího Mahena - Antonína Vančury a Vladislava Vančury o rodové souvislosti jejich rodin s někdejším rodem rytířů Vančurů z Řehnic, vymřelým podle běžné literatury roku 1834. Výskyt tradice v nešlechtických rodinách o svém šlechtickém původu, o jejíž registraci a sdělení redakce požádala, je v každém případě pozoruhodný a není rozhodné, ukáže-li se její nesprávnost a neprůkaznost. Rozhodnou přitom zůstává skutečnost, že ve jmenném fondu českého národa se vyskytují stejná příjmení poddaných nebo měšťanů od 16. a 17. století, jako starší příjmení šlechticů: Pro otázku tvorby českých příjmení i pro otázku možného zchlapění a deklasace chudých příslušníků šlechtických rodů je postižení výskytu replik šlechtických příjmení v nešlechtické populaci v historických archivních pramenech vítanou příležitostí, jak využít pro vážnou odbornou otázku řadu izolovaných zpráv, které rodopisec při své vlastní odborné práci zjistí. Na tři taková šlechtická příjmení průkazných nešlechtických nositelů chce upozornit i tento článek.

Rytíři Vančurové z Řehnic drželi od 15. století početné statky na Mladoboleslavsku, zejména Krnsko, Solec, Studénku a Valečov, rozšířili se odtud i na Královéhradecko i blíž k Praze a byli 1731 povýšeni do panského stavu. V téže době a v téže oblasti je roku 1583 připomenut hajný Vančura na panství Zvířetice, patřící panskému rodu Vartenberků.(2) Je buď totožný nebo příbuzný s Janem Vančurou, který držel v Těšnově, samotě nedaleko vsi Bradlce, poddanský grunt.(3)

Proti Vančurům z Řehnic byli rytíři Maternové z Květnice rodem mladším a jejich dějiny začínají v Přítoce u Kutné Hory roku 1501(4) , ale řadu let na Boleslavsku drželi Žerčice. Jejich nejstarší historik předpokládá, že "... potomci rodu tohoto dochovali se až podnes, statků pozemských mívali však od druhé polovice XVII. stol. po řídku a na mnoze jen na kratší čas"(5) . V době populačního rozmachu Maternů z Květnice žili také Maternové poddanského původu. Majitelé dvora a tvrze v Libochovičkách, Jiří z Moravěvsi a Kateřina z Pakoměřic, vysadili dědičně svou tvrz a dvůr svému rychtáři v Libochovičkách Martinovi a písemně tento majetek pojistili. Zakoupený dvůr a tvrz zdědil Martinův syn Matyáš Materna, poddaný paní Anny Andělky z Jistebna na Hostivici. Od této své paní později dosáhl svobody a zhostného listu a psal se v letech 1543 - 1555 jako Matyáš Materna z Libochoviček.(6) Poddaný jménem Materna měl roku 1555 majetek ve vsi Olšině, patřící ke statku Loukovci, který tehdy držela Kateřina z Vesce. Na témže panství loukoveckém, patřícím Bohuchvalovi Berkovi z Dubé, žil roku 1596 Bartoloměj Materna na svém selském gruntě ve vsi Chlumu u Jablonce.(7) V témže roce 1596 měl Jiří Materna ve vsi Podbukovině na panství Klášterec Hradiště nad Jizerou chalupu a byl poddaným pánů Labounských z Labouně. Pokud se ve zdejších purkrechtních knihách vyskytují šlechtici jako majitelé poddanských usedlostí (například Václav Habartický z Habartic), písař neopomenul nikdy uvést jejich predikát a rytířský titul, není tedy o poddanském stavu Jiříka Materny pochyb.(8)

Rod rytířů Trmalů z Toušic se od 15. století šířil z Benešovska do středních a východních Čech a Trmalové drželi v pražském okolí 1607 - 20 Úholičky, 1621 Libochovičky, 1605 - 1616 Chvatěruby a 1599 - 1623 Miškovice. Od smrti Rudolfa Zdeňka Trmala z Toušic v poslední čtvrti 17. století není znám žádný Trmal "... který držel zboží pozemské a platně užíval erbu a titule..."(9). Avšak v letech 1671 - 76 žil ve vsi Husinci, ležící proti Žalovu a patřící benediktinkám u sv. Jiří na hradě pražském sedlák Jan Trmal.(10)

Z uvedených tří příjmení jsou dvě první odvozována od křestních jmen Václav - Vančura, Matěj - Materna a třetí od slovesa trmati - trmáceti.(11) Mohla tedy vzniknout naprosto nezávisle v prostředí šlechtickém i nešlechtickém. Zjistit ovšem přesně a spolehlivě původ všech zmíněných nositelů šlechtických příjmení by vyžadovalo bádání velmi svízelné a časově náročné, protože připadá do období se skrovnými a sporadickými genealogickými prameny pro poddanské rody. Otázku replik šlechtických jmen u poddaných a problém stejných jmen šlechticů i poddaných však osvětlíme a vyřešíme jen trpělivým shledáváním dalších dokladů a obdob.

POZNÁMKY:

1. J. Honc, Možnosti a cíle české kvantitativní genealogie a heraldiky, Listy GHSP 4, 1976, str. 1 - 13 a J. Bílý, Erb Jiřího Mahena, tamtéž str. 63 - 64
2. J. V. Šimák, Dějinné paměti okresu mnichovohradištského, Praha 1917, str. 169 - 170
3. Státní oblastní archiv Mnichovo Hradiště, pozemková kniha č. 3477, vol. fol. 170
4. Josef Smolík, Drobné zprávy o Maternech z Květnice. Památky archeologické a místopisné 15, 1890 - 92. str. 279 - 283 a Příspěvky z dějin Kutné Hory XII, str. 267
5. V. L. Svoboda, Materna z Květnice, Riegrův slovník naučný 5, 1866, str. 163
6. Státní ústřední archiv v Praze, fond Jesuitica XC/5 karton 104 s výpisky z desk zemských kvatern žlutý památný r. 1547 fol. A 5 a z register královských žlutých 1544 - 1554, fol. A2
7. J. V. Šimák l.c. str. 165 a 263
8. SOA Mnichovo Hradiště, pozemková kniha 3463 fol. K 1 (ves Podbukovina) a 3469, fol. F (J. Habartický, Bukovina)
9. Antonín Rybička, Trmal z Tožic, Riegrův slovník naučný 9, 1872, str. 595
10. Archiv národního muzea, fond F, kniha 384, fol. 55 a 228
11. Ant. Kotík, Naše příjmení, 1894, str. 9, 26, 93 a 106, V. Šmilauer, Čeština všední i nevšední. Praha 1872, str. 394 a A. Profous - J. Svoboda, Místní jména v Čechách IV, str. 379 (Trmice).

Ve vědě se nic tak houževnatě neudržuje jako omyl.

Zamarovský

FALEŠNÝ MORAVSKÝ RYTÍŘ PAN PAVEL KATARÝN Z KATARU A RUBINSTEINA A KONFRONTACE ČESKÉ KANCELÁŘE V PRAZE A MORAVSKÝCH STAVŮ 1588-1613

Jaroslav Honc

Život moravského feudála Pavla Katarýna (nar. asi 1555, zemř. 23. února 1600), zpočátku velkostatkového úředníka, pak vlivného moravského místopísaře, zemského purkrabí a pána několika set poddaných by zůstal jen jedním z řady dokladů o sociální kapilaritě uvnitř feudálního společenského řádu nebýt toho, že jej císař Rudolf II. prostřednictvím nejvyššího českého kancléře Zdenka Lobkovice dva roky po jeho smrti obvinil z falšování svého rytířského stavu a že vyhlásil konfiskaci jeho velkostatků. Císařův prohraný proces o Katarýnovo šlechtictví a majetek se tak stal dokladem o neschopnosti habsburského katolického aparátu v Praze a jeho prodloužené ruky na Moravě, vysvětlením protipražské orientace většiny moravské šlechty a příkladem administrativní i právní prohnilosti kanceláře českého království a králova dvora v Praze. Pro moravskou i českou genealogii a heraldiku je osoba Pavla Katarýna a dějiny jeho procesu příležitostí dokumentovat svou funkci při objasňování závažných otázek českých a moravských dějin.

1. Život, původ a příležitost Pavla Katarýna

Česká genealogie rod Katarýnů nezná, zato díky Doerrově edici šlechtických diplomů z pražských saalbuchů je v české heraldické literatuře známo povýšení Pavla Katarýna do panského stavu ze 4. 6. 1599 a polepšení jeho znaku.(1) Moravský historik, genealog a heraldik J. Pilnáček měl těžký úkol doplnit znalosti o zakladateli rodu a o jeho třech členech, zařazených mezi moravské staré rody, ale zhostil se jej velmi úspěšně(2) : zjistil jeho působení a majetek na Dačicku r. 1583 a 1588, nákupy velkostatků Borotín, Šilperk, Pernštejn, Dalečín a Jimramov, osoby obou jeho manželek a z lichtenštejnského archivu uplatnil své znalosti o trhových smlouvách velkostatku Kunštát z roku 1598 a 1603 a o dohodě z r. 1607, které doplnil informacemi o osudu obou synů Pavla Katarýna po r. 1603 a o osobě Václava Katarýna, lichtenštejnského hofmistra r. 1607. Pilnáček vytěžil i pro poznání původního a polepšeného znaku Pavla Katarýna a jeho synů svá excerpta z lichtenštejnského archivu a zpřesnil údaje Siebmacherovy moravské heraldiky.(3) Regionální moravská literatura nemohla k osobě Pavla Katarýna přinést pro krátkodobost a neujasněnost jeho působení mezi moravskou šlechtou nic. Stručné shrnutí znalostí o něm podal svědomitě F. Matějek v rejstříku ke své edici moravských desk.(4) Osobnost Jana Katarýna, mladšího Pavlova syna, neunikla pozornosti autorům humanistického lexikonu zásluhou jeho dvou publikovaných latinských básnických prvotin.(5) Zprávy o Katarýnově působení ve funkci místopísaře a purkrabího v Brně a v Olomouci publikované před více než sto lety V. Brandlem a doplněné A. Rybičkou v ucelený životopis V. Katarýna včetně podkladů o jeho otci Václavovi Katarýnovi (zemř. 1558) a znaku (6) a nové informace o katarýnovském procesu 1603--1607 z archivního inventáře moravské části archivního fondu Česká kancelář D. Culkové(7) i další zprávy o Pavlovi Katarýnovi však unikly pozornosti morav-

ské historické a genealogické literatury vůbec.

I kdyby nebylo došlo ke katarýnovskému procesu český král kontra pozůstalost Pavla Katarýna roku 1602, stála by osoba úspěšného bohatého feudála a člena moravské zemské správy Pavla Katarýna za pozornost a za práci s přezkumem a doplněním všech dostupných informací o okolnostech jeho společenského a ekonomického vzestupu. Navíc zde trvá velký dluh české a moravské genealogie vyřešit rodový a sociální původ osobností českých hospodářských a politických dějin: o otci a rodině Pavla Katarýna nebylo známo vůbec nic. Především však je třeba zarámovat jeho vzestup do obecného vývoje moravských feudálních velkostatků a moravských hospodářských dějin. Nejcennější a nejvzácnější zboží feudálního období, pozemková renta a půda velkostatků, se totiž dostávala do pohybu a na trh ve větší míře jen výjimečně. Jen při finančních krídách bohatých feudálů docházelo k rozpadu a rozprodeji jejich velkostatkových komplexů v takovém počtu a s takovou rychlostí, že i prostí vlastníci volného peněžního kapitálu bez rozhodných kontaktů a bezzemci z řad staré i nové šlechty mohli využít poptávky po kupcích a vytvořit si příležitost k okamžitému nákupu feudálních velkostatků či jejich částí bankrotujícího feudála. Desítky i stovky českýcha moravských velkostatků a jejich vlastníků vybudovalo své existence na troskách komplexů Pernštejnů, Rožmberků a Trčků i jiných rodů a vyrovnala se tak nepříznivá bilance předcházející etapy integrace velkostatkových komplexů, která sebou nesla naopak vykupování a zanikání drobných rytířských i panských velkostatků. Proto studium dějin ceny půdy a renty od 16. století je stejně závažnou jako poutavou vědní problematikou. Tvorba cen feudálních velkostatků při krídách a pozůstalostních řízeních českých a moravských feudálů a volba kupujícího partnera by byly zcela nepochopitelné bez přesného poznání osob zájemců a šťastných kupců feudálních velkostatků, jimiž je převážně "homo novus", vítězící v konkurenci svým pohotovým finančním kapitálem a i jinou využitelností pro prodávajícího partnera. Své příležitosti se při rozpadu zadluženého pernštejnského komplexu chopil i mladý Pavel Katarýn.

2. Tvorba katarýnovského velkostatkového komplexu 1588 - 1600

Oba mladí dospívající bratři Pernštejnové potřebovali roku 1588 dvě věci: peníze na sanování dluhů svého otce kancléře Vratislava Pernštejna a právní radu a pomoc ve složitých právních jednáních o závazcích svého otce a o nárocích své matky a sester. Pavel Katarýn, někdejší úředník v Dačicích, nový zemský purkrabí moravský a znalec zemského práva, disponující finanční hotovostí, jim svou právní pomoc poskytl a odkoupil od pernštejnského velkostatku Kunštátu roku 1588 pět vsí s Dalečínem a Jimramovem, hodící se svým střediskovým charakterem a tradicí rytířského sídla za střed prvního velkostatku mladého Katarýna. Zaplatil Janovi a Maxmiliánovi Pernštejnům za to 8 000 moravských zlatých, koupený velkostatek bez potíží vložil na své jméno do desk[8] a zajistil na něm věno své manželce Kryzeldě Čejkové z Olbramovic[9]. Zařadil se tak rázem mezi středně zámožnou moravskou rytířskou šlechtu a v Dalečíně a v Jimramově postavil pro rodinu vyhovující renezanční sídla. Co pro jiného by bylo úspěšným završením celoživotního úsilí, bylo pro Pavla Katarýna jen počátkem.

Pernštejnská krida na Moravě pokračovala rychle dál, z rodových statků byl ztracen Kunštát a od velkostatku Pernštejnova byl r. 1589 formou zástavy ve prospěch Matyáše Žalkovského oddělen statek Mitrov. Po letech však i to bylo málo a roku 1596 za vysokou částku 44 000 mor. zl. od Jana Pernštejna koupil Pavel Katarýn jeho velkostatek Pernštejn včetně Mitrova bez oddělené Rožínky.[10] Tato třetí proměna Pavla Katarýna, nejprve majitele svobodného dvorce Veselí u Dačic, pak rytíře na Dalečíně a Jimramově a nyní majitele panského gotického

hradu Pernštejna s mnoha poddanými, se bezmála stala jeho proměnou poslední. Katarýn v Jimramově 6. 2. 1597 sepisuje závěť a činí dispozice pro případ své smrti.(11) Ve skutečnosti šlo, jak se pak ukázalo, o akt rozumu zkušeného právníka po smrti jeho manželky Gryzeldy, kterým chtěl zajistit hladký přechod majetku do rukou svých synů Petra a Jana bez rušivých zásahů otcovy nové manželky. Očekávaný nový sňatek Pavla Katarýna se stal opět dokladem jeho nezdolné energie. Vybral si nedlouho před svou padesátkou právě dospívající Kateřinu Jankovskou z Vlašimi, sirotka z bohaté novopanské moravské rodiny, kterou soud zemský a její poručník Frydrych Březnický z Náchoda od roku 1597 uvažoval jako nevěstu mladého Jana z Vř[illegible].(12) Stala se však manželkou Katarýnovou, který ji již 1599 zajišťuje její veno opět na svém Dalečíně.(13)

Jakoby v očekávání své sudby, nešetřil Pavel Katarýn v posledních dvou letech svého života silami. Koupil od sirotků Žalkovských rozsáhlý velkostatek Šilperk se stejnojmenným hradem a s rozsáhlým panstvím, intabulovaný roku 1598 jako pátý Katarýnův velkostatek k Dalečínu, Jimramovu, Pernštejnu a Mitrovu.(14) Současně s tím uzavřel 30. 6. téhož roku kupní smlouvu, kterou od vdovy Johany Evy Boskovicové, rozené Lichtenštejnové, převedl do svých rukou někdejší pernštejnský velkostatek Kunštát.(15) Před smrtí ještě koupil od Bartodějského jeho velkostatek Borotín, jehož intabulaci již nestačil provést.(16) Poslední léta svého života se zařadil Pavel Katarýn mezi 20 nejbohatších feudálů Moravy a stal se faktickým nástupcem katolického rodu Pernštejnů, protože soustředil ve svých rukou dva úhelné pernštejnské moravské velkostatky Pernštejn a Kunštát. Rozhodné však bylo, že se díky jemu výrazně posunul poměr katolických a evangelických feudálů a Pavel Katarýn začal v Doubravníku bezostyšně provádět své dekatolizační dílo.(17) Katarýnovský velkostatkový komplex, vytvořený za pouhých 12 let, měl v předbělohorské Moravě sobě málo rovných nejen rozsahem, ale i vlivem svého majitele. Pavel Katarýn nestačil nebo nechtěl ze skoupených velkostatků vybudovat pevný velkostatkový komplex s jednotnou ústřední správou, jaké jeho partneři ze starých panských rodů Boskoviců, Žerotínů, Lichtenštejnů, Minstrberků i jiných tradicí po staletí postupně vytvářeli. Rozhodným nejspíše bylo vědomí, že jeho oba synové by tak jako tak zděděný komplex rozdělili na dvě polovice se středy v Pernštejně a v Kunštátě, O perspektivách katarýnovského komplexu sedmi velkostatků bylo však rozhodnuto: Pavel Katarýn přečkal sice velký mor roku 1599, ale 1. března 1600 sděluje Karel starší Žerotín v latinském dopise svému příteli Václavovi Budovcovi, že před 7 dny Pavel Katarýn zemřel.(18)

3. Rodina a pozůstalost Pavla Katarýna 1600 - 1602

Správ[illegible] majetku zemřelého Pavla Katarýna převzali poručníci, stanovení prozíravě závětí roku 1597, protože staršímu synovi bylo sotva 18 let a mladší Jan byl též ve školním věku: během roku 1602 a 1603 postupně oba dospěli do právních let.(19) Jejich majetkové poměry ovšem byly trvale napjaté. Podstatné příjmy jejich otce zřejmě plynuly z jeho obou úředních funkcí, purkrabího a místopísaře markrabství moravského, které sebou nesly ve formě tax a úplatků daleko vyšší příjmy hotových peněz než řádný plat a než příjmy ze sedmi katarýnovských velkostatků, které otec jistě nestačil zaplatit a jejichž výnos byl podle samozřejmé a běžné zásady "samosplácení" obracen na doplacení kupních částek nebo na úhradu půjček uzavřených právě ke krytí požadavků kupců: šlo o celkovou částku značně převyšující 100 000 moravských zlatých a Pavel Katarýn s vysokým osobním kreditem a optimismem byl jistě poslední, kdo čekal s výhodnou koupí než nahromadí celou potřebnou hotovost. Nic nebránilo tedy

tomu, aby mladší syn pokojně dokončil ve švýcarské Basileji svá studia. Věnné nároky vdovy, která se pochopitelně provdává znova, byly také bez nesnází uhrazeny. Osobní tragedií rodiny Pavla Katarýna však zůstala skutečnost, že náhle se ocitli oba dospívající synové bez opory v cizím prostředí a že při sklonu druhé generace k "sladkému" pojetí života jako výraz negace na otcovské úsilí bylo lze spíše čekat odplývání majetku, než jeho zvětšování. Ostatně sám Pavel Katarýn v březnu 1599 požádal zemský soud v Brně poprvé o propuštění z funkce místopísaře markrabství moravského a opakoval pak svou žádost v červnu (20) jako jediné řešení své tísnivé situace. Ani jako novomanžel, ani jako majitel tak rozsáhlých velkostatků, ani jako otec dospívajících dvou synů a ani jako žádaný právní poradce na zemském soudě již své místopísařství (vyžadující trvalý pobyt v Brně nebo v Olomouci) nemohl dále zastávat.

Pavel Katarýn na Moravě zřejmě neměl žádné příbuzné. Při volbě svých poručníků pro správu svých statků a pro ochranu svých synů volil vedle příbuzných svých obou manželek (Jan Čejka z Olbramovic se stal jeho nástupcem ve funkci písaře a Zikmund Volf Jankovský z Vlašimi ve funkci zemského purkrabího) rytíře Jana Odkolka z Újezdce, usazeného na Moravě také nedávno. Nestačil zřejmě získat mezi vlivnými příslušníky panského stavu moravského dobrého a spolehlivého přítele. Výjimkou byl Karel starší Žerotín, ale patří ke tragice Katarýnovy smrti a osudu, že právě roku 1599 začalo Žerotínovo kritické tříletí života: Zikmund Ditrichštejn jej obvinil z velezrady a o život a statky Karla st. Žerotína se jednalo na soudech v Praze celý rok 1600, 1601 a 1602 (21) nehledě k úmrtí Žerotínovy manželky a syna Frydrycha, tvrdým akcím Ladislava Berky a biskupa Ditrichštejna na Moravě proti Žerotínovi a celé protestantské stavovské skupině. Katarýn a Žerotín si uměli vytvořit přes zcela diametrální původ oboustranně výhodné vztahy, osvědčené při projednávání pozůstalosti hejtmana Frydrycha Žerotína, poručenství malého mrumlového Lipého a kridy V. Pernštejna. Nestal se pochopitelně placeným jorgeltníkem Karla Žerotína, ale nebylo jednoho ze spletitých finančních a právních jednání obou bratrů Žerotínů, aby jako právní poradce nebo zmocněnec či rukojmí v něm nefiguroval Pavel Katarýn. Žerotínovy dopisy a zápisy o zasedání soudů 1596 - 99 dokazují velmi početné přátelské kontakty, Žerotín Katarýna navštěvoval na Pernštejně a samozřejmě si dopisovali. (22)

Tak se se železnou zákonitostí, jen oddálilo, ale neodvrátilo opakování situace, která Katarýna vynesla roku 1588 a v následujících letech nahoru při rozpadu moravského komplexu Pernštejnů: synové začali s rozprodejem otcova souboru jak jen to bylo možné. V lednu 1602 ještě před dospělostí Petra Katarýna požádali poručníci statku a synů zemřelého Pavla Katarýna moravský zemský soud v Olomouci o soudní souhlas s odprodejem katarýnovského velkostatku Šilperk. Právě to však se stalo začátkem osudného sporu o čest a majetek Pavla Katarýna.

4. Příprava procesu o čest a statky Pavla Katarýna 1602

Hájení finančních a právních zájmů českého krále v moravských podmínkách bylo samozřejmou povinností celého sboru zemských úředníků v čele s moravským zemským hejtmanem. Aktivně jim v tom měli pomáhat dva placení královští úředníci působící na Moravě: prokurátor a podkomoří. Z řady zemských prokurátorů patřil Jakub star[illegible]ojska z Bogdunčovic mezi nejschopnější a nejaktivnější. Účastnoval se pravidelně všech zemských soudů i sněmů v Brně a v Olomouci a podával iniciativně své relace a návrhy do Prahy k rukám císaře Rudolfa II. do české kancelaře, řízené kancléřem Zdeňkem Lobkovicem. Z tříkrálového

soudu v Olomouci v lednu 1601, historicky významného tím, že na něm bylo provedeno sesazení Karla st. Žerotína z funkce zemského soudce, na celých šest let, informoval prokurátor Vojska kré' 21. 1. 1601, že nejvyšší komorník Berka odmítl žádost poručníků Pavla Katarýna o od prodej a intabulaci velkostatku Šilperku Janovi Odkolkovi a zpochybnil legitimitu poručníků i závěti Pavla Katarýna, kterým uložil předložení závěti a královského mocného listu, na jehož základě Katarýn kšaftoval a ustanovil poručníky statku a dětí. Prokurátor Vojska císaři Rudolfovi sdělil, že se k námitkám Ladislava Berky ze svého úřadu připojil a vyslovil své podezření, že Pavel Katarýn "... osoba stavu rytířského ... ... nebyl", že tedy od Rudolfa II. mocný list podvodně vylákal, učinil závěť právně neplatnou, podvedl krále i desky zemské moravské a dopustil se tak těžkého zločinu "... dělati se tím, čímž kdo není" a že je tedy na místě, aby jménem krále proti poručníkům statků Pavla Katarýna zahájil proces s návrhem na potrestání a konfiskaci statků podvodníka Pavla Katarýna.(23) Prokurátor Vojska věděl, že Pavel Katarýn je rodák z Čech a ve své první iniciativní relaci proto žádá krále a českou kancelář o přešetření podezření z informací, jejichž zdroj ovšem nejmenuje "... byl-li jest osoba stavu nadepsaný Katarýn či nebyl "... já nic toho zde doptati se nemohu".

Sugestivní podání prokurátora Vojsky a vidina senzačního sporu proti zemřelému bohatému exponent-ovi protikatolické moravské šlechtické opozice se ziskem celého konfiskovaného komplexu sedmi katarýnovských velkostatků se zřejmě kancléři Lobkovicovi zpočátku zdálo neuvěřitelné. Kancléř Lobkovic jménem císaře odepsal prokurátoru Vojskovi teprve 9. 3. 1602 neslaně nemastně, že požadovaná šetření o šlechtictví Pavla Katarýna nejsou hotová a aby projednání na soudu v červnu odročil.(24) Prokurátor Vojska či sám komorník Berka ve své horlivosti a v obavách z liknavosti české kanceláře upozornili na případ falešného rytířství a procesu s poručníky statku Pavla Katarýna i dvorskou komoru císaře Rudolfa II. v Praze. Alespoň v dopise české kanceláře, která až po letních prázdninách v šibeničním termínu požádala 3. 9. 1602 českého královského prokurátora Jakuba Menšíka o dodání podkladů o nešlechtictví Pavla Katarýna ke svatokunhutskému soudu do Brna k rukám prokurátora Vojsky, se kancléř Lobkovic odvolává na příkaz císaře, zprostředkovaný dvorskou komorou, zahájit soudní spor s katarýnovskou pozůstalostí.(25) Teprve za týden 11. 9. poslala prokurátorovi česká kancelář výsledek svého šetření o osobě Pavla Katarýna, obviněného prokurátorem Vojskem z předstírání svého šlechtictví, z klamání krále a z dalších zločinů.(26) Kancléř Lobkovic pokládal za úspěch, že jeho rešerše v českých zemských deskách a ve spisech dvorské kanceláře skončily negativně a nebylo nalezeno nic o přijetí Pavla Katarýna do rytířského stavu království českého, ani o udělení erbu ani o deskových statcích Pavla Katarýna. Dal proto vystavit o negativním výsledku archivního výzkumu přísežné prohlášení dvou registrátorů desk zemských v Praze, kteří plnili funkci archivních odborníků. V průvodním dopise-žádná ze zmíněných příloh a podkladů se nezachovala ve spisech české kanceláře - se dopustil císař Rudolf II. a nejvyšší kancelář království českého nehorázné a trestuhodné povrchnosti a nelogičnosti, která měla pak nedozírné důsledky. Zemskodeskoví registrátoři totiž přece jen jednu zmínku o Pavlovi Katarýnovi v deskách nalezli: Katarýn dal do příslušného kvaternu desk zapsati své prohlášení, že od svého staršího bratra přijal svůj dědický díl po otci a že je tedy podle zemského práva od bratra oddělen a nemá vůči němu žádné nároky. Tento závažný právní dokument odbyla česká kancelář vysvětlením hodné právního Kocourkova: "... ale tomu se tak rozuměti musí že jest (Pavel Katarýn) dsky zemské podvésti musil". Kancelář českého krále se tak kvalifikovala jako instituce bojící se nepříjemné pravdy a irritující i příslušníka

vlastních řad a ne jako nejvyšší státní instance, která pochopitelně musí dbát na prvém místě zájmů svého krále a případně země či katolického náboženství, ale která těmto zájmům nemůže podřazovat právo a pravdu. Imputace Katarýnovy viny byla tedy shodným východiskem všech institucí krále a císaře Rudolfa II. Dvorská kancelář urgovala energicky 23. 9. 1602 svůj první přípis z 31. 8. o zahájení právního procesu proti zemřelému Katarýnovi pro vylákání králova souhlasu k pořízení závěti a ustavení poručníků předstíráním rytířské nobilitace a požadovala od české kanceláře průběžné informace o postupu soudu pochopitelně v německé řeči.(27) Vyvolala tak prokurátorem v lednu vyžádané jasné zmocnění k zahájení potřebných soudních kroků proti pozůstalosti Pavla Katarýna, reprezentované jeho poručníky: česká kancelář vystavila oficielní příkaz prokurátorovi Vojskovi 24. 10. 1602, který měl pro císaře Rudolfa II. vyhlásit konfiskaci jeho "... nepořádně držalejch statků (které) kšaftovati nebo je odevzdávati moc i neměl".(28) Obdobné přípisy také podepsané císařem Rudolfem II. byly českou kanceláří 30. 10. adresovány hejtmanovi a komorníkovi moravského markrabství s ještě jasnějším obviněním a současně odsouzením zemřelého Pavla Katarýna, který na Moravě koupil a intabuloval řadu statků, ačkoliv nikdy nebyl rytířem a který tím "... v rugu a pokutu naší i s těmi statky tak neřádně jemu dskami zapsanými spravedlivě upadl."(29)

Tyto tři Rudolfovy dekrety, vyšlé z české kanceláře v říjnu 1602, nemají obdoby svou naivitou a svou negací právního cítění, tak intenzívního právě v řadách moravských právních praktiků z řad panského i rytířského stavu na Moravě a předpokládají, že podpis císaře a nejvyššího kancléře stačí členům zemského soudu moravského a k potvrzení Katarýnova odsouzení a dvorské klice Zdeňka Lobkovice a Ladislava Berky by jen zbylo rozdělit si katarýnovské velkostatky Pernštejn, Kunštát, Šilperk, Mitrov, Dalečín, Jimramov a Borotín. Tak jednoduché však to přece jen nebylo. Málo dokonce scházelo, aby prokurátor Vojska ztratil možnost zahájit jménem krále spor: dekrety z české i z dvorské kanceláře, zaslané jemu i s podklady proti Katarýnovi byly pro závadu při doručení téměř ztraceny, došly Vojskovi záhadně oklikou přes Jihomoravskou Strážnici a opožděně v půli listopadu 1602. Prokurátor Vojska ve své zprávě české kanceláři 16. 11. 1602 tuto formu kritizoval a stejně skepticky se postavil k dodaným protikatarýnovským materiálům: díky tomu je možno si učinit aspoň částečnou představu o obsahu snesených důkazů o falešném rytíři Pavlovi Katarýnovi.(30) Prokurátor Vojska upozornil českou kancelář na nedostatečnost podkladů o nepříslušnosti Pavla Katarýna do rytířského stavu království českého a radí ve svém přípisu, aby česká kancelář opatřila svědectví o tom, že Katarýnův otec i kdyby kdysi rytířem býval, ztratil své šlechtictví tím, že "... v Pacově obchody městské vedl, piva vařil a snad i v domě svém šenkoval... skrze kteroužto příčinu že od stavu rytířského se vzdálil a odstoupil, ač byl-li prve v něm". Aby urychlil zahájení procesu, sám české kanceláři vypracoval a přiložil návrh zmocnění pro sebe a pro moravský zemský soud, aby na jeho podkladě mohl obeslat a vyslechnout svědky. Stejně kriticky se moravský královský prokurátor Jakub Vojska o dva dny později obrátil na dvorskou kancelář císaře Rudolfa II. a nekompromisně se ohradil proti tomu, aby s ním dvůr korespondoval německy, aby byl v adrese označován jako komorní prokurátor a aby místo díků a odměn za služby byl takto urážen: dvorská kancelář se nezmohla na nic víc, než že jeho tvrdý pochopitelně v české řeči psaný přípis postoupila české kanceláři.(31)

Česká kancelář neztrácela čas a podle požadavku prokurátora Vojsky připravila expedici králova dekretu moravskému zemskému soudu o obeslání poruční-

ků statků a dětí Pavla Katarýna na lednový termín, aby je tu mohl prokurátor jménem krále obvinit, že na základě podvodně vylákaného mocného listu falešného rytíře převzali správu katarýnovských statků. I přes prokurátorovu pomoc byla s expedicí tohoto jednoduchého dekretu z Prahy na Moravu potíž: byl vícekráte přepisován a opravován a nakonec byl pozastaven i připravený čistopis.(32) Stejně pilně tlumočila formou opisu Vojskovy zprávy z 16. 11. 1602 požadavek dalších podkladů o falešném rytíři Katarýnovi prokurátorovi Menšíkovi a úředníkům menších desk zemských v Praze 14. a 16. 12. 1602, ale prokurátor Menšík mohl jen málo pomoci svou radou a účastí, protože právě 15. 12. informoval kancelář o svém záchvatu revmatismu a dny ze svého zámku ve Velkém Vosově.(33) Počáteční spád sporu českého krále o falešné šlechtictví a konfiskování statků Pavla Katarýna se rozplynul v prvním roce do administrativních a procesních příprav a tři soudní termíny v roce 1602 byly promeškány díky neschopnosti české kanceláře opatřit moravskému prokurátorovi důkazy proti Pavlovi Katarýnovi a potřebné právně vyhovující pověřovací podklady pro moravský zemský soud. Ještě však tu zbývala naděje, že lednový termín roku 1603 by mohl být dodržen.

5. Katarýnovský proces na moravském zemském soudě 1603 - 1607

Když 13. 12. 1602 byl pro stylistické závady pozastaven čistopisný dekret císaře Rudolfa II. moravskému zemskému soudu o zločinech Pavla Katarýna "... v království tomto českém vedle pořádkuov obojí země a zřízení zemského do stavu rytířského nikda přijat nebyl a tak tím čímž jest nebyl proti zápověděm obecním se dělal, za člověka rytířského vydával, svobody prilegia cizí na se potahoval, dsky zemské nenáležitě podešel..." a o úmyslu panovníka obvinit jeho poručníky na lednovém soudu v Olomouci, česká kancelář a nejvyšší kancléř království českého Z. Lobkovic bez výčitek svědomí odložili přepsání dekretu a několikařádkovou opravu textu na 1 1/2 měsíce a dávno po soudním roku 30. 1. 1603 pořídila nový čistopis, podepsaný již císařem Rudolfem, ale opět jej neexpedovala, protože i v něm byly zjištěny formální závady, takže s nezměněným datem byl do Brna expedován až někdy v únoru 1603.(34) Česká kancelář pak prokurátorovi Vojskovi ještě zaslala 12. 2. 1603 další materiál proti Katarýnovi a ten kvitoval jejich příjem až 8. 4. a současně znova instruoval českou kancelář a svého panovníka o neúčinnosti jejich imperfektních přípisů, jejichž vyhotovení trvalo bezmála půl roku a žádal o vypravení dalších dekretů, jejichž koncepty do Prahy poslal.(35) Tentokrát česká kancelář realizovala poslušně návrhy či spíše příkazy svého prokurátora na Moravě a 18. 4. a pak v květnu 1603 expedovala prokurátorovi i hejtmanovi Berkovi zbylé pověření a dekrety.(36) Pro červnový termín moravského zemského soudu roku 1603 byly tak konečně připraveny všechny procesní náležitosti, aby falešný rytíř Pavel Katarýn byl odhalen a aby jeho statky byly konfiskovány.

Zpráva moravského královského prokurátora Jakuba staršího Vojsky z Bogdunčovic z 10. 7. 1603 českému králi a české kanceláři o zahájení katarýnovského procesu se však stala svědectvím o neschopnosti královské justice a administrativy a o neústupnosti pléna soudců moravského zemského soudu, který prokurátorův návrh na stíhání poručníků Pavla Katarýna projednal.(37) Prokurátor ve své zprávě zevrubně vylíčil, jak předvolaní poručníci uposlechli příkazu v doručeném soudním půhonu a k soudu přišli. Tím však jejich poslušnost a ochota skončila. Originál závěti Pavla Katarýna a mocného listu císaře Rudolfa II. o souhlasu s pořízením závěti Pavla Katarýna soudu odmítli předložit a zdůvodňovali svůj odmítavý postoj tím, že v půhonu je jim přikazováno pouze osobní dostavení k soudu a

není v něm řeč o předložení žádných písemností. Měli skutečně po formální stránce pravdu, tolikrát přepracovávané královské dekrety a dispozice, navržené Vojskou i Berkou, se ukázaly nedostatečné proti zkušenějším protivníkům, kteří se při své formální námitce opírali o článek 44 zemského zřízení. Prokurátor Vojska však jeho platnost popřel pro situaci, kdy žalobcem je sám král a soud po poradě jeho námitku přijal a nařídil pohnaným katarýnovským poručníkům, aby oba dokumenty soudu předložili. Soudci se pak v tajném jednání nad oběma listinami a nad královskými dekrety dlouho radili. Prokurátor Vojsko poznal patrně podle délky porady, že králova věc je prohraná a protože se zatím blížil večer, prostě ze soudní síně odešel. Rok a půl připravovaný proces byl samotným královým prokurátorem nepochopitelně fakticky vzdán. Ve své zprávě neříká, zda soud vůbec ve věci Pavla Katarýna vynesl naučení či rozhodnutí, či jednání odročil a zda na králově místě učinil případné návrhy hejtman Berka. Nejasně jen formuloval nesmyslný návrh české kanceláři, aby česká kancelář si jménem krále vyžádala sekvestraci katarýnovských velkostatků na moravském zemském soudu: o jaký právní titul by se taková sekvestrace měla opřít, to prokurátor Vojska neuvedl.

Česká kancelář si patrně neuvědomila, že katarýnovský proces je prohraný a skončený a v srpnu 1603 znova píše hejtmanovi Berkovi a prokurátorovi Vojskovi, aby královy zájmy v katarýnovském procesu dále hájili a vystavuje k rukám prokurátora 30. 8. 1603 králem podepsaný kompulsorial, aby proti poručníkům zemřelého Pavla Katarýna mohl urychleně krátkou cestou k nejbližšímu soudnímu jednání povolati svědky žaloby.(38) Jak na zaslaný kompulsorial a přípis reagoval prokurátor Vojska, nelze soudit, protože se ocitl v prapodivné situaci: z Prahy dostával podklady a příkazy k dalšímu vedení sporu a sám bezpochyby si byl vědom toho, že spor je zcela beznadějně prohraný. Bylo jeho nejvnitřnějším zájmem, aby se na neslavně prohranou při s poručníky Pavla Katarýna zapomnělo, protože pak by se zapomnělo i na jeho osobní podíl na tomto debaklu. Není nejmenší náznak ve spisech české kanceláře, že by od července 1603 prokurátor Vojska učinil v procesu katarýnovském jediné písemné podání do Prahy. Skončil-li proces pro něho, neskončil však pro královskou českou kancelář v Praze. Ta ještě v březnu 1604 vyzývá prokurátora, podkomořího a moravský zemský soud, aby spor s katarýnovskými poručníky byl veden dál do úspěšného konce.(39) Trvalo ještě další rok, než vrcholný správní orgán českého království pochopil, že spor krále českého kontra Katarýn je prohraný a až 22. listopadu 1605 přikazuje česká kancelář prokurátorovi Vojskovi "... že od toho obvinění, který jsi na onen čas proti poručníkům neb bratřím Katarýnům na soudu zemským markrabství moravského jménem a na místě našem císařském z příčin tobě vědomých před sebe vzal..... milostivě upustiti ráčíme..... aby..... to tak opatřil, aby takový rok anebo obvinění jich k přetrhnutí a vymazání přišel a ta rozepře zdvižena byla...."(40) A tak teprve po bezmála pěti letech marného dopisování a soudního jednání se smířil císař Rudolf II. a jeho česká kancelář v čele se Zdeňkem Lobkovicem s realitou nesmyslnosti katarýnovského procesu, jasnou snad každému kromě nich a pomahačům typu Ladislava Berky a Jana Mencla.

Jen jednou ještě byly spisy z let 1602 - 1605, v kanceláři uložené jako "věc katarýnovská", před definitivní archivací použity snad v souvislosti se zamýšleným oživením procesu a 20. 11. 1607 si je vypůjčila dvorská císařova kancelář a byly při té příležitosti urovnány a pročíslovány.(41) Snad i díky tomuto vyššímu zájmu bylo jejich uložení a intaktnost ve srovnání s jinými spisy české kanceláře svědomitější. Pečlivá archivní odborná inventarizace po více než třech staletích pak umožnila jejich excerpci k poznání pravdy o Pavlu Katarýnovi.

6. Zapomenuté zásluhy, funkce, panský stav a původ Pavla Katarýna

Pochybnosti o příslušnosti Pavla Katarýna do rytířského stavu moravského markrabství a ignorace jeho zásluh a funkcí jsou nejlepším vysvědčením zaslepenosti a nesolidnosti skupiny moravské šlechty, orientované prostoduše a nekriticky na pražský dvůr císaře Rudolfa II. a na katolickou církev, podceňující zdravý rozum a právní cítění daleké většiny moravské šlechty a sebejisté v prosazení sebeneshmyslnějších nereálných přání. Jen naprostý snílek či tupý ignorant se mohl domnívat, že by zemský moravský hejtman Frydrych Žerotín, jemuž v nekompromisnosti, zájmu o právo a v zodpovědnosti i náročnosti mají moravské starší dějiny málo rovných, svěřil zodpovědnou funkci zemského purkrabího markrabství moravského a zástupce nejvyššího zemského písaře Syrákovského falešnému rytíři a podvodníkovi Pavlu Katarýnovi. Stejně by bylo směšné připustit, že by se nechal oklamat předstíraným šlachtictvím Katarýnovým neméně zkušený právník, praktik a člen zemského soudu Karel starší Žerotín, který s Pavlem Katarýnem úzce spolupracoval.

Při zásadě ústnosti soudního řízení a při poměrně složitém procesním řádu na zemském právu bylo jen otázkou času, kdy byla opuštěna zásada osobní nezastupitelné přítomnosti stran na moravském soudu a kdy bylo dovoleno zastoupení zmocněncem nebo řečníkem - advokátem. Tím se otevřelo široké pole působnosti schopným praktikům, kteří trvale jako jorgeltníci nebo ad hoc jako zmocnění kvalifikovaně vedli na soudu žalobu nebo na ně odpovídali a měli legitimaci k završení sporu. Tak se stalo, že soudní řízení v Praze, Olomouci a v Brně ztratilo archaický ráz osobních soubojů rytířů a pánů a stalo se doménou advokátů, u nichž byl neurozený původ skoro pravidlem anebo zcela v pozadí ve srovnání s praxí a znalostí zemského práva, procesního řádu a analogií: o právnickém vzdělání pochopitelně nebyla řeč vůbec. Námezdní advokáti "řečníci" se velmi často rekrutovali z řad měšťanů a panských úředníků.

Pavel Katarýn získal nepochybně při své funkci panského úředníka v Dačicích základní právní znalosti a specielní vyšší ceněné znalosti finančního práva, důležité v období spletitých rukojemských, dlužnických a majetkových transakcí, jakým byl právě závěr 16. století. O jeho právní praxi jsme přesněji a s podrobnostmi informováni až z období 1596 - 1600, kdy Karel Žerotín si činil a zachoval své zápisy o jednání na zemském soudě a z období od roku 1588 jen v izolovaných zmínkách.

Pavel Katarýn vyměnil svou funkci panského úředníka za funkci zemského purkrabího již roku 1588, kdy je touto funkcí při koupi velkostatku Dalečína již označován.(42) Stal se placeným trvalým zaměstnancem země moravské, podřízeným zemskému hejtmanovi a s funkcí zastupovat hejtmana při dodržování pořádku během soudního jednání v soudní síni a spravovat komorníky zemského soudu při obesílání pohnaných a při odhadech zemských statků. Již roku 1591 Pavel Katarýn provedl odhad dědin ve výši 908 zl. mor.(43) a rok předtím je s funkcí purkrabího zemského markrabství moravského připomenut v nepříjemném postavení obžalovaného pro urážku na cti měšťana v Brně Jiříka Šolce. Formulace výroku svědčí o nekompromisnosti Pavla Katarýna, který Šolce obvinil z kriminelních činů a neušetřil ani čistotu vlastního svědomí a v podání žalobce zněla "... že toho Pavel Katarýn dočká, že já Jiřík Šolc prvé na šibenici viseti budu, nežli jeho Pavla Katarýna čert vezme".(44) Tvrdost a bezohlednost a odvaha jít až na hranice počestnosti byly vlastnosti pro úspěšného právníka té doby naprosto nezbytné. K. Žerotín popsal jeden osobní zákrok Pavla Katarýna při soudu zemském 7. 1. 1598 proti narušovatelům klidu v souladu se siláckým

postojem vůči J. Šolcovi. Tehdy v Olomouci ".. za šranky nemalý křik a šust mezi těmi, kteříž vcházeli a vycházeli do soudnice, vítali a rozprávěli vespolek býti začal, který když místopísař jakožto purkrabě zemský zastaviti chtěje, vůbec se domlouval a hrozil, že když soud zahájen bude, chce se k jednomu každému vedle povinnosti zachovati" a jeho vystoupení osobně podpořil sám zemský hejtman Žerotín, takže K. Žerotín si zaznamenal: "A tak se trochu utichlo."(45) Ve své funkci zemského hejtmana zůstal Pavel Katarýn až do své smrti a až v červnu 1600 byl za jeho nástupce vyhlášen Jan Čejka z Olbramovic jako nový purkrabí zemský, hejtmanem zemským do této funkce vybraný.(46)

Pavel Katarýn přijal k placenému místu purkrabího ještě další funkci nesmírně závažnou pro právní život moravský a jen výjimečně obsazovanou a stal se místopísařem markrabství moravského: poprvé je v této funkci připomenut v listopadu 1596.(47) V Katarýnově případě je známa kuriozní situace a vysvětlení, jak moravský zemský písař musel dostat schopného zástupce a jak ještě po smrti P. Katarýna funkce místopísaře bylo třeba obsaditi, aby chod soudu nebyl narušen "... poněvadž po smrti Katarýnově žádný ještě za místopísaře není ustaven a p. písař maje nos zarostlý tak mluví, že mu žádný nemůže rozuměti, kdo okolo něho ustavičně není."(48) I zde se tedy uplatnila výřečnost a energie Pavla Katarýna spolu s jeho odbornými znalostmi.

Aby jeden z dvacíti nejbohatších moravských feudálů zastával dvě placené funkce purkrabího a místopísaře na zemském soudu, musela nastat mimořádná situace nejen u osoby P. Katarýna, ale i na zemském soudu. Katarýn z funkce zemského purkrabího, přiměřené jeho začátkům jako nebohatého rytíře zakupujícího se na moravském Dalečíně roku 1588 a jistě finančně výhodné, neodcházel zpočátku ze setrvačnosti a později prostě proto, že soud byl s jeho službami spokojen a neměl náhradu. Pro samotného Katarýna, který tak jako tak při každém jednání soudu v Olomouci či v Brně přítomen vzhledem ke své právní klientele musel být, nehrála otázka času a nákladů na pobyt mimo statky a domov roli. Jeho suplikace z 15. 3. 1599, aby byl obou funkcí zproštěn, byla postupně odsouvána z jednoho soudního jednání na druhé, až supliku v únoru 1600 vyřídila Katarýnova smrt.(49) Ve funkci místopísaře se Pavel Katarýn dostal do nepodstatné, ale charakteristické rozepře s Ladislavem Berkou na olomouckém svatojanském soudě roku 1598. Elaborát P. Katarýna, výpis z register půhonných, napadl L. Berka jako technický nedokonalý, škrtaný, a opravovaný. (50) Protože P. Katarýn byl osobně na soudu přítomen, byl proveden důkaz pravdy okamžitě a L. Berka usvědčen, že technice písemných prací a vydávání opisů vůbec nerozumí: výpis musí totiž zachovávat škrty a opravy originálních půhonných register nebot ".. ten obyčej jest tak výpisy vydávati, jak se vlastně v rejstřích nacházejí, než že i přísaha jeho (Pavla Katarýna) se na to vztahuje". Místopísař se proti nařčení L. Berky důrazně ohradil, označil je pochopitelně za křivé a urážlivé a bylo zřejmé, že tato konfrontace předního exponenta katolického dvora v Praze a předního právního odborníka protestantské moravské šlechty, nehledě k antagonismům dalším (rodový původ, mládí L. Berky, závit, atd.) - nezůstane zapomenuta.

Od roku 1588 až do své smrti v únoru 1600 tedy Pavel Katarýn zpočátku jen jako zkušený nezámožný zaměstnanec zemského soudu a nakonec jako bohatý feudál při všech čtyřech soudních termínech v Olomouci a v Brně mohl být kdekým ze soudců i z účastníků soudního řízení viděn při plnění svých významných funkcí úředních jako zemský purkrabí a zemský místopísař a kontrolován, zda je plní dobře a kvalifikovaně. Navíc jej mohli pozorovat při jeho vystoupeních jménem

svých mandantů v těch nejsložitějších finančně-právních jednáních, pozůstalostních jednáních a při dlužnických sporech. Karel Žerotín zachytil v letech 1596 - - 99 řadu jeho zákroků ve věci dědičů Jana Jakuba hraběte Thurna, Zikmunda ze Zástřizel, Aleny Lomnicové - Meziříčské vdovy Berkové proti Ladislavovi Berkovi, bratří Karla a Diviše Žerotínů, dědiců Ludvíka Bernarta z Tovaru, Oldřicha Krajíře a pozůstalosti po Frydrychovi Žerotínovi, nehledě ke sporům a zastoupením menším.(51) Jako strana žalující vystupuje několikrát P. Katarýn se svými nároky vůči pozůstalosti po Janovi Pernštejnovi a vůči městu Brnu.(52) Ve všech případech byl P. Katarýn úspěšným partnerem nebo zástupce a není divu, že sám císař Rudolf se 1. 3. 1596 obrátil na Pavla Katarýna z Kataru se žádostí, aby převzal právní zastoupení českého Václava nejstaršího Berku při sporu o pozůstalost po Zdeňkovi Berkovi na Moravě.(53) Je to vedle početné klientely z řad přední nekatolické moravské šlechty nejlepší vysvědčení kvalit právníka a feudála Pavla Katarýna. Ještě zřetelnější a vůbec vrcholné uznání služeb a znalostí Katarýnových představuje jeho povýšení do panského stavu.

Císař Rudolf II. podepsal 4. června 1599 diplom o povýšení rytíře Pavla Katarýna z Kataru na Kunštátě do panského stavu a o rozhojnění jeho znaku a přídomku a završil tak Katarýnův vskutku impozantní společenský vzestup posledních 12 let po jeho odchodu z Dačic do Brna způsobem vskutku královským.(54) Obrací se v tomto "baronském diplomu" po běžném úvodu o právu povyšovati nejlepší z nejlepších přímo na Pavla Katarýna a chválí jeho život a zásluhy v markrabství moravském, zásluhy o panovníka a oznamuje své rozhodnutí povýšit jej ze stavu rytířského, v němž dosud v nejvyšší chvále žije, do stavu panského(55) i s jeho dětmi, rozhoduje, aby se psal i s dětmi s přídomkem z Kataru a Rubinsteina a aby užíval nového čtvrceného štítu, který popisuje a dává do povýšovacího diplomu vykreslit v barvách.

Nový Katarýnův znak převzal do 1. a 4. pole čtvrceného štítu starý znak na červeně, žlutě a černě děleném štítě smrk přirozené barvy se zelenými větvemi a kořeny a byl obohacen v 2. a 3. modrém poli o vztyčeného lva přirozené barvy se zlatou korunou: klenotem zůstala patrně jako dříve tři paví pera černé, červené a žluté barvy a barvy přikrývadel opakovaly barvy štítu (červené a černé a žluté a modré po obou stranách). Znak jako obvykle dodržoval kontinuitu se starým stavem a novou částí se přihlašoval k českému králi jako dárci nového znaku, predikátu a stavu. Proti dokladům o starším i novějším rytířském znaku Katarýnově je přínosem poznání znakových barev.(56)

Znak P. Katarýna z Kataru a Rubinsteina r. 1599. Podle saalbuchu 12b str. 633 kreslil Karel Liška

Klíčovým bodem pro tak nehoráznou negaci obecně známé příslušnosti Pavla Katarýna do rytířského stavu a pro vznik podezření o podvodu na celé moravské veřejnosti i na královském dvoře a v české kanceláři v Praze, se kterým vystoupil v lednu 1601 Ladislav Berka, byl tajemný původ a obrovský, strmý a úspěšný mocenský vzestup v období 1588 - 1599. Je však třeba zvážit, že toto nařčení Pavla Katarýna z neurozeného původu se vyskytlo již daleko dříve roku 1590 a že jeho iniciátorem byl právě brněnský měšťan Jiřík Šolc, připomenutý při obhajobě své cti proti Pavlovi Katarýnovi. Šolc prohlásil na tvrzi v Řehlovicích ve zřejmě rozjařené, šlechtické společnosti, za zralého pro šibenici a sebe za zralého pro peklo mladý Pavel Katarýn dne 1. dubna 1590. Ze dne 16. 8. téhož roku se ve spisech "věci katarýnovské" v české kanceláři v Praze zachoval prostý opis písemného sdělení rady města Pacova v Čechách, zaslaného právě Jiříkovi Šolcovi.(57) Pacovský purkmistr a rada Šolcovi na jeho vyžádání sdělují, že pamatují otce Pavla Katarýna, který žil v jejich městě až do smrti, jmenoval se pan Václav Bakalář, byl mnoho let písařem a úředníkem u rytíře Zikmunda Robmhapa, držitele města a velkostatku Pacova a získal erb díky intervenci (fedrunku) svého pána. Neuměli však Šolcovi říci, odkud Katarýn, syn jejich souseda a erbovního šlechtice Václava Bakaláře, získal své příjmení a zda byl přijat do rytířského stavu v Čechách a připojili radu, že "... té věci nejlépeji při deskách zemských na hradě Pražském uptáno by býti mohlo...." Podle všeho se roku 1590 nepodařilo získat v Pacově Jiřímu Šolcovi tolik materiálu o osobě Pavla Katarýna, svého velkého nepřítele, aby mohl vystoupit s protižalobou a s nařčením Pavla Katarýna z neurozeného původu. Ověřil se však zřejmě neutajitelný a po nepochybný příchod Pavla Katarýna na Moravu z českého města Pacova a ušetřil tak moravským moderním genealogům složité pátrání ostatně sotva úspěšné: pacovské městské i panské prameny jsou pro 16. století dnes velmi neúplné a zlomkovité.(58) V Brně zřejmě toto neověřené podezření - jak už u polopravd tak bývá - statečně přežívalo a bylo oživeno roku 1601 Ladislavem Berkou veřejným nařčením Pavla Katarýna z falšování svého rytířského stavu. Volba doby pro takové obvinění nemohla být volena lépe: Katarýnovi oba synové byli malí, první manželka z rytířského rodu Čejků z Olbramovic nežila, Karel Žerotín, osobní Katarýnův přítel měl svých starostí dost s nařčením ze své vlastizrady a z urážky královského majestátu a strana protestantské šlechty na Moravě byla zastrašena a zatlačena do defenzívy náporem moravských exponentů militantní katolické skupiny z Prahy. Není pochybnosti, že takové nařčení by bývalo nemohlo být ani vyřčeno za života Pavla Katarýna, který jistě měl písemné nebo ústní svědectví o svém původu, ale který jistě měl i dobré důvody, proč se jako městský synek se svou minulostí nijak nechlubil a který po ní raději přestěhováním do vzdálených Dačic hleděl stopy zahladit. Demaskování Pavla Katarýna jako muže bez minulosti se pochopitelně mohlo podařit jen v primitivní, nerealistické, krátkozraké a povrchní praxi české královské kanceláře v Praze. Je neuvěřitelné a jen jako neschopnost či sabotáž úředního aparátu možné, že prokurátor Menšík nenašel doklady, že otec Pavla Katarýna dostal na zákrok Zikmunda Robmhapa šlechtictví a znak a že byl s oběma syny přijat do rytířského stavu českého království, i když šlo o prosté rešerše do materiálu 50 let starého. Jistě by bylo velmi poučné, dnes po téměř 400 letech takové rešerše obnovit a podklady z 11.9. 1602 vpředu připomenuté a zhodnocené(26) ověřit a doplnit: především bylo rozhodné, že Pavel Katarýn a jeho bratr uzavřeli u desk zemských při své zletilosti pozůstalostní řízení po svém otci vzájemným prohlášením o oddělení a o anulaci dalších dědických nároků vůči sobě navzájem, jak to zemské právo rytířům a pánům ukládalo.

Tak se, jako již často, dá složitý, dlouhý a náročný spor o šlechtictví Pavla Katarýna redukovat na nekvalitní práci tehdejších archivářů a znalců z oboru zemského a genealogického práva, na představu vládnoucí šlechtické katolické šlechty o své všemocnosti včetně neomylnosti a na umění využít každé záminky nebo příležitosti k získání výhod a k likvidaci protivníka. V případě Pavla Katarýna byl tento spor a pokus realizován až posmrtně, což jeho morální kvality ještě více snižuje. Pavel Katarýn, který dostal několik málo měsíců před svou smrtí do rukou císařský diplom o svém povýšení do panského stavu, již neměl ani čas, aby o přijetí do panského stavu moravského markrabství požádal, takže sám, ani jeho synové jej nerealizovali. Tím vším, ale především dopadem majetkovým, měla jeho náhlá smrt v únoru roku 1600 následky katastrofální.

7. Rozpad katarýnovského velkostatkového komplexu 1602 - 1613

Právoplatná trhová smlouva o prodeji velkostatku, opatřená pečetěmi partnerů a svědků stačila novému majiteli k právnímu zajištění koupeného velkostatku a vklad smlouvy do desk zemských ve formě opisu nebo záznamu o konzumaci smlouvy a předání velkostatku byl vždy jen subsidiární. Na kupci bylo vždy určité riziko, že při ztrátě svého originálu trhové smlouvy nebo při sporu s někdejšími majiteli by neměl u zemského soudu deskové svědectví: pokud však byl mocensky dosti silný nebo pokud jeho ústřední správa velkostatků mu zajistila dobrou archivní péči o majetkoprávní listiny, o vklady do desk zemských nemusel usilovat. Takový byl případ obou synů zemřelého Pavla Katarýna, zatím dospělého Petra Katarýna a jeho nezletilého bratra Jana Katarýna, kteří v tragické a tísnivé situaci museli odprodat aspoň některé z mnoha otcových velkostatků a kteří věděli o pozastavení prodeje velkostatku Šilperku na Janovi Odkolkovi z Újezda v lednu 1601, jenž splnil funkci laviny v pětiletém sporu o statky jejich otce a byl včetně kupní smlouvy připraven jejich poručníky ještě v době nezletilosti.(23) Zcela prostě počkali až starší dosáhne právní zletilosti a převezme i v zastoupení mladšího bratra sám správu otcovských statků a 18. listopadu 1602 s kupujícím, ostatně také zkušeným právníkem, působícím na moravském zemském soudu, uzavřeli smlouvu novou a za 6 000 zlatých mu Šilperk předali: o vklad do olomouckých desk zemských se nestarali a ponechali na novém majiteli, jak a kdy si svůj Šilperk intabuluje.(59) Stejně mimo soud zemský a mimo desky zemské provedli mladí bratři Katarýnové 10. května 1603 prodej velkostatku Kunštátu bohatému moravskému pánovi Karlu Lichtenštejnovi: smlouva existuje dodnes jen v originále mezi boskovickými a lichtenštejnskými listinami(60) a je doložena v korespondenci žerotínské, když Lichtenštejn na koupi shání peníze a rukojmí v dubnu 1603 a když s Katarýny 28. 9. 1607 ještě uzavírá dohodu o doplacení Kunštátu, při které vystupuje i další Katarýn Václav ve funkci lichtenštejnského hofmistra.(61) Ještě jednodušší a patrně první byl odprodej velkostatku Borotína, zlistiněný kupní smlouvou z 8. 1. 1610, protože Jan Čejka z Olbramovic, příbuzný bratří Petra a Jana Katarýnů a nástupce jejich otce, převzal nedoplacený velkostatek Borotín formou vstupu do trhu a prodávajícímu jej doplatil.(62)

První etapa likvidace katarýnského dědictví, ukončená braty Katarýny v roce 1603 zahrnula i nejstarší majetek jejich otce: odprodali oba k Novému Městu na Moravě Vilémovi Dubskému.(63) Tak ze sedmi katarýnovských velkostatků otcem postupně získávaných (1. Dalečín 1588, 2. Jimramov 1588, 3. Mitrov 1596, 4. Pernštejn 1598, 5. Kunštát 1598, 6. Šilperk 1602, 7. Borotín 1599) bylo pro sanaci otcových dluhů ve třech letech odprodáno pět statků

(1. Borotín, 1600, 2. Šilperk 1602, 3. Kunštát 1603 a 4. a 5. Dalečín a Jimramov 1603). I tak ale by bylo možno udržet bohatství Katarýnova rodu, protože největší velkostatek Pernštejn s Mitrovem představoval slušný panský majetek. Nikde přitom není nejmenší zmínky o tom, že by hrozba císaře Rudolfa II., kancléře Zdeňka Lobkovice a prokurátora Vojsky (kteří se netajili nadějí na konfiskaci všech sedmi katarýnovských velkostatků), byla uskutečněna a oba synové jimi disponují zcela neomezeně. Proč tedy náhle v lednu 1608 česká kancelář nařizovala Ladislavovi Berkovi, aby nedovolil zápis o velkostatku, který prodal Petr Katarýn z Katarýnu, do desk zemských olomouckých, je nepochopitelné.(64)

Úplná likvidace posledních dvou velkostatků katarýnovských byla provedena skutečně podle správných informací české kanceláře v roce 1608. Petr Katarýn bez nesnází nalezl kupce pro svůj Mitrov a prodal ho za 21 000 zl. mor. Janovi Lessenýmu a pro Pernštejn, prodaný za 31 000 zl. mor. Adamovi Lvovi Lickovi z Rýzmburka v následujícím roce.(65) Tak se definitivně roku 1609 vrátili oba synové Pavla Katarýna, jednoho z nejbohatších moravských feudálů, mezi drobnou rytířskou šlechtu: starší Petr i mladší Jan, někdejší žák basilejského gymnasia, zanikli nejspíše bez potomků někdy po roce 1619.(66)

Rodový vývoj Katarýnů, začínající bakalářem Václavem v Pacově, má tak i po odstranění otázky o rodovém původu Pavla Katarýna ještě dosti záhadného, osud staršího Pavlova bratra Kryštofa v Čechách a obou synů Pavlových na Moravě, ale informace, získané pro prokurátora Vojsku a známé jen z jeho rekapitulace 16. 11. 1602 (městský obchodní charakter Václava Katarýna v Pacově) nebo z průvodního dopisu české kanceláře 11. 9. 1602 (škrtnutá zmínka o deskovém oddílu bratří Katarýnů) k nástinu rodokmenu stačí.(67)

Rod Katarýnů z Kataru v Čechách a na Moravě:

Václav Katarýn
nar. asi 1520 + 1558
úředník, měšťan, Pacov, bakalář

- Kryštof Katarýn
  nar. asi 1545 + asi 1590
- Pavel Katarýn
  nar. asi 1555 + 22. 2. 1600
  zem. purkrabí a místopísař moravský
  I. oo Grizelda Čejková z Olbramovic
  II. oo Kateřina Jankovská z Vlašimi
  - Petr Katarýn
    nar. asi 1583 + asi 1615
    Zbejšov
  - Jan Katarýn
    nar. asi 1586
    + asi 1620
    Rojetín

K osobě Václava Katarýna z Kataru, Pavlova otce, zůstává zatím jediným významným zdrojem poznání jeho závěť z 29. 12. 1554, vložená spolu s královským mocným listem krále Ferdinanda I. z 23. 4. téhož roku do zemských desk bezprostředně po smrti Václava Katarýna v dubnu 1558.(68) Je z ní zřejmé, že Katarýnovi neměli žádný velkostatek ve svém majetku, že otec disponoval jen nepočetnými jistinami v nevelkých částkách, uloženými asi s rodovými listinami, "v malý kovaný truhlici bílý" a že ke třem dětem (Kryštof, Kornelie a Dorota), v době své nemoci a pořízení poslední vůle Katarýnova manželka Veronika Vítová ze Rzavého ve vysokém stupni těhotenství očekávala čtvrté. Byl jím nepochybně Pavel, jemuž bylo souzeno vejít do dějin Moravy a do dějin genealogického práva.

Příští atlas českých, moravských a slezských šlechtických a občanských rodů, k jehož sestavení genealogové a heraldici, sdružení v Genealogické a heraldické společnosti v Praze postupně sbírají podklady a zkušenosti, nebude naštěstí mít mnoho obdobných záhadných statí, které by autory nutily k náročným pramenným rešerším rozsahu Katarýnů z Kataru, protože pro převážnou většinu rodů již podklady a nezbytné údaje byly shromážděny našimi předchůdci. I když podrobné kritické přezkumy starších svodů a statí o jednotlivých rodech přinesou další "detektivní" záhady a "bílá místa", a i když nepochybně se objeví dokonce i rody zcela zapomenuté a dotud neznámé, nesmí scházet odvaha vyrovnat se s nimi. Příkladem takového genealogického dopátrání a současně příkladem výstavby nosné pramenné základny i příkladem plné funkčnosti genealogie jako pomocné vědy historické při interpretaci historických obecných poznatků, byl pohled na život, statky a původ Pavla Katarýna z Kataru - Rubinsteina.

Poznámky

1. Antonín Rybička, Katarin z Kataru (Riegerův) Slovník naučný 10 (Praha 1873), str. 294-295 a A. v. Doerr, Der Adel der böhmischen Kronländer. Praha 1900, str. 68
2. Josef Pilnáček, Staromoravští rodové. Vídeň 1930, str. 138 - 139
3. H. v. Kadich, C. Blažek, Der mährische Adel (Siebmacher), Norimberk 1899, str. 56 a tabulka 41, Vojtěch r. Král z Dobré Vody, Heraldika, Praha 1900, 290 a 298 a August Sedláček, Českomoravská heraldika II, Praha 1925, str. 468
4. František Matějek, Moravské Zemské Desky III 1567 - 1642, Praha 1953, str. 699
5. Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1, Praha 1966, str. 348 a předtím Truhlář I, 308
6. Vincenc Brandl. Žerotínovi zápisové o soudě panském (dále jen Zápisové), Brno 1866, pass. a Antonín Rybička, Katarin z Kataru, Riegerův Slovník naučný
7. Dagmar Culková - Stuchlíková, Morava. Moravské spisy české kanceláře a české komory (1507 - 1625, 1750), Praha 1962, stran 908
8. G. Wolny, Die Markgrafschaft Mähren (dále Wolny), II. Brněnský kraj, Brno 1836, str. 68 a 59 a VI, Jihlavský kraj, Brno 1846, str. 191 podle DZ XXVII, 29
9. Wolny II, 69 podle DZ XXVII, 38
10. Wolny VI, 266 a II/2, 289 podle DZ XXIX 6 a Zápisové 61 o závěru kridy Pernštejnů a ztrátě Pernštejna

11. Wolny II/2, 289 bez odkazu na DZ
12. Zápisové 106, 150 a 158
13. Wolny II, 69 podle DZ XXIX 10
14. F. Matějek, uv. m. 323
15. J. Pilnáček uv. m. 138 a Wolny II, 66 se špatnou citací DZ XXXIII, 32 (jest Šilperk)
16. F. Matějek uv. m. 429 - 430, intabulace 1610 až od synů Janovi Čejkovi z Olbramovic
17. František Hrubý, Moravské korespondence a akta z let 1620 - 1636, I, Brno 1934, str. 221, pozn.
18. František Dvorský, Dopisy Karla st. z Žerotína 1591 - 1610, AČ 27, Praha 1904, str. 133
19. Trhovou smlouvu z 18. 11. 1602 uzavírá starší Petr i za nezl. Jana, ale smlouvu z 10. 5. 1603 už oba bratři
20. Zápisové 215 a 229
21. Vincenc Brandl, Spisy Karla staršího z Žerotína. Listové psaní jazykem českým I (1870), str. 265 - 277 a František Dvorský, O Karlu starším z Žerotína. PAM IX (1871 - 73), str. 685 násl. a V. Brandl uv. m. str.
22. AČ 27, 43, 54-57, 94-95, 98, 107 a 133 a V. Brandl uv. m. str. 226, 232, 234, 237, 253 a Antonín Haas, Archiv žerotínsko-vrbenský. Listiny a listy z let 1497 - 1624. Praha 1948, str. 104, 156, 157 a 173
23. Státní ústřední archiv v Praze, fond Morava (dále MR), fol. 1 - 4 (dopis prokurátora Vojsky z 21. 1. 1602) a fol. 2 (nástin odpovědi prokurátorovi)
24. MR 4658, fol. 8
25. MR 4658, fol. 3 (koncept Vojskovi) a 4669, fol. 1 - 2 (přípis kanceléři Lobkovicovi)
26. MR 4657, fol. 21
27. MR 4658, fol. 1 - 2
28. MR 4657, fol. 35 a 38 s německým překladem pro dvorskou komoru fol. 36 - 37
29. MR 4657, fol. 31 a 32 s německým překladem pro dvorskou komoru fol. 33 a 34
30. MR 4567, fol. 11 - 12 a prostý opis fol. 22 - 23 s návrhy prokurátorem koncipovanými fol. 16 a s jeho urgencí z 12. 12. 1602 fol. 30
31. MR 4567, fol. 5 - 6
32. 4657, fol. 16, 17 - 18 a 1920 a MR 4658, fol. 4 - 5
33. MR 4658, fol. 6, 7 a 13 - 14
34. 4658, fol. 30 - 31 a druhý originál fol. 15 - 16
35. MR 4658, fol. 25 koncept z 12. 2. 1603, fol. 17 - 18 odpověď prokurátorova 8. 4. 1603 a fol. 13, 14, 19 - 20 a 21 - 24 pozastavené koncepty dekretů české kanceláře
36. MR 4658, fol. 32 dopis prokurátorův a MR 4657 fol. 1 - 2 odpověď L. Berky
37. MR 4658, fol. 9 - 12 prezentovaná 23. 7. 1603
38. MR 4658, fol. 26 hejtmanovi, 27 Vojskovi a 29 kompulsorial. Edici kompulsorialu zatím uskutečnil J. Honc pod názvem "Kompulsorial ..." Listy GHSP 5, duben 1977, str. 17-20
39. MR 4658, fol. 33 koncept z 6. 3. 1604
40. MR 4658, fol. 34
41. MR 4657, fol. 4 obal označený "Tyto spisy z kanceláře dvorské české pod jistejm znamením Adama Cejze od Nr. 1 až do Nr. 20 půjčené sou a tak mu zase navráceny bejti mají"

42. Wolny II, str. 68 a ke dni 5. 3. 1589 F. Matějek uv. m. 191
43. F. Matějek uv. m. str. 217
44. MR 4657 fol. 17 opis
45. Zápisové str. 103
46. Zápisové str. 235
47. Antonín Haas, Archiv žerotínsko-vrbenský. Listiny a listy z let 1497 - 1624 str. 156 úřední opis zpečetěný P. Katarýnem, vytěžený pro popis znaku A. Sedláček uv. m. str. 468
48. Zápisové str. 240
49. Zápisové str. 215 a 229
50. Zápisové str. 166
51. Zápisové str. 210 (Thurn), 229 (Zástřizl), 27 (Berková), 63 (Žerotín) 101 (Tovar), 156 (Krajíř) a 188 (F. Žerotín)
52. Zápisové str. 190 a 192 (Pernštejn) a 69 (Brno)
53. MR 3917, fol. 1
54. Státní ústřední archiv v Praze, Saalbuch 12, fol. 629 - 634 s vybarveným znakem
55. tamtéž fol. 630 v "... ab equestri ordine (in quo ut profertur huiusque summa cum laude vixistis) ad clarissimum Baronatiae dignitas fastigium, atque gradum evehendo ... declaramus"
56. A. Sedláček uv. m. str. 468, J. Pilnáček uv. m. str. 138 a A. Haas pozn. 47
57. MR 4657, fol. 26
58. B. Matouš, Staré pacovské rody. Pacov b. r. s podklady až od 1561
59. F. Matějek uv. m. str. 450 s vkladem z r. 1613
60. J. Pilnáček uv. m. str. 138 - 139
61. A. Haas uv. m. str. 202 Prostějov 23. 4. 1603 a J. Pilnáček uv. m. str. 138 z roku 1607
62. F. Matějek uv. m. str. 429 - 430
63. Wolny VI, str. 191
64. MR 4658, fol. 35 z 11. 1. 1608 o nedání souhlasu k intabulaci Petrovi Katarýnovi
65. Wolny VI, str. 266 podle DZ XXX, 32 a II/II, str. 289 podle DZ XXX, 15
66. J. Pilnáček uv. m. str. 138 - 139
67. SM 4657 fol. 22 - 23 zpráva Vojskova v opise a fol. 11 - 12 v orig. a fol. 21 a 30 koncepty
68. Stať jest upravený text přednášky, proslovené dne 21. 6. 1977 na členské schůzi pobočky GHS v Brně
69. Státní ústřední archiv DZV 13 B 17 v násl. (intabulováno 28. 4. 1558)

JIHOČEŠTÍ OVČÁCI

Václav Fürst

Po třicetileté válce, která hned na začátku zasáhla se vší krutostí a všemi důsledky jihočeskou krajinu, zůstaly na Hlubocku a okolí téměř všechny vesnice a grunty v nich vypáleny a poničeny. Proto ještě půl století po válce zůstalo na vesnicích mnoho neosídlených a pustých gruntů.

Vylidněné vesnice, neosídlené statky a neobdělané pustnoucí pozemky znamenaly pro feudální vrchnost hospodářské ztráty. Vrchnost neměla robotníků, neměla poplatníků. Hledala způsob, jak hospodářsky nejlépe využít neobdělané pozemky, lada a porost-liny. Jedním z opatření na využití neobdělávané zemědělské

půdy bylo zakládání ovčínů a rozšiřování a zušlechťování chovu ovcí dovozem dobrých chovných plemen a obsazování ovčínů zkušenými chovateli "mistry polními".

V letech kolem roku 1685 bylo na panství Hluboká 9 ovčínů: Chňava, Suchá, Volešník, Chvalsovice, Háj u Chvalsovic, Dříteň, Kmín, Čejkovice a Křenovice. Zakládání ovčínů probíhalo i na všech panstvích okolních. Ze soupisů poddaných, sirotčích register a seznamů vrchnostenských zaměstnanců, spolu s matričními záznamy můžeme na ovčínech sledovat ovčáckou chasu i jejich rodiny a funkce v ovčínech zastávané, obsazované podle přesně dodržovaných zvyklostí. V ovčáckém povolání byly různé služební a funkční stupně, které musil každý ovčák prodělat, než se dopracoval po dlouholetých praktických zkušenostech na "mistra polního." Pro zajímavost se pokouším uvést označení takových služebních stupňů v ovčáckém povolání.

Mistr polní byl vedoucím a odpovědným hospodářem na ovčíně a dopracovával se na tuto funkci dlouholetou praxí na mnoha ovčínech a ve všech funkcích zařazení ovčáků. Měl na ovčíně slušný rodinný byt, mohl vésti menší vlastní hospodářství a měl někde na ovčíně i vlastní soukromé stádo ovcí až o 40 kusech, které choval pro svůj užitek. Byl na svou dobu slušně honorován a pobíral deputátní dávky.

Meisterknecht - pacholek mistrův, zastupoval na ovčíně mistra polního. Byl to starší zkušený ovčák, obyčejně čekatel na mistra. Také on se mohl oženit, měl na ovčíně rodinný byt a právo na menší vlastní hospodářství a naturální dávky.

Masterknecht - krmič ovcí.

Lämmerknecht - krmič a ošetřovatel jehňat.

Hammelknecht - ovčácký pacholek - ošetřovatel skopců, "skopař".

Zutreiber - pohůnek, přihaněč stáda, pasák. Přihaněči byli většinou mladí hoši, ponejvíce z rodin ovčáků. Mimo pastvu a přihánění pomáhali ve všech pracech na ovčíně a byli prakticky cvičeni jako ovčácký dorost. Podle počtu byli označováni jako první, druhý a třetí, anebo také starší a mladší přihaněč.

Stav ovčáckého personálu se řídil na ovčíně podle jeho rozsahu a velikosti a druhu stáda a ovcí. Ve špičkových pracech pomáhaly na ovčínech celé rodiny ovčáků, aneb cizí síly, zejména ženy ze vsí. Chov ovcí byl také specializován, ovce tříděny a oddělovány. Za dobu zvýšeného vypětí na ovčínech považovali dobu bahnění, tj. dobu, kdy ovčí matky - bahnice vrhaly jehňata. Dále to byla doba ovčáckých žní aneb dožinek, jak ovčáci říkali, tj. doba stříže. Při ní se ovce stříhaly a těžila se vlna. Na Hlubocku se ovce sháněly z ovčínů hlavně na velký a na stříž zařízený ovčín v Kmíně. Stříž se tu prováděla hromadně.

U bývalé hájovny Coufalka byly ohrady na ovce, do kterých se před stříží ovce sehnaly. Byly tu i dvě prostranné kůlny zvané stříhárny. Před stříháním se ovce myly a česaly. Dodnes vidíme u velkého rybníka pod hájovnou Struha v hrázi několik potrubí, kterými se voda pouštěla do dlážděného brodu pod hrází, ve kterém se ovce před stříží myly. Umyté ovce se zahnaly do čistých ohrad, kde oschly a putovaly do stříháren. Ve stříhárnách byly svázané ovce na velkém stole zručnými stříhači zbaveny vlněného kožichu. Po stříži putovaly ostříhané ovce opět do oddělených ohrad. Podle vyprávění starého zkušeného ovčáka, který prodělal více takových stříží, se obyčejně při koupání pod hrází nějaký ten skopec vždycky "utopil", i když se mu třeba přidržela hlava pod vo-

dou, anebo si při přehánění z ohrady do ohrady "zlomil nohu". To bylo vždy uznávané riziko takové stříže. Večer se potom sešla veškerá ovčácká chasa u ohrad a na plápolajícím ohni se taková "nešťastnou náhodou" uhynulá ovce neb skopec, opékala na rožni a dobře zapila za taškařic a obecného veselí veškeré ovčácké chasy, posílené výpomocnými střihači.

Vrchnost si dobře uvědomovala starou a osvědčenou zásadu, že znalosti a zkušenosti získané dlouholetou prací v oboru jsou kapitálem, se kterým se musí dobře hospodařit a uměla jej dobře využít. Na všech vrchnostenských panstvích zjišťujeme, že šafáři, baštýři, rybáři, ovčáci, myslivci a jiní zaměstnanci v panských službách přecházeli dědičně z generace na generaci na obor zaměstnání svých rodičů a tak přebírali to, co se naučili již v dětství u rodičů. Mimo to byly předávány odborné zkušenosti mezi generacemi i tím, že docházelo ke sňatkům, při kterých rodiče snoubenců byli stejného zaměstnání a sňatkem přecházela na mladý pár i "dědičná" vrchností podporovaná služba. Tak rostli na panstvích vyhledávaní odborníci. Zajímavým dokladem profesionální soudržnosti a stavovského přátelství jsou matriční záznamy, kde jako kmotři, svědci, družičky a mládenci při křtech a sňatcích jsou uváděni příslušníci rodin stejného neb příbuzného povolání vrchnostenských služebníků z vlastního i sousedních panství.

Jako pokrevní potomek starého ovčáckého rodu Fürstů se chci krátce zmínit o jeho 4 nejstarších generacích, kdy jako mistři polní působili na panství Třeboň a Hluboká. Z tohoto rodu vzešlo pak několik větví lesních hajných, lesníků, šafářů a jiných vrchnostenských zaměstnanců, z nichž některé rody si zachovaly svou profesi dodnes. Přivítal bych, kdyby mi někdo z badatelů pomohl odhalit další poznatky o tomto rodu.

V druhé polovině sedmnáctého století můžeme na jihočeských ovčínech sledovat některé rody ovčáků, u kterých přechází ovčáctví a mistrovství polní z jedné generace na druhou, z rodu na rod a kde při svatbách pochází oba snoubenci ze starých ovčáckých rodin. Uvádím některá jména ovčáků, působících v té době na panství Hluboká i na panstvích sousedních. Jsou to zejména: Fürst, Bravník, Bezpalec, Špatný, Pinc, Penz, Wolf, Bílý, Červený, Vopava, Král, Lambejk, Štika, Bica a další. Potomci některých těchto rodů prokazatelně dodnes ještě žijí a někteří si do dnešní doby zachovali profesi svých pradědů, zejména lesníků.

Příslušníci rodu Fürstů byli psáni v různých obměnách: Fürst, Fuřst, Fursth, Fyrst, First, Fierst, Fiřt, Firžst, Furch a jinak.

1661 - Nejstarší prověřená zmínka o rodu Fürstů se nachází v registrech dětí živých otců a sirotků panství Třeboň. Uváděn je zde mistr polní Jíra Fürst se ženou Alžbětou, vdovou po mistru polním Vavřinci Bravníkovi, na ovčíně Ortvínovice a Stuhy na panství třeboňském. Znamenáni jsou jako cizí příslušníci "od Slanýho".
Později je rodina Jiřího Fürsta vedena na ovčínech panství hlubockého: Volešník, Dříteň, Kmín, kde Jiřík působil jako mistr polní a jest zde dobře podchycena i celá jeho rodina.
Jiří Fürst byl čtyřikrát ženat, a to vždy se ženou z ovčáckého rodu.
1. Alžběta, vdova po mistru polním Vavřinci Bravníkovi,
2. Anna, dcera Jana Krále, mistra polního z Týna n./Vlt.
3. Dorota, dcera Jana Pastejře ze Skal
4. Dorota Lambejková, dcera mistra polního z Týna n./Vlt.

1650 až 1720 Martin Fürst, nar. asi 1650 - 1660, zemřel 6. 8. 1720 na ovčíně Suchá. Uváděn je s rodiči Jiříkem Fürstem a Alžbětou na ovčíně Ortvínovice na Třeboňsku a později jako ovčák a mistr polní na ovčínech panství hlubockého Volešník, Neznašov, Kmín, Dříteň a Suchá.
Byl ženat s Veronikou Cinklovou z Volešníka, zpřízněnou s ovčáckým rodem.

1685 až 1738 Řehoř Fürst, nar. asi 1685.
Oženil se r. 1705 s Veronikou, dcerou mistra polního Martina Pinze, člena starého rodu mistrů polních na ovčíně Záhoří u Chelčic. Zemřel jako mistr polní ve Dřítni dne 15. 2. 1738.
Působil jako ovčák a mistr polní na ovčínech Kmín, Volešník, Suchá, Záhoří, Dříteň.

1718 až 1780 Jan Fürst, nar. 10. 5. 1718
Oženil se s Kateřinou, dcerou Petra Špatného, mistra polního na ovčíně Kmín.
Zemřel kolem r. 1780 v knížecím špitále v Lišově, pro přestárlé Schwarzenbergské zaměstnance.
Působil jako ovčák na několika ovčínech a byl jako mistr polní na ovčíně ve Kmíně, kde i dosloužil.

To jsou čtyři generace ovčáků Fürstů, u kterých přecházela ovčácká profese z pokolení na pokolení po dobu asi 120 let. Z potomků, uváděných ovčáků Fürstů vzešel selský rod Fürstů na statku "Havlů" v Březí, dosud zde žijící, dále pak starý rod lesníků a hajných na hájovně Krejcárka a později na hájovně "U Cirhana", který zde působil od r. 1833 až do r. 1965. Z tohoto rodu jsou dodnes dle doslechu někteří potomci lesníky. Byl bych povděčen, kdyby některý z těchto potomků našich stejných předků se mi ozval. Stejně rád bych uvítal i jakoukoliv zprávu o rodu Fürstů ze Slánska, odkud můj prapředek Jiřík v polovině 17. století přišel na Třeboňsko. (1)

POZNÁMKY
1. Redakčně upravil L. Procházka

KUČÍKOVA GENEALOGICKÁ PRÁCE O BERCHTOLDECH

Jan Skutil

Když před 10 lety hodnotili místo hraběcího rodu Berchtoldů v dějinách Moravy a Čech i cenu jejich rodinného archivu povolaně a zevrubně brněnští archiváři Dr. Vilém Bräuner a Anna Hamerníková v obsáhlém úvodu k archivnímu inventáři rodinného archivu Berchtoldů(1), věnovali pozornost především Leopoldovi a Bedřichovi Berchtoldům. Oba synové Prospera Berchtolda, lékař, filantrop a cestovatel Leopold (nar. 19. 7. 1759, zemř. 26. 7. 1809) a mladší Bedřich (nar. 25. 10. 1781, zemř. 3. 4. 1876) se zcela vymykají šíři svých odborných a kulturních zájmů z běžných představ o moravské a české šlechtě. Písemná pozůstalost MUDr. Bedřicha Všemíra Berchtolda zabírá 11 archivních kartonů a obsahuje početné rukopisy jeho botanických, přírodopisných, lékařských a farmakologických prací, zápisky z cest, výpisky ke genealogickým a

místopisným tématům, spisy, vzniklé za správy jeho jihočeského velkostatku Tučapy a soubor 300 došlých dopisů z let 1841 - 1875. Z korespondence Dr. B. Berchtolda lze především poznat jeho rodinný příbuzenský okruh: tvoří jej jeho synovec a dědic Zikmund Berchtold, Zikmundova manželka Lidmila z rodu Vratislavů z Mitrovic, dva její bratři Josef a František a praneteř Lidmila roz. Berchtoldová provdaná Harnoncourtová a v jejich osobních archivech jsou pochopitelně zachovány i dopisy psané jim od Bedřicha Všemíra Berchtolda.

Celý osobní archiv MUDr. B. Berchtolda, uchovaný jako výrazná provenienční jednotka v rámci rodinného berchtoldovského archivu, je jedinečnou pramennou základnou pro poznání díla a života svého původce.

Významný moravský kulturní pracovník a genealog Alois Kučík (nar. 15. 3. Buchlovice u Uherského Hradiště, zemř. 3. 5. 1956 Brno) absolvoval hospodářskou školu v Bzenci a státní účetnický kurs Vysoké školy technické v Brně a zastával funkci zprvu obecního tajemníka ve svém rodišti, v l. 1919 - 1938 byl městským účetním v Břeclavi, kde ze jména intenzívně spolupracoval s tiskárnou Vlad. Chlandy, v níž připravil řadu bibliofilií a bezručian. V l. 1938 - 1945 pracoval Alois Kučík v Ústředí moravských měst a obcí. Z Kučíkových bibliofilií je nejcennější edice ve spolupráci s tiskařem Jaroslavem Dobrovolským Jižní Morava v písních Petra Bezruče (1933) a monumentální edice Slezských písní s 50 celostránkovými linoleoryty (Břeclav 1933). Po celý život Alois Kučík sbíral literaturu o Bezručovi, jeho celoživotním úsilím vyšla v r. 1952 kniha pod názvem Bibliografie Petra Bezruče I. Dílo a později druhý díl II. Literatura o životě a díle P. Bezruče (1957) pod společným autorstvím s V. Fickem. Na postavě Bezruče stejně tak jako prvého prezidenta začal svoji práci na poli genealogie selských rodů. Jeho kniha Po stopách předků P. Bezruče (1947) patří k nejpozoruhodnějším tohoto druhu stejně tak jako jeho monografie o Janu Jeníku rytíři z Bratřic (1948) založená na jeho vlastní korespondenci. Z genealogických prací Kučíkových zůstalo neznámé rukopisné dílo "Bedřich Všemír hrabě Berchtold"(2), které se nachází v pozůstalosti mého otce prof. dr. Josefa Skutila (1904 - 1965). Kromě vlastního rukopisu Kučíkova je k materiálu přiložen ještě čtyřstránkový koncept zřejmě úvodu k připravovanému vydání, psaný rukou mého otce a hodnotící Kučíkovu práci, z něhož vyjímáme nejdůležitější text:

K dosavadní literatuře o B. V. Berchtoldovi připojil se Alois Kučík genealogickou studií berchtoldovskou, sestavil na základě neznámých pramenů historických, použiv biografie někdejšího obdivovatele a ctitele berchtoldovského dr. Fr. Pluskala Moravičanského (1811 - 1901) a podle vlastnoručních zápisů Berchtoldových, uložených na hradě Buchlově, dále dosud neznámé preslovské korespondence i na základě pamětí své zesnulé matky, kterou dr. Berchtold osobně léčil, zajímavou monografii. Tato práce..... je asi nejdůležitější pramen k poznání života a díla B. V. Berchtolda (25. října 1781 Stráž nad Nežárkou - 3. dubna 1876 Buchlovice), neboť zachycuje kromě oficiálního hodnocení i to, co zbylo o Berchtoldovi v paměti místního lidu. Bedřich Berchtold z Uherčic, mladší bratr známého lidumila Leopolda Berchtolda (1759 - 1809), cestovatele a moravského Howarda, kterého otec Prosper Berchtold (1720 - 1807) určil ke stavu vojenskému, stal se již ve 23 letech doktorem mediciny na lékařské fakultě v Praze (4. 9. 1804), načež se téhož roku vydal na studijní cestu po Německu, pobyl v Babenberku, ve Wurzburku u prof. Schellinga (1775 - 1854), v Erlangen, v Řezně, kde se seznámil s Kašparem Šternberkem, dále v Salzburku a ve Vídni. Po těchto cestách sídlel v jihočeských Tučapech, kde působil až do r. 1815, a odtud podnikl cesty po Čechách i do ciziny, mj. byl v r. 1807 spolu

s jedním francouzským spisovatelem i v Českém ráji, v r. 1814 spolu s teplickým lékařem dr. Štolcem podnikl cestu přes Drážďany do Budyšína, v r. 1823 navštívil Drážďany po čtvrté spolu s J. Sv. Preslem, spolu pak jeli přes Lipsko, Berlín do Vratislavi, kde navštívili krajana a přítele J. E. Purkyni, v r. 1834 cestoval pak s Jos. Vratislavem přes Tyroly a Voralberg do severovýchodního Švýcarska (Pfeffer, Chur, St. Havel) a přes Kostnici a Bregenz do Meranu, projeli Lombardií, navštívili Florencii, Řím, Neapol a domů se vrátili v r. 1835 přes Janov a Nicu, v Paříži byli v r. 1836. - Zde otcovy rukopisné poznámky končí.

Je třeba dále uvést podle Kučíka některé další biografické zprávy o Berchtoldovi. V r. 1839 Berchtold podnikl cestu do Dánska a do Švédska, kde navštívil zámek Skvo, který dal vystavět někdejší velitel švédské armády za třicetileté války na Moravě generál Wrangel, v jehož zbrojnici Berchtold zjistil kromě bohaté kořisti z českých zemí ze 17. stol. i údajný meč Jana Žižky z Trocnova. V r. 1841 podnikl cestu do Cařihradu v duchu cestopisu Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic z let 1598 a dalších. Koncem r. 1842 dlel Berchtold v Egyptě a v Palestíně. Tuto cestu konal spolu s hrabětem Vratislavem, který v Egyptě koupil krásnou neporušenou mumii i s rakví z fíkového dřeva a daroval ji do buchlovských sbírek. V r. 1844 byl Berchtold v Anglii a v r. 1846 odjel přes Hamburk lodí do Ria de Janeira, odkud cestoval do střední Brazilie. Pro Berchtolda byl významný i rok 1863, kdy se zapojil do oslav 1 000 výročí příchodu byzantské mise na Velkou Moravu.

Kučíkova práce přináší řadu zajímavých sdělení z Berchtoldova života a dále reprodukované texty všech soudobých nekrologů i řeči prof. dr. Boh. Němce z r. 1935 při odhalení pamětní desky Berchtoldovi (sr. původní znění ve Vesmíru 1935, č. 2) a dále dopisy Berchtoldovy Hankovi ze Stokholmu z r. 1839 (sr. ČČM 1840, str. 95 n.) a listy bratří Preslů Berchtoldovi z let 1819 až 1823, které zřejmě dosud nebyly zveřejněny. V doslovu svého rukopisu vzpomíná Kučík na svoji matku, která Berchtolda osobně znala.

Kučíkova práce je nejen cenná biografií Bedřicha V. Berchtolda, nýbrž i svou původní genealogickou studií o této rodině, k níž čerpal informace v někdejším zámeckém archívu i v osobních dokumentech Berchtoldových. Připomíná, že rodina Berchtoldů je původem tyrolská a že se dělila na tři linie: Sachsengang (vymřela 1661), Sonnenberg (vymřela 1840) a na linii moravskou čili uherčickou, jejímž zakladatelem byl Berchtold z Trientu, ředitel císařské dvorské komory Ferdinanda II. a III., který byl v r. 1616 povýšen do rytířského stavu s přídomkem z Uherčic. S druhou manželkou Annou Magdalenou z Hegenmülleru měl tři syny Františka Benedikta, Matyáše Arnošta a Jakuba Filipa, z nichž nejstarší zdědil Uherčice a Vratěnín na Moravě. Kučík přináší biografické údaje i o dalších členech rodu, z nichž jsou nejvýznamnější Matyáš Arnošt, jenž měl za prvou choť Annu Ludmilu Švihovskou ze Švihova (1660), za druhou Polyxenu z Mansfeldu (1662), dále pak František Karel (1664 - 1720), který měl za choť Esteru Rozínu Pražmovu z Bílkova (+1708) a Marii Antonii, dceru Jana Františka Kolovrata Krakovského, s níž měl osm dětí. Z jeho dětí zanechali mužské potomky pouze František Antonín (1690 - 1746) a Adam Ignác. Prosper Antonín (1720 - 1807) byl otec Leopoldův i Bedřichův.

Roku 1800 získal pro svůj rod Leopold Berchtold nejen bohatý rozsáhlý moravský velkostatek Buchlov, ale i buchlovský zámecký archiv s rodinnými a majetkoprávními písemnostmi rodu Petřvaldských z Petřvaldu a Ždánských ze Zástřizl, kteří na Buchlově sídlili od r. 1544. Byly tak konečně dány podmínky

i pro soustředění a záměrné uchování též rodinných a právních písemností Berchtoldů. Do r. 1800 mělo pět generací Berchtoldů postupně ve svém držení dočasně pět českých a moravských velkostatků. Prvním velkostatkem, který právník a úspěšný ředitel dvorské komory ve Vídni a od roku 1616 šlechtic Jakub Berchtold získal, byly jihomoravské Uherčice, koupené roku 1628. Jakub v. Berchtold si jejich jméno při svém povýšení do stavu svobodných pánů roku 1633 zvolil za predikát: jeho vnučky je však prodaly z rodu r. 1692. Oba české velkostatky Radim na Kolínsku (koupený 1632) a Merklín na Klatovsku (směněný za Radim 1659) byly ztracené v téže době (Merklín odprodán 1692), i když českému prostředí sekundotura Berchtoldů zůstala ještě další generace věrná. Dva jihomoravské velkostatky, získané sekundogeniturou (Budkov koupený 1666 a Želetice koupené 1697) udrželi Berchtoldové opět jen po dvě generace a předaly je příbuzným Walldorfům (Želetice 1755) a Kolovratům-Krakovským (Budkov 1776). Kromě rakouského statku Pottendorf plnil načas roli rodového centra pro Berchtoldy velkostatek Police na Znojemsku, postupně vykupovaný od 1633. Moudrou závětí Vilemíny v. Dilftové rozené Berchtoldové byly totiž vybrány r. 1811 za sídlo mladší linie primogentury a odkázány Karlovi Berchtoldovi, ale ten je 1821 prodal. Berchtoldové tak trosky svého vlastního archivu uložili na Buchlově a věnovali velkou péči tomu, aby zaplnili mezeru 17. a 18. století buchlovského archivu a dějin Berchtoldů a aby se vyrovnali starým moravským šlechtickým rodům. V osobě archiváře Leopolda Noppa, spisovatele Františka Pluskala a vlastivědného badatele Aloise Kučíka získali Berchtoldové svědomité historiky a autory řady genealogických a historických prací, které vytěží i moderní moravská a česká genealogie při zpracování hesla "Berchtoldové z Uherčic" v příštím díle "Atlas našich rodů".(3)

Pro syntézu našich znalostí o Berchtoldech bude ještě třeba ověřit, zda skutečně existuje souvislost Berchtoldů-Uherčiců s Berchtoldy-Sachsengangy a s Berchtoldy-Sonnenbergy, vyplnit mezery v berchtoldovské genealogii po roce 1720, kdy v Praze zemřel senior sekundogenitury a někdejší majitel Merklína, a jehož linie dosud existuje (Antonín nar. 1929, Ladislav nar. 1906), objasnit dvě vnitrorodové roztržky Berchtoldů s Eleonorou Petřvaldskou z Petřvaldu (zemř. 1800) a s Karlem Berchtoldem na Polici, jehož potomci v Praze, Českých Budějovicích a v Řevnicích i jinde neměli s buchlovskými Berchtoldy přes nejbližší pokrevní příbuznost žádné styky a provést analýzu rodinného archivu berchtoldovského. Při těchto doplňujících výzkumech se ještě více podtrhne funkce genealogie jako nepominutelné pomocné vědy při archivním pořádání šlechtických archivů a při práci s rodovými souvislostmi. Příklad rodové afilace Jeníků z Bratřic a Berchtoldů z Uherčic je klasickou ukázkou funkční genealogie, protože díky takové afilaci je výskyt části osobního archivu c. k. setníka a vlastence Jana Jeníka z Bratřic (zemř. v Praze 26. 8. 1845) mezi archiváliemi rodinného archivu Berchtoldů na Buchlově pochopitelný a bezproblémový. Současně ukazuje kuriozní situaci, kdy jeden z předních politiků, rozpadající se habsburské monarchie, ministr Leopold Berchtold, je po své babičce přímým pokrevním synovcem statečného vlastence a setníka Jana Jeníka z Bratřic.(4)

Rodová afilace Jeníků, Vratislavů a Berchtoldů :
1755 - 1942

Josef Jiří
Jeník z Bratřic
oo Karolina
Kosořová z Malovic

Jan Jeník
z Bratřic
nar. 1755
+ 26. 8. 1845
setník, český
vlastenec

Kateřina
Jeníková
z Bratřic
nar. 1752
+ 1823

manž. Frant. Josef
Vratislav
z Mitrovic
nar. 1720
+ 1780

Frant. Josef
Vratislav
z Mitrovic
nar. 1775
+ 1849

Ludmila
Vratislavová
z Mitrovic
nar. 1808
+ 1869

manž. Zikmund
Berchtold
z Uherčic
nar. 1799
+ 1869

Zikmund
Berchtold
nar. 1834
+ 1900

Leopold
Berchtold
z Uherčic
nar. 1863
+ 1942
ministr zahraničí, Vídeň

POZNÁMKY

1. Dr. Vilém Bräuner-Anna Hamerníková, G 138 Rodinný archiv Berchtoldů (1202) 1494 - 1945. Inventář. Inventáře a katalogy fondů Státního archivu v Brně č. 24. Brno 1967, 253 s.
2. Alois Kučík, Bedřich Všemír hrabě Berchtold. Životopisný nástin podle různých pramenů. Rukopis, Buchlovice - Brno 1944, 95 stran, majetek autora.
3. Velmi dobrý svod literatury má cit. inventář (str. 46 - 47), kde však práce Kučíkova ovšem není.
4. Redakčně doplnil J. Honc

ZAJÍMAVÝ SEZNAM FARNÍKŮ

Jiří Vraný

Panuje dosti rozšířené přesvědčení, že po vydání tolerančního patentu dne 15. 10. 1781 se rázem uvolnila cesta pro nekatolíky resp. pro ty, kteří byli v katolické církvi jen z existenčních důvodů nebo proto, že ani jinak nemohli. Toleranční patent sice dovolil vyznávat i jinou víru kromě katolické - židovská víra za víru považována nebyla podobně jako ostatní nekřesťanská náboženství - avšak tím nebyla nastolena rovnoprávnost jiných vyznání s katolickou církví. A že přežívaly dlouho praktiky protireformace je doloženo v "Indexu jmenném matrik narozených, oddaných a zemřelých od r. 1744 - 1784" řím. kat. fary Tuchoměřice, uloženém v StOA v Praze 2, Na Karlově pod sign. M 19 - 11/8.

Z jedné strany knihy je index či rejstřík křtů, oddavků a úmrtí uspořádaný podle abecedy, z opačné strany knihy je soupis farníků k roku 1789, ve kterém je posuzován jejich vztah k církvi a katolickému náboženství. Nadpisy jednotlivých sloupců, stejně jako text, kromě jmen, je latinský. Zdá se, že se jedná o stereotypní záznamy, používané pravděpodobně i jinde, možná že dokonce církevní vrchností v této formě předepsané.

Uvádím originální text spolu s českým překladem nadpisů jednotlivých sloupců:

Původní text:	Český překlad:
1. Annus.	1. Rok.
2. Nro Domus.	2. Číslo domu.
3. Nomen, cognomen, conditio.	3. Jméno, příjmení, zaměstnání.
4. Aetas.	4. Věk.
5. An compareat in doctrina Xtiana ?	5. Zda vyznává křesťanskou víru ?
6. An in Catholica religione satis instructus sit ?	6. Zda je dostatečně poučen o katolickém náboženství ?
7. An divina frekventet ?	7. Zda navštěvuje služby boží ?
8. An sacramenta frekventet ?	8. Zda se účastní svátostí ?
9. An sit confirmatus ?	9. Zda byl biřmován ?
10. An sit suspectus de haeresi et cur ?	10. Zda je podezírán z kacířství a proč ?
11. An quis a quam suorum in acatholicis terris vivet ?	11. Zda někdo z příbuzných žije v nekatolických zemích ?
12. An quandoque apud heterodoxos moretur, aut emissarios hospitio excipiat ?	12. Zda někdy prodlévá u jinověrců nebo poskytuje pohostinství emisarům ?
13. An apud illum inventi sunt libri haeretici ?	13. Zda u něj byly nalezeny kacířské knihy ?
14. Nomen loci ?	14. Jméno místa ?
15. Sacramentum: a. capaces : viri, faeminae b. incapaces : viri, faeminae	15. K svátostem: a. schopní : muži, ženy b. neschopní : muži, ženy
16. Qui libri sub hoc Nro inventiantur ?	16. Jaké knihy se v tomto čísle nacházejí ?

Ve sloupcích je vyplněno jméno hlavy rodiny, pod ním jméno manželky a dětí a jejich věk. Ve sloupcích 5 a 8 se objevují výrazy rarissime t.j. zřídka, pare t.j. přiměřeně nebo jen šikmá čárka znamenající ano. Ve sloupcích 6 a 7 je kromě výrazů ruditer t.j. zhruba, pare t.j. přiměřeně několik druhů značek, doprovázených různě velikými čísly, jichž význam není většinou jasný. Může se také jednat o desátky nebo různé dary. Ve sloupci 16 je většinou zaznamenáno boni t.j. dobré nebo probi t.j. schválené.

Tedy ještě osm let po vydání tolerančního patentu, kterým byla zajištěna svoboda vyznání pro všechny, tuchoměřický farář si vedl podrobné záznamy o chování svých farníků a o jejich vztahu k církvi. Teprve, když si uvědomíme, že Tuchoměřice patřily Jesuitskému řádu a po jeho zrušení v roce 1773 Studijnímu fondu, který vlastně soustřeďoval bývalé Jesuity, pochopíme, že oněch osm let pro uvolnění svobody víry mnoho neznamenalo tam, kde vládla církevní vrchnost.

OPOMÍJENÉ PRAMENY V ŘÁDOVÝCH ARCHIVECH

Jiří Vraný

Poměrně málo známým a využívaným pramenem pro běžnou práci genealogů a heraldiků jsou archivy různých řádů. Studují v nich většinou jen badatelé, zajímající se o řád a jeho záležitost, ačkoliv v těchto archivech je mnoho obecných materiálů. Na některé z nich bych chtěl upozornit.

Pro heraldiky a genealogy, zabývající se genealogií šlechtických rodů mohou být užitečné následující prameny:

V archivu řádu Augustiniánů, uloženém v SÚA v Praze je v oddílu rukopisů pod inv. č. 432 a sign. I. a 19 přehled genealogie některých šlechtických rodů. Soubor pochází z druhé poloviny 18. stol. a má 249 stran. Augustiniáni - poustevníci nebyli šlechtickým řádem, takže se jedná o různé rody, mající s řádem jen vzdálenou spojitost. Soubor je spíš pozůstatkem po bývalých šlechtických vlastnících různých statků, které Augustiniáni během 18. století získali.

V archivu českého převorství maltézského řádu je materiálu víc. V kartonu č. 320 jsou erby členů řádu. V kartonech č. 331, 332, 333 a v knihách č. 60 - - 63 jsou bohaté genealogické prameny, obsahující originály i opisy majestátů, kterými byly vlastníkům uděleny šlechtické tituly, rodokmeny, vývody a průby z let 1591 - 1895. Jedná se většinou o členy řádu nebo o žadatele o přijetí do řádu. Řád maltézských rytířů byl velmi přísným rytířským řádem. Jeho členem se nemohl stát nešlechtic nebo šlechtic bez dlouhé řady šlechtických předků.

Pro badatele v oblasti pragensii nebo militare by mohly být zajímavé spisy, týkající se pražských gard a ozbrojených sborů se jmennými seznamy členů z let 1809 - 1820. Jsou obsaženy v kartonech č. 491 a 493 maltézského archivu.

A konečně regionální historiky by mohla zajímat železniční mapa a plán dráhy z Pasova přes Strakonice a Zbiroh do Rakovníka. Jsou uloženy pod inv. č. 2687 a 2688 ve stejném archivu.

GENERAČNÍ SLED LAUTNERŮ A VOJTĚCH LAUTNER V PARDUBICÍCH (1871-1936)

Zdeněk Bičík

Kapelník, hudební skladatel a pedagog Vojtěch Lautner patřil v letech 1903--1936 k výrazným postavám pardubického hudebního života a statě, hodnotící jeho přínos nechybí ani ve vážných ani v populárních vlastivědných monografiích Pardubic.(1) Díky nebývale vážnému přístupu ke své diplomové práci o V. Lautnerovi je péčí její autorky Anny Fajkusové(2) znám generační sled přímých předků kapelníka Lautnera s přesnými osobními údaji

Vavřinec Lautner
nar. ok. 1687 zemř. 28. 6. 1737
Přeštice
odd. Přeštice 28. 10. 1732
Anna Kamenová z Přeštic

Václav Lautner
nar. 23. 9. 1736 Přeštice, zemř. 1. 3. 1800 Skočice
domkář ve Skočicích č. 2
odd. Skočice 26. 11. 1765
Kateřina Chladová z Přeštic

Jan Lautner
nar. 14. 8. 1783 Skočice, zemř. 11. 5. 1858 Skočice
domkář a tkadlec ve Skočicích č. 2
odd. Přeštice 20. 10. 1801
Regina Kleinová z Lužan

Martin Lautner
nar. 29. 7. 1804 Skočice, zemř. 26. 5. 1888 Skočice
domkář a tkadlec ve Skočicích č. 2
odd. Švihov 8. 10. 1833
Marie Tichotová z Lhovic

Josef Lautner
nar. 8. 5. 1841 Skočice, zemř. 3. 8. 1902 Skočice
domkář a zedník ve Skočicích č. 2
odd. Vřeskovice 21. 2. 1865
Anna Pretlová z Borové

Vojtěch Lautner
nar. 19. 12. 1871 Skočice, zemř. 6. 7. 1836 Pardubice
kapelník a učitel hudby v Pardubicích
Sladkovského 346

Jsa rodákem ze Skočic u Plzně, získal první základy hudebního vzdělání v kapele svého otce, po studiu na vojenské hudební akademii a na konzervatoři ve Vídni působil několik let jako kapelník hornické hudby v Kutné Hoře. Odtud odešel roku 1903 do Pardubic, kde se stal kapelník výstavní hudby (Východočeská výstava) a v Pardubicích pak zakotvil až do konce života. Otevřel zde soukromou hudební školu, učil housle, klavír a hudební nástroje a mnoho jeho žáků se stalo profesionálními hudebníky velmi dobré úrovně.

Jestliže kutnohorské působení bylo hlavním obdobím jeho práce skladatelské, pak v Pardubicích převažuje činnost dirigentská a především pedagogická.

Jeho skladatelskou činnost představují desítky pochodů, tanečních skladeb (polky, valčíky, mazurky), směsi, předehry, skladby pro sólové nástroje, dvamužské sbory, scénické hudby, mnoho sokolských skladeb (pochody, skladby pro cvičení), skladby pro oblíbené tamburašské soubory a pět operet.

Vojtěch Lautner byl zanícený vlastenec a nadšený sportovec a Sokol. Slučoval v sobě vzácné skloubení činnosti kapelnické, skladatelské i učitelské. Právem se o něm může říci: "To byl český muzikant ..."

1. Jiří Kolařík, Pardubice a hudba, Zdeněk Vavřík, MCMXL Pardubice, 1941, str. 71 i jinde
2. Anna Fajkusová, Vojtěch Lautner, kapelník, skladatel, hudební pedagog (1871 - 1936), diplomová práce, obor housle, Hudební fakulta v Praze, 1976

informace členům, zprávy, anotace

ZPRÁVY SPOLEČNOSTI

POBOČKA ML. BOLESLAV

IN MEMORIAM EDUARDA SVÁROVSKÉHO

Dne 14. dubna 1977 odešel po delší nemoci z řad živých významný kronikář a archivář Eduard Svárovský, nositel státního vyznamenání "Za zásluhy o výstavbu".

Pocházel z Jilemnice, kde se 6. října 1888 narodil, prožil své dětství a také zde působil část svého života jako knihovnický inspektor a archivář. Podstatnou a nejvýznamnější část svých let však věnoval Boleslavsku, především Dobrovici,

kde vzorně uspořádal městský archiv a zabýval se historií města, a pak Mladé Boleslavi, kde napsal důkladně fundovanou kroniku města za chybějící léta od začátku nacistické okupace a vykonal rovněž mnoho užitečné a neocenitelné práce v městském a pak okresním archivu.

Rozsáhlá byla i jeho přednášková a publikační činnost - v samostatné publikaci Mladá Boleslav do bělohorské katastrofy z r. 1958, články v tisku a ve sbornících, jako např. Boleslavsko, k millenniu Mladé Boleslavi v r. 1974 a j. Za svou práci obdržel řadu vyznamenání a čestných uznání.

Původně učitel, který dovedl nadchnout své žáky pro historii a jako vynikající houslista i pro hudbu, se tak věnoval přes šedesát let studiu archivních dokumentů, získal v tomto oboru mimořádně fundovaný přehled, kterým byl nápomocen i mladším badatelům.

Rod Svárovských sahá z Čech na Moravu i do NDR a jeho příslušníci si na sjezdu v roce 1969 Eduarda Svárovského zvolili vladykou rodu, jímž zůstal až do své smrti.

Eduard Svárovský byl členem GHSP od roku 1972. Pro jeho celoživotní práci a její cenné výsledky zachováme ho ve vděčné paměti.

ZPRÁVA O VYCHÁZCE GHSP V MLADÉ BOLESLAVI

Dne 2. dubna 1977 za slušné účasti vydali se členové pobočky ráno v 8,00 autobusem do Benátek n. Jiz. Nejdříve byla navštívena dílna uměl. keramika Černého, který se zabývá uměleckou figuráulní keramikou. Náměty jeho tvorby ovlivňuje i heraldika. Mistr nás seznámil s postupem tvoření, s vypalováním a pod.

Odtud vedla cesta do benátského muzea, umístěného v zámku, kam purkrabí Bedřich z Donína přeložil své sídlo z Dražic n. Jiz. a vystavěl před r. 1526 renezanční zámek na zříceninách kláštera. R. 1599 přešlo panství do rukou krále Rudolfa II., který sem pozval dánského hvězdáře Tycho de Brahe (1599 - - 1600), jehož hostem byl i hvězdář Jan Keppler. Krásné sbírky muzea nám připomněly znamenité osobnosti českých muzikantů a komponistů Jiřího Antonína Bendu, Františka Bendu a Bedřicha Smetanu, který v létech 1844 - 1847 zde působil jako učitel hudby v rodině hraběte Thuna. Zámecký park a nádvoří jsou pravými poklady uměleckých děl. Zde nám rozmanité plastiky, které vyšly z dílny Matyáše Brauna připomínaly české baroko. Mimo muzeum věnovali účastníci pozornost profáním a kultovým stavbách Benátek (zámecký kostel Nar. P. Marie, kostel sv. Maří Magdalény, z měšťanských domů památný dům U ryby, podloubí z poč. 18. stol. s bohatou plastikou a uprostřed náměstí býv. kaple sv. Rodiny, později radnice).

Pěšky 2 1/2 km účastníci stihli po poledni Dražice n. Jiz., kde se na mírném kopci rozkládají velké zříceniny rodného sídla pánů z Dražic: z tohoto rodu pocházel i biskup Jan III. a Jan IV. z Dražic. Tento biskup pražský vysvětil zdejší kostel sv. Martina (dříve sv. Ludmily), který také založil. Hrad byl založen a započat Řehníkem Dražickým z Dražic r. 1254 a dokončen ve "francouzské" gotice Janem IV. Zbořen byl r. 1448 Jiříkem Poděbradským a koncem 16. stol. byl již pustý.

Posledním cílem cesty byly Horky n. Jiz., kde byl navštíven kostel sv. Mikuláše, barokně budovaný boleslavským stavitelem Mikulášem Rossim 1723 - 1725.

Plastika vnitřního zařízení je dílem dílny Matyáše Brauna, na hřbitově cenné náhrobky s barokní rotundovou kaplí Nar. Páně, postavenou místním duchovním r. 1762.

Spokojeně a obohaceni v duši o umělecké krásy vraceli se účastníci autobusem z Brodců n. Jiz. zase domů kolem 17,00.

Ing. arch. Jindř. Šteffek

ZPRÁVA O ZÁJEZDU POBOČKY GHSP V MLADÉ BOLESLAVI

Na přání členů pobočky GHSP v Ml. Boleslavi byl uspořádán dvoudenní tématický zájezd do severních Čech ve dnech 14. - 15. května 1977.

Zájezd zorganizoval a vedl Ing. Petr Nickmann. První zastávka byla v Mělníku, proslaveném vinařstvím, věnném městě českých královen s kostelem dominujícím nad soutokem Labe a Vltavy s výhledem na Říp. Kdesi zde u Mělníka bylo středisko hmene Pšovanů. Poprvé se jméno Mělník objevuje na mincích kněžny Emmy koncem 10. století jako název přemyslovského hradu (civitas Melnic). Dle kronikáře Kristiána je městem českých panovníků (Bořivoj a narodila se zde sv. Ludmila). Ve 13. stol. se připomíná jako hrazené město. Zámek má nepatrné zbytky pozdní gotiky (stojí na místě býv. gotického hradu, patřícího českým královnám), má střízlivý portál (dvorský mistr Hanuš Spiess z Frankfurtu), prošel různými slohovými i stavebními obdobími. Nebyl nikdy dostavěn, a když v pol. 18. stol. Černínové přeměnili středisko panství přesídlením do Hořína, ztrácel na významu, až našla v zámku trvalý stánek oblastní galerie baroka (1960) s obrazy zejména Karla Škréty (měln. měšťana), Petra Brandla, V. V. Rainera a mnoha jiných mistrů našich i cizích. (16. - 18. stol.).

Další zastávkou byl zámek Libochovice, rodiště J. Ev. Purkyně, jehož pomník stojí před zámkem. Původně dřevěná tvrz ze zač. 14. stol. byla na počátku 15. stol. přeměněna ve zděnou. V r. 1424 městečko i tvrz vypáleny. V roce 1560 začata stavba nového zámku renezančního, později barokně upraveného. Každého zaujme zámek vnitřním vybavením a parkem.

Poslední zastávka prvního dne byl zámek Duchcov. První zmínka o vsi Hrabišíně (pův. název Duchcova) je z 13. stol. V roce 1530 koupili panství Lobkovicové a přestavěli tvrz na renezanční zámek. Od r. 1642 je majetkem rodu Valdštejnů s krásnými obrazy a knihovnou, v níž působil v posledních letech svého života, píše tu své memoiry, pověstný Jakub Cassanova (1785 - 1798). Duchcov je střediskem duchcovsko-litoměřické pánve hnědouhelné. Park se skulpturami od Mat. Brauna. První den byl zakončen večeří a posezením v příjemném prostředí hotelu Cínovec.

Druhý den byly navštíveny Litoměřice (památková rezervace), prohlédnuta historická část města. Největší pozornost budila prohlídka sklepů, které jsou až 5patrové, dnes jsou přístupna pouze 3 patra, asi v délce 400 m. Na 1. odd. hřbitova na Polabí býval hrob básníka K. H. Máchy, dnes na Vyšehradě uloženého. Dalším zastavením byl zámek Ploškovice. První zmínka je v 11. stol., r. 1188 je majetkem řádu johanitů. Pozdější majitel Adam Ploskovský z Drahonic proslul jako krutý vykořisťovatel svých poddaných. Po vzpouře lidu, ujal se ho Dalibor z Kozojed, který za to byl jat a r. 1498 popraven, když předtím byl žalářován na pražském hradě v dnešní Daliborce. Tato událost je podkladem Wenzigova libreta k opeře Bedřicha Smetany "Dalibor". Původní gotický zámek změněn později na hosp. budovu a vystavěn nový zámek, který se později stal

majetkem cís. Ferdinanda I. Zámek se měl státi letním rodinným sídlem rakouských císařů a proto byl přestavěn r. 1850 - 53 pod vedením pražského arch. Bělského a architekta Josefa Pokorného a vyzdoben obrazy Navrátilovými. Medailony nad okny a některé sochy jsou od sochaře Levého, vázy od Karla Svobody. Nádherný je sad a zajímavá umělá skalní lázeň. V majetku habsb. císaře zůstaly Ploskovice až do r. 1918.

Celý zájezd se všem účastníkům líbil a proto výbor pobočky GHSP již připravuje další zájezd na podzim asi 9. září. (Turnovsko a Liberecko).

Miloslav Fiala a Ing. J. Šteffek

POBOČKA BRNO

ZPRÁVA O JARNÍM ZAHRANIČNÍM ZÁJEZDU
GENEALOGICKÉ A HERALDICKÉ SPOLEČNOSTI
POBOČKY BRNO

Zájezd se uskutečnil ve dnech 22. až 24. dubna 1977 s hlavním cílem Polsko-Krakow.

Dne 22. dubna po projetí Moravského Slovácka a přejezdu Bílých Karpat (přes Starý Hrozenkov) byla za průjezdu Trenčínem podána informace o městě i hradu. Během průjezdu Povážským podhradím byli účastníci seznámeni s údaji o hradu (gotika 14. stol.) i obou zámcích a to renesančním (z roku 1631) i barokním (1750 - 1775).

Poté byl dosažen hlavní cíl dne Bytča, kde prohlídka "kaštielu a sobášného paláce" byl a umožněna laskavostí pracovníků místního archivu. Zámek z roku 1571 spolu se svatebním palácem z roku 1601 zaujal výpravu společnosti nejen historií a současnou renovací, nýbrž i heraldickou a sgrafitovou výzdobou.

Cesta pokračovala kolem zámku Budatín přes Žilinu údolím Váhu a Oravy přes Dolný Kubín k Oravské přehradní nádrži, kde bylo zajištěno ubytování v hotelu "Goral".

Dne 23. dubna v sobotu byla časně ráno překročena čsl.-polská hranice (přechod Chyžné) a autobus směřoval do Krakova.

Prvořadě směřovala výprava do Wawelu (s převládajícím slohem renesančním 1507 - 36). Zde společnost hromadně shlédla sbírky korunní pokladnice a zbrojnici a poté katedrálu (14. stol.) se sarkofágy polských králů, včetně podzemí s dalšími hrobkami polských králů, národních hrdinů a básníků.

Dále byla pozornost zaměřena na památky Grodzké ulice. Mimo jiné zaujala pozornost románská stavba kostela sv. Ondřeje (po roce 1086) obranně ochranného charakteru a gotika 13. - 14. stol. dominikánského kostela.

Další výklad se zaměřil na objekty náměstí "Rynek Główny" a to především Sukienice (ze 14. stol.) v renezanci přestavěné (sloužící stále obchodním účelům, dnes jako obchody se suvenýry). Na klenbách přízemí zaujaly pozornost znaky polských měst a pečeti cechů.

V 15 hodin byly vyslechnuty fanfáry středověkého hejnala z 81 metrů vysoké věže Mariánského kostela (gotika 14. stol.), ukrývajícího nesporně světové řezbářské dílo - pozdně gotický (1477 - 89) oltář Wita Stwosze, dnes skvěle restaurované.

Po upozornění na domy ze 14. - 16. stol. sledovala výprava hlavní obchodní třídu středověkého města, ulici Florianskou až k Floriánské bráně (asi z roku 1300) a Barbakanu (obranná bašta 1498 - 99). Na hradbách upoutaly pozornost "díla" výtvarníků malířů, často sporné úrovně.

Po vyplnění času individuální prohlídkou zájmových objektů odjela výprava v 18. hod. místního času zpět do naší vlasti.

24. dubna v neděli za svěžího slunného dopoledne se konalo krátké zastavení v Oravském podzámku (hrad je v dubnu nepřístupný) a shlédnut byl "Kaštiel Mokraď" (vznik okolo r. 1600 a přestavován ještě v roce 1947) s cibulovitými šindelovými střechami na věžích.

Před polednem vstoupili účastníci do zříceniny hradu Strečna (14. stol.). Zde při vyhlídce do krajiny byl podán výklad o panství Viglaš a protějším Starém hradu. Vzpomenuto bylo partyzánských bojů za Slovenského národního povstání v roce 1944. při pohledu na památníky padlých bojovníků.

Na Moravu se výprava vrátila Lyským průsmykem a přes Valašsko směřovala k Vizovicím. Cestou byl podán zevrubný výklad o blízkém okolí cesty, vzpomenuty boje partyzánů v Pulčinských skalách a tragický osud obyvatel, nacisty vypálené obce Ploštiny.

V deštivém odpoledni se uskutečnila prohlídka státního zámku 1. kategorie ve Vizovicích (pozdní baroko 1750 - 57) s bohatými sbírkami výtvarného umění cizího i domácího (mimo jiné Škréta, Brandl, Kupecký) a uměleckého nábytku.

Po prohlídce vedla cesta bez dalších zastávek přes Gottwaldov do Brna.

Přes počáteční organizační potíže se zajištěním výpravy se iniciátorům zájezdu podařilo dodržet stanovený plán a zvládnout tématicky velmi pestrý program.

Výpravu vedl př. Jiří Plichta.

Zapsal M. Chlebek

ZPRÁVA O JARNÍCH VYCHÁZKÁCH
GENEALOGICKÉ A HERALDICKÉ SPOLEČNOSTI
POBOČKY V BRNĚ

Dne 21. května 1977 se uskutečnila první jarní vycházka za poznáním. Cílem bylo město Velké Meziříčí plánovitě založené ve 13. stol.

Odborného výkladu se s velkou laskavostí ujal s. Mikulášek, vedoucí pracovník tamějšího muzea.

Pozornost výpravy byla věnována významným objektům města včetně heraldické výzdoby. Shlédnuty byly významnější stavby na náměstí, především Luteránské gymnasium (1578), radnice (1528-29), dolní brána, kostelík ze 14. stol. s figurálním a erbovním epitafem, gotický kostel s pozoruhodnou dřevořezbou ze 14. stol. a řada městských domů.

Přes původně židovské město, kolem staré synagogy ze zač. 16. stol. sledoval kolektiv nábřeží a pozoroval stavbu dálničního mostu (73 m nad údolím).

Ústředním bodem byla prohlídka původně raně gotického hradu, dnes zámku s renezančními přestavbami (1578), po roce 1723 barokním a ve 2. polovině 19. stol. upraveným v duchu romantismu.

Pozornost byla věnována heraldické výzdobě a stavebním slohům.

Technicky orientovaní účastníci obdivovali starou pec na teplovzdušné vytápění zámku, umístěnou v hlubokých sklepních prostorách.

Odborný výklad v muzejních místnostech byl významným přínosem k poznání dění ve městě od středověku přes dobu obrození po dnešek se zdůrazněním roku 1945, kdy město velmi trpělo při vyhnání nacistů Rudou armádou v posledních dnech 2. světové války.

Vyhlídka z druhého patra zámku umožnila shlédnout málo známé panorama města v současnosti rychle rostoucího novými sídlišti.

Vycházky se zúčastnilo 21 osob.

Organizaci zajistil (ve spolupráci s místními znalci) Ing. M. Chlebek.

Dne 28. května 1977 bylo cílem vycházky město Židlochovice se státním zámkem. Zámek je ve správě Státních lesů a není běžně veřejnosti přístupný, jen díky porozumění pracovníků Jihomoravských státních lesů a ochotě kastelána s. Klvaně mohlo 45 zájemců mimořádně shlédnout interiér zámku.

Zámek, původně vodní tvrz ze 14. stol. byl v letech 1720-29 přestavěn barokně a v letech 1844-45 upraven v empírovém slohu. V posledních letech byl péčí Státních lesů restaurován a částečně zmodernizován. Nyní slouží, jako jeden z mála takto vybavených objektů, běžným potřebám státní representace a cestovnímu ruchu.

Kromě výkladu správce zámku, jehož péčí byly shlédnuty nejatraktivnější prostory, salony, obrazárna, několik pokojů a sbírky, obšírně referoval o historii zámku i města prof. Klein.

Po prohlídce zámku a shlédnutí parku prošla výprava městem a na místě objevení hrobky Žerotínů seznámil přítomné s výsledkem bádání p. Ilorák, iniciátor pátrání po hrobce zapomenuté a ukryté pod dlažbou městské ulice (Strýcův sbor).

Shlédnutí lokality hrobky bylo doplňkem k obsáhlé přednášce prof. Kleina přednesené na schůzce společnosti "O postupu objevení a výsledku pátrání v hrobce Žerotínů".

Vycházka byla účastníky přijata kladně.

Organizoval Ing. M. Chlebek, odborně vedl prof. Klein.

Zapsal M. Chlebek

DVĚ BIBLIOFILIE LUMÍRA KUCHAŘE S GENEALOGICKÝMI NÁMĚTY

(V Kunštátě být věčně u Březinů. Okresní kulturní středisko Blansko 1976, 8 str. - Památce rodičů, 1976, 6 str.)

Lumír Kuchař připravil z archívního dokumentárního materiálu Růženy Březinové pietní vkusně vypravenou bibliofilii s fotografiemi a s fotokopiemi Gustava Harnacha v grafické úpravě a v redakční práci Irmy Charvátové. V úvodním textu Lumír Kuchař stručně naznačuje, čím byl Kunštát a Kunštátsko pro Fr. Halase i pro další generaci básníků a popisuje, jak se Halas seznámil s rodinou Březinovou, u níž bydlel. Všímá si básníkova pobytu na Kunštátě v období protektorátním a listuje v památníku Růženy Březinové z doby, kdy Halas

zde překládal Mickiewicze, a kdy jej zde navštěvovali jeho pražští přátelé. Lumír Kuchař z tohoto památníku pietně a jemně zpřístupňuje neznámé Halasovy verše "Až přijdu v říši věčných stínů /snad čas se zeptá: Co bys chtěl ?/Ach v Kunštátě být věčně u Březinů/to věřte bych mu pověděl", které jsou pandantem jeho básnické prózy Já se tam vrátím, nebo i jiné Halasovy verše Naší drahé paní Rozalii Březinové k svátku 4. září 1943 se stejnou atmosférou. Cenné je, že v bibliofilii jsou zastoupeny i jiné dosud neznámé verše Bohumila Nováka z r. 1942, Josefa Palivce z r. 1943 a básnická glosa Františka Hrubína "Ne tůně, ale řeka,/ne líná hladina,/ale proud, který štěká,/a prudce začíná..." z r. 1967. Druhou část bibliofilie představují texty z dopisů Františka Halase a jeho rodiny R. Březinové, plynoucí ze stejného duševního ovzduší. Tato bibliofilie pramenně obohacuje dosud známé informace o vztahu Fr. Halase ke Kunštátu.

Stejně jemně a decentně přistoupil L. Kuchař k památce svých rodičů - vydal pietní bibliofilní tisk, sestávající se z úryvků dopisů obdržených od předních kulturních představitelů našeho života, od ministra R. Petery, prof. Jana Racka, prof. Jar. Ludvíkovského, Jul. Kramariče, Vlad. Hawlíka, Vlad. Pazourka, A. Závodského, Vojt. Cveka, Kl. Bochořáka, Josefa Suchého, Ant. Gály, které jsou nejen hlubokým lyrickým vyznáním a životním zamyšlením, nýbrž přinášejí i cenné biografické údaje nejen k životu Vlad. Kuchaře (1893 Domanín - 1976 Brno) a jeho choti, nýbrž i k vlastním pisatelům těchto listů. Jde o zcela neobvyklou publikaci tématicky a edičně, která ukázala vyzrálou redakční ruku jejího původce. Obě publikace ukazují, jak lze vhodně využít genealogických vazeb.

Jan Skutil

NOVÁ POMŮCKA PRO RODOPISNÉ BÁDÁNÍ V PLZNI

Miloslav Bělohlávek, Městská správa II. Listiny 1293 - 1879. Inventář. Archiv města Plzně. Plzeň 1976, 257 stran, 12,50 Kčs

Archiv města Plzně vydal tuto novou publikaci o archivovaných listinách, obsahující informace v podstatně širším rozsahu než dosavadní průvodce po archivu Městský archiv v Plzni - Průvodce po archivu. Plzeň 1954 .

Ve fondu archivu města Plzně je dnes uloženo 865 listin. V úvodu inventáře autor, náš nejzkušenější městský archivář, podává přehled dosavadních edic plzenských městských listin a vývoj jejich archivního uspořádání. Dělení listin zůstalo stejné jako v průvodci.(A. Listiny a listy týkající se města, B. Listiny a listy měšťanské, pro měšťany a poddané, C. Listiny cizí), avšak vůbec poprvé byla v oddělení měšťanských listin, zvaných rekvizita, otištěna měšťanů a poddaných (1526 - 1868), zabírající více než polovinu obsahu publikace (456 kusů). Tyto listiny a listy se převážně uchovaly v městském archivu, kam se dostaly při různých úředních jednáních. Oddělení měšťanských rekvizit obsahuje rodné, zachovací, zhostné listy, doklady k přijetí do města, atd., vše pergamen. Dále následuje 16 kusů erbovních listů (1523 - 1869). Budoucí obyvatelé Plzně přicházeli většinou z Čech, méně z Moravy a z německých zemí (hlavně z Bavorska); několik lidí se přistěhovalo z Francie, Polska a z Itálie. Měšťanské listiny osvětlují sociální a hospodářské postavení obyvatelstva a jsou prospěšné pro genealogii a heraldiku.

Ke konci inventáře jsou připojeny přehledy listin, které byly otištěny v Listá-

ři města Plzně Josefa Strnada, v Privilegiích královských měst venkovných Jaromíra Čelakovského a v Regestech. Inventář uzavírá rejstřík, v němž jsou zachycena všechna jména osobní, místní i věcná. Má sloužit k rychlé orientaci badatele, nikoliv jeho rodičů, otce, matky, pokud se nenazývali ovšem jinak. Jména rodičů lze zjistit nahlédnutím do příslušného regestu. Údaje z měšťanských listin lze doplnit z městské knihy Register osob k městu Plzni přijatých (1600 - 1785) uložené v Archivu města Plzně.

Nová publikace představuje základní pomůcku pro rodopisná bádání v Plzni i v místech, odkud budoucí obyvatelé do západočeské metropole přicházeli.

Jaroslav Douša

RODY DĚLNÍKŮ V ŽELEZNÝCH HUTÍCH

Miloš Kreps: Dějiny adamovských železáren a strojíren do roku 1905 Blok Brno, 1976, str. 256, 23 Kčs. Práce vznikla ve spolupráci s agilním historicko-vlastivědným kroužkem ZK ROH Adamovských strojíren v Adamově a byla vydána jako 40. svazek vlastivědné knižnice ZK. Kniha pojednává podrobně o vývoji železáren a později strojíren v Adamově. Nezabývá se jen technickou stránkou věci, nýbrž dotýká se pracovní a sociální problematiky pracovníků železáren. Setkáváme se zde se jmény dělníků z okolních vsí. Olomučan, Křtin, Habrůvky i Adamova od roku 1685, kdy dělníci písemně žádali správu o poskytnutí příspěvku na výživu. V železárnách pracovalo několik generací Dymáčků, Weidlichů, Drexlerů, Vidimských, Handlů, Krbušků, Kyzlinků, Lišků, Nováků, Švábů a mnoha dalších. Kniha obsahuje řadu textových příloh z lichtenštejnského archivu ve Vídni i se jmény dělníků, důležitých pro studium rodopisu.

Augustin Kučera

STUDIUM ŠTAMBUCHŮ A PAMÁTNÍKŮ

Blažena Hertlová: Úvod do problematiky památníků raného středověku. In: Acta Universitatis Carolinae - Philosophica et historica 5, 1975, Z pomocných věd historických III, str. 117 - 146.

Studie je prvním závažnějším pokusem o zvládnutí problematiky v české literatuře. Široký okruh otázek, které se autorka pokouší naznačit, ukazují snad nejlépe názvy kapitol: vznik a dějiny památníků, druhy památníků, vazba, grafická úprava památníků, titulní listy, uspořádání, vznik jednotlivých zápisů, majitelé památníků. Neocenitelnou pomůckou pro další badatele je soupis památníků v pražských knihovnách a archívech, který by si snad zasluhoval jmenný rejstřík.

Právě v tomto komplexním úvodu vyniknou možnosti, které památníky nabízejí pro studium poměrů v 16. a 17. století.

Tomáš Krejčík

PUŠKINŮV ROZROD

V Leningradě vyšla kniha Viktora Rusakova, obsahující genealogický rozrod potomků slavného ruského básníka Puškina. Potomků básníka jest celkem 306 a patří k dvaceti národnostem.

K. Vyšín

ZPRÁVA O ZALOŽENÍ OSTRAVSKÉ POBOČKY GHSP

Dne 11. května 1977 se sešlo v badatelně Archivu města Ostravy 11 členů GHSP a zájemců o genealogii a heraldiku z Ostravy a okolí. V přátelské besedě,

která se brzy rozvinula, se hovořilo o podmínkách genealogické a heraldické práce na Ostravsku, o badatelských zájmech přítomných a také o činnosti Heraldické sekce Vlastivědné společnosti při Slezském muzeu v Opavě. Všichni se shodli na tom, že by bylo velmi žádoucí, aby v Ostravě byla založena pobočka GHSP. Je zde totiž poměrně dost členů Společnosti a pravidelným scházením by se tak pro ně vytvořily podmínky pro vzájemnou výměnu informací a poznatků, zvýšení rozhledu a znalostí a též i pro propagaci genealogie a heraldiky na Ostravsku.

Ustavující schůze ostavské pobočky GHSP se konala dne 15. června 1977 v 17,30 hodin rovněž v Archivu města Ostravy. Zúčastnilo se jí 10 členů GHSP a 5 hostí.

V úvodu přivítal Vladimír Kejla přítomné a promluvil o podmínkách pro založení a činnost pobočky GHSP v Ostravě a referoval o svém rozhovoru na toto téma s 1. místopředsedou GHSP př.Rudolfem Melicharem dne 7. června v Praze. Jelikož se nemohl této ustavující schůze zúčastnit zástupce správního výboru Společnosti osobně, nahrál p. Melichar svůj pozdrav a přednášku "Praktický váznam význam genealogie v socialistické společnosti" na magnetofonový pásek. Tato přednáška byla velmi pěkně přijata a líbila se. Později pak vzešel z řad členů zajímavý návrh, že by podobným způsobem mohla být uskutečňována výměna rozličných přednášek mezi ústředím a pobočkami nebo mezi pobočkami navzájem.

Dále byl přednesen návrh pracovního plánu pobočky, který byl potom po několika dotazech, upřesněních a doplncích schválen. Byl stanoven též přesný termín konání dvou vlastivědných vycházek: 16. 7. 1977 - vrch Landek v Petřkovicích u Ostravy (archeologický průzkum a hradiště), 13. 8. 1977 - prohlídka s výkladem kostela sv. Václava v Ostravě a hrad ve Slezské Ostravě.

Členové GHSP zvolili zatím tříčlenný výbor pobočky v tomto složení:

Předseda:	Vladimír Kejla bydl. Ostrava 1, Dimitrovova 58
Místopředseda:	Libuše Cimalová bydl. Ostrava 8 - Poruba, Bulharská 1415
Jednatel:	Leopold Kanok bydl. Ostrava 8 - Poruba, J. Skupy 21

Zároveň byl pro styk pobočky s MěNV Ostrava a se správním výborem GHSP ustanoven Vladimír Kejla.

Na závěr se konala kratší přednáška, již pronesl Vladimír Kejla. Hovořil o počátcích svého rodu, o metodách své badatelské práce, seznámil přítomné se systémem svého rodokmenu a předvedl mnoho ukázek z rodových sbírek.

Redakce městského vysílání Československého rozhlasu v Ostravě zařadila do polední zpravodajské relace dne 16. 6. 1977 o založení ostravské pobočky GHSP krátkou zprávu.

Pro naši činnost byl získán ředitel Archivu města Ostravy s. Suldovský, který nám ochotně přislíbil podporu a umožnil nám pořádat své schůzky a přednášky v archívní badatelně.

Tři z přítomných hostů si vyžádali informace o možnosti vstupu do GHSP a požádali naším prostřednictvím o zaslání přihlášky.

Ustavující schůze ostravské pobočky GHSP skončila ve 20,00 hodin.

Zapsal V. Kejla

BOHUMÍNSKÝ MĚSTSKÝ ZNAK

Bohuslav Šíma: Znak města Bohumína. In: Bohumín. Studie a materiály k dějinám města, uspořádali A. Grobelný a B. Čepelák. Ostrava, Profil, 1976, str. 491 - - 495.

V článku jsou podrobně probrány erby Starého a Nového Bohumína i obcí připojených: Pudlova, Záblatí a Skřečoně. Autor se opíral o archívní prameny i literaturu, jejíž četné omyly opravuje. Zajímavý byl erb Pudlova, v němž se objevuje půl erbu města Loun, které poskytly obci značnou pomoc po 2. světové válce.

Tomáš Krejčík

PEČEŤ MINCÍŘŮ A HORNÍKŮ

Josef Gindl: Stredoveká pečeť košických minciarov. In: Slovenská numizmatika III, 1972, str. 143 - 154 145 + 1 obr.

Autor se v krátkém příspěvku zabývá typářem, vzniklým v 1. pol. 15. stol., dochoval se ovšem jen otisk až z 18. února 1600, použitý dokonce kremnickými horníky.

Tomáš Krejčík

PÁTRÁ SE PO ...

KROPÁČKOVÉ v Čechách, Sasku a Polsku. O pomoc při pátrání po předcích a při potvrzení tradice o původu svého rodu z české pobělohorské emigrace do Saska a pak do Polska požádal vážný, i když mladý 16 let, učeň elektrotechnik Jeremi Kropaczek, ul. Jagiellońska 40, 33 300 NOWY SACZ: Vlastní rodinné doklady byly zničeny ve válce 1939 - 45. Podklady pro odpověď našim prostřednictvím nebo přímá sdělení je vítané.

Hledám zprávy o rodu, rodině a osobě Václava KRÁLÍKA z Brocné, který byl v letech 1634 - 1651 hejtmanem na panství Nové Město nad Metují. Před tím působil v hospodářské funkci na některém panství poblíž Prahy. PhDr. Jaroslav Šůla, CSc., Severní 728, PSČ 500 03 Hradec Králové 3.

Badatel Karel VYŠÍN, 252 06 Davle 174 zodpoví ochotně našim čtenářům genealogické a heraldické dotazy na základě svých sbírek výpisků, 50 let budovaných. Prosí o odpovědní známku.

Sňatek Josefa MAZUCHA a Doroty v letech 1751 - 1754 hledám. Jeho nález honoruji. Lubomír Mazuch, 280 00 Kolín 5, Ovčárecká 472.

Sňatek písaře Jana Pavla KOCIÁNA s Johanou před rokem 1728 ve východních nebo jižních Čechách hledám. Ing. Mojmír Chromý, 256 01 Benešov u Prahy, Husovo nám. 581.

Vyměním badatelské zkušenosti a poznatky v pátrání po původu rodu RACKŮ JUDr. Racek Pravomil, Šmilovského 2, 120 00 Praha 2

Snížená kvalita tisku ovlivněna nevhodnými předlohami dodanými odběratelem.

Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze

Vydává ve volných lhůtách pro své členy Genealogická a heraldická společnost v Praze, 150 00 Praha 5, Holečkova 7. Za věcnou správnost příspěvků, tištěných jako rukopis, odpovídají autoři; autorská práva jsou jim zachována. Bezplatný odběr je vázán na zaplacení ročního členského příspěvku. Řídí pracovní skupina pro vydávání Listů GHSP při správním výboru GHSP ve složení Václav Elznic, Jaroslav Honc (vedoucí skupiny), Viktor Palivec, Ladislav Procházka a Miroslav Truc. Technická úprava Viktor Genttner.

Červen 1977

Tiskly Středočeské tiskárny, provoz 19, Praha 2.